

Türk vakıfları ve vakfiyeleri

üzerine mücmel bir etüd

HALİM BAKİ KUNTER

Vakıfların bugünkü ilim muhtaları ile tetkik ve izahı gerekli bir işdir. Vakıf, Türklerin eski hayatında vücut bulan içtimâi müesseselerin en ehemmiyetlilerinden biridir. Ve mevcudiyetini bugün dahi muhafaza edegelmiştir. Bahsettiğimiz tahlil ve izahın lüzumunu şiddetle ortaya koyan bir cihet de bu işin şimdiye kadar tam bir surette yapılmamış olmasıdır.

Bu çok küçük etüdümüzle böyle büyük ve ağır bir işi yapmağa heves etmiş vaziyette değiliz. Yüksek bilgi ile beraber ihtisasa ve kuvvetli metoda mütevakıf olan bu iş aynı zamanda derin ve esaslı tetebulara da ihtiyaç göstermektedir. Bu yazımızda yalnız vakfiyeler üzerinde yaptığımız oldukça geniş tetkiklere dayanarak ve müteaddit vakfiye örnekleri vererek Türk vakıflarının en bariz karakterlerini tebarüz ettirmeğe çalışacağız.

Halka, gençliğe ve bizi anlamak isteyen yabancılara vakıflarımızı behemehal tanıtmak lâzımdır. Çünkü Vakıflarımız, Türk içtimâi heyetinde sosyal yardım, gözetme, milli dayanış, şefkat fikirlerinin ve teşkilâtının en eski tarihî devirlerden biri mevcut olduğunu kısa ve şamil bir ifade ile türklüğün yüksek görüşünü ve faziletini isbat eder. Mahiyetini anlayınca vakfı sevmemek, onu yaratmış ve yaşatmış olan Türklüğü tebeil etmemek kabil değildir.

921 senesinde İstanbul şehrinde içtimâi tetkikler yapan bir Amerikan heyeti o zamanki evkaf nezaretinden vakıflar hakkında bazı malûmat istemiştir. Heyet reisi Profesör C o n i n tarafından evkaf nezaretine yazılan mektupda bu müracaatı icap ettiren sebepler şu suretle izah edilmektedir:

Bir senedenberi İstanbul şehrinde bir Amerikalı heyet tarafından icra edilmekte olan içtimâi tetkikler neticesinde vakıfların

pek mühim bir mevki işgal etmekte olduğu tebeyyün etmiş olduğundan bu hususta daha fazla ve daha esaslı malûmat dereine müb-rem ihtiyaç hasıl olmuştur.

Evkaf böyle muazzam ve mühim bir mevki işgal etmekle beraber bundan ne İstanbuldaki ne de haricdeki ecnebilere lâyiki veçhile haberdar değildiler.

Elyevm jaaliyette bulunan heyetin ye-gâne maksadı, merbut varakadan dahi anlaşılacağı veçhile, İstanbulu kabil olduğu kadar ecnebilere ve bilhassa Amerikalılara tanıtmaktır. Halbuki çok bedü eserler ile müzeyyen olan İstanbulu hakkile tanıyabilmek için evkafın ne olduğunu anlamak ihtiyacı bariz bir surette hissolunmaktadır.

Sualler:

1. — *Evkafın menşei?*
2. — *Teşkilâtı?*
3. — *Maksadı?*
4. — *Menabii varidatı?*
5. — *Evkaf nezaretince idare olunan müessesat ve bunların sureti idareleri?*
6. — *Evkafa dair Türkçe eser var mıdır? İsimleri?*

O zaman nezaret tarafımdan heyete verilen cevap, heyetin mektubile birlikte 12 sahifelik küçük bir risale şeklinde bastırılmıştır. Elimizde bulunan ve sonunda 17/K. Sanii 1922 tarihini taşıyan nüshada sorulan suallerin cevapları yazılıdır. Balasimizi alâkadar eden iki ciheti buradan istinsah ediyoruz:

1. — *Evkafın menşei?*

(Menşe) den maksat Evkafın zaman ve mekâm zuhuru demek olduğu zannedilmektedir. Vakıf, Resulullah Muhammed aleyhisselâti vesselâm zamanında (Medine) de zuhur etmiştir..

6. — *Evkafı islâmiyeye dair Türkçe matbu âsar var mıdır? İsimleri nedir? Mak-*

sat Evkafın ahkâmı şer'iyesine dair âsâr ise bu bapta matbu ve gayri matbu yüzlerce âsâr vardır. Ne kadar Fıkah kitabı varsa hepsinde Evkafın ahkâmı şer'iyesine dair mahsus farsullar bulunur. (Ahkâmülevkaf) ve saire namnlarla Türkçe matbu birkaç risale vardır. Maksat bu olmayıp da zuhuru islâmdan beri Evkafın mahiyetini, edvarı tarihiyesini, safahatı umumiyesini, ahkâmı şer'iyeye ve ka nuniyesini camî etrafı bir eseri tarihî ve il mî ise böyle bir eser ne elsinî şarkiyenin ne elsinî garbiyenin hiç birinde yazılmamıştır..

Bu ifadenin tazammun ettiği mâna Türk vakıflarının doğrudan doğruya diyanî ve islâmî bir müessese olduğu iddiasını tekrardan başka bir şey değildir. Bu kanaat bugün bile bir çok zihinleri işgal etmiş vaziyette dir.

Vakıf deyince bir çoklarımızda hâlâ münhasıran islâm hukukundan doğmuş, mevzuu diyanî hizmetler olan, dünya işinden ziyade âhiretle uğraşan dinî bir müessese hatıra gelmektedir. Halbuki Türk vakıfları islâmlıktan önceki devirlerden beri yaşayan, Budda dinindeki Türkler tarafından da çok rağbet gösterilen sosyal bir müessesedir. Vakıflar, tarihin her devrinde, Türk dünyasının her yerinde millî vicdandan birer güzellik, iyilik ve şefkat âbidesi şeklinde doğmuş ve yükselmişlerdir. Hayra ve iyiliğe matuf olan hareketler bütün dâhlerde sevaplı ve mergup telâkki edildiğinden vakfın dinde kıymetli yeri vardır. Diğer taraftan vakfın içtimâî hayatımızdaki inkişafı, vakıflar hukukunun da inkişafını mucip olmuştur. Kanunu Medeni nin kabul ve tatbikine kadar asırlarca umumî hayatımızı tanzim etmiş olan islâm hukukunda vakıf meseleleri çok işlenmiş ve geniş bir yer tutmuştur.

Bu hal Türk vakıflarının millî ve içtimâî bir müessese olmak vasfına halel getiremez. Vakıf, en engiş ve temelli sosyal yardım ve öngörü hareketidir. Bütün yurdu saran bir sevgi, her yurddaşı düşünen bir şefkat ve bunların ebedî olması ülküsü onun açık karakteridir.

Vakıf, insanlığa hizmet yolunda daima san'at ve kültürle beraber yürümüştür. Bu itibarla haddi zatında içtimâî bir teşekkül

olan Vakıf; güzel san'atlarla estetiğin ve umumî kültürün yayılması ve yükselmesi bahsinde de büyük bir rol oynamış, son derece ehemmiyetli hizmetler ifa eylemiştir. Türk dünyasının her yerinde görülen kıymetli âbidelerin pek çoğu Vakıflar camiasının Türklüğe ihda etmiş olduğu maddî eserlerdir.

İçtimâî müesseselerin tâbi oldukları değişme şartlarına uyarak vakıf müessesesi de zamanla mevzu ve sistem itibarıyla pek çok tahavvüllere ma'ruz kalmıştır. Bununla beraber birbirine çok uzak tarihî devrelerde bile mevzu veya hukuk bakımından birbirine yakın veya benzer birçok cihazlar bulmak kabildir. Aşağıda Etilere, Uygurlara, Selçuk ve Osmanlı Türklerine aid bazı vakfiye metinleri üzerinde bu cihazları telâhuz ettirmeye çalışacağız.

Vakıf elbirliğinin ve gönül birliğinin en güzel ifade vasıtasıdır. Bu sistemde ferdiyetçilik ile cemiyetçilik; halkçılık ile devletçilik fikirleri yurda, yurddaşlara ve insanlığa hizmet yolunda pek güzel ve mahirane bir surette birleştirilmiş ve kaynaştırılmıştır.

Vakfın menşei insanların ruhanîdeki iyilik temayülüdür. Ortaasyadan cihanın dört köşesine yayılan Türkler gittikleri her yere kahramanlık ve medeniyet götürdükleri gibi iyilik ve yardım fikirlerini de yaymışlardır. Türkün ruhundaki cömertlikten ve ulusseverlikten doğan vakıfların her biri bugün yaşayan veya bizden sonra gelecek olan insanların iyiliği, sıkışdıkları zaman yardım görmesi, halkın yükselmesi için kurulmuş birer hayır ve hasanat ocağıdır. Medeniyette ileritmiş olan ülkelerin hepsinde sosyal yardım ve dayanış umumî hayat içinde büyük bir yer alır. Yer yüzünde bunun en parlak ve eşsiz örneği ise Türk vakıflarıdır. Halkdan doğan ve varlığını halkın iyiliğe ve güzelliğe sasmış öz duygularından alan Türk vakıfları hayırlı ideallere dayanan birer varlıktır.

Tesis olunan vakıflarla ifa ettirilen hizmetler ve irae edilen gayeler büyük bir te nevvü arzeder. Pek çoğu yurdun imarı, düşman tecavüzünden muhafazası ve içtimâî bünyenin korunması gibi pek yüksek ve pek

şümüllü askerî, medenî hedeflere taallük eder.

Suyolları, kemerleri, çeşme ve sebiller, yol, kaldırım, köprü, aşevi, misafirevi, dul-evi, mektep, medrese, kütüphane, muvakkithane, hastahane vakıfları hemem her yerde bulunan, görülen vakıflardandır.

Bunlardan başka öksüz kızlara cihaz verilmesi, borçlu olarak mahbus bulunanların borçlarının ödenmesi, müflis olarak hapsedilenlerin tahlisi, köy ahalisinin ihtiyarlarına elbise verilmesi, mahalleler veya köy tekâlifine imdat edilmesi, kale ve istihkâmlara ve ya donanmaya muavenette bulunulması, askerî teçhizi, zahire loncaları tesisi, meyva yedirilmesi, deniz feneri inşası, yetimlere, dul kadınlara ve muhtaçlara yardım edilmesi, çocukların baharda açık havada gezdirilmesi, mektep çocuklarına gıda, elbise, tedris levazımı, yakacak ve mesire masraflı tahsisi, fakir çocuklarla dullara ve ihtiyar fukaraya elbise ve zahire verilmesi, fakirlerin ve kimse-sizlerin cenazelerinin kaldırılması, çamaşırhane tesisi, bayramlarda çocukların ve fakirlerin sevindirilmesi, Van gölünde gemi işle-tilmesi, halkın deniz kenarında teneffüs eylemesi için yalı ve liman inşası ve tahsisi, açık hava mektepleri, spor meydanları ve teşkilâtı vücude getirilmesi, kuşlara piring ve hayvanlara gıda ve su verilmesi ve saire gibi hepsi birdenbire akla gelmeyecek kadar çok hizmetlerin ifası için ihdas edilmiş -en son ilmî telâkkileri ve muvaffakiyetleri okşayan vakıflar da vardır.

Burada dikkat edilmesi lâzımgelen nokta yapılan iyiliğin bir defaya veya muayyen bir zamana münhasır olmamasıdır. Vakıfda esas, iyilik ve hayır fikrinin ebediyetidir.

Görülüyor ki vakıf; fedlerin hayırkâr arzularını ölümlerinden sonra da yaşatacak, inkıtasız devam ettirebilecek bir sistemdir.

Bu kadar bâriz vasıflarına rağmen vakfın tamamile dinî bir müessese telâkki edilmesi, milletin hayatında ilerlemeye ve yenileşmeye mâni gibi sanılması sebepsiz değildir. Son asırlarda Türk içtimâî hayatına hâkim olan *din otoritesi* vakıf işleri üzerinde de kendini kuvvetle göstermiştir. Taassubun, hayatın her safhasına girdiği ve şiddetini son derece arttırdığı devirlerde vakfa tamamile dinî bir mahiyet ve kudsiyet verilmeğe başlanıl-

mış ve her şeye hâkim olan bu zihniyet Vakıflar hukukunu ve tarihini yalnız islâm dininin formu ve tarihi içinde mütalâa etmiştir. O zamanın telâkkisine göre vakıf muamelâtı dinîyeden maduddur. Malî bir ibadetten ibarettir (1). Dinin salâbetli kaideleri, nassı katırları zamanla değişen ve gelişmesi tabii olan içtimâî hayatımıza uymamağa başlayarak onu nasıl sıkınmış ve tereddiye maruz bırakmışsa, Vakıf müessesesi üzerinde de tesirlerini öylece göstermiştir.

Aslında realist bir düşüncenin mahsulü olan Türk vakıfları bu devirlerde *mistik* bir mahiyet almağa başlamış, *hilei şeriyet* ve *muvazaa*lar vakıf muamelâtına girmiş vakıf işleri *Skolâstik* usulün en tipik bir misalini göstermiştir. Bununla beraber aslında iyilik ve güzellik fikirlerini taşıyan, içtimâî hayatın türlü ihtiyaçlarına cevap veren Türk vakıflarının çoğu bu asli karakterini aslâ kaybetmemiştir.

Türk vakıflarına isnad olunan ve derhal tashihî lâzımgelen bir kanaat da vakıflarımızın eski zamanlarda mevcut olan *zabit ve musaderi emval* usulünden kurtulmak endişesile tesis edilmiş veya revaç bulmuş olduğudur.

Muhtelif vesilelerle birçok yerlerde söylenilmiş olan bu fikirlerin salâhiyetli bir zâtın nisbeten yakın bir zamanda intişar eden kıymetli bir etüdünde de tekrar edildiğini söylece görüyoruz (2).

Osmanlı ülkesinde Vakfın çokluğu müstebit ve keyfî idarenin sık sık tatbik ettiği emvalin zabit ve musadere usulünden büyük, küçük her sınıf halkın mallarını koruması için dinî ve bu sebeple gayrı kabili tecavüz telâkki edilen vakfiyetin masuniyeti sahasına ithal etmesinden neşet etmiştir.

Zürriyet vakfı usulünün mevcudiyeti yani emvalinin varidatından ehemmiyetsiz bir kısmını lâalettayin bir hayra tahsis etmek şar-

(1) Vakıfdan maksad nedir? Vakıfdan maksad (tekarrübü ilâllah) dır. Yani hayır işleyip sevap kazanmaktır. İbadatı maliyeden maduddur. (Evkaf nezaretinin bastırıldığı 12 sahifelik risale, 17-K.Sanî 922 S. 7).

(2) İstanbul Saylavı, eski Tapu ve Kadastro Umum Müdürü ve Ziraat Vekâleti Müsteşarı Bay Atıf'ın *İdare Mecmuasında* intişar eden makalesi (*Kamunî Medenî karşısında Evkaf, İdare Mecmuası* sayı 16 sahife 965. Temmuz 929).

tiyle bütün mütebaki kısmında mirasçı haleflerinin emniyetle istifade edebilmesi imkânı vakfı âmmenin ihtiyacına elverişli bir sistem haline sokmuştur.

Maddî kıymeti kadar manevî zenginliği de yüksek olan Türk vakıflarının doğmasını ve çoğalmasını müsbet sebeplerden ziyade böyle menfi bir âmîle istinat ettirmek, yapıcı ve yaratıcı bir karakter taşıyan vakıflarımızın çokluğunu musadere eden mal kaçırmak gibi nihayet bir hile'den (mukabil korunma tedbirinden) ileri geçemeyecek olan bir usule atfetmeğe kalkışmak lâıyıklı bir hareket olamaz.

Daha aşağıda:

Bundan başka büyük ve zengin ülkeleri fetheden imparatorluğun sultanları, vükelâsı, kumandanları ve diğer ricâli zaferlerden kendilerine düşen hisselerle cami, medrese, sebîl gibi san'atkârane eserler vücade getirerek bir taraftan dünyada namlarını ipka etmek ve diğer taraftan âhirette de sevaba nail olmak kaygusuna düşmüşlerdir ki bu da Vakıfların çoğalmasına ve güzel vakıf eserler meydana gelmesine sebep olmuştur.*

denilerek ifade hakikî mevzuuna doğru genişletilmiştir. Bu son izahın da Vakıfları yapanlar musadereci emvalden korkan zenginlerle yeni ve zengin ülkeler fetheden sultanlardan, onların vezirlerinden, kumandanlarından ve diğer ricâlden ibarettir mânâsına alınmıyacağı şübhesizdir.

Türk vakıflarını yalnız zengin ve Aristokrat bir sınıfın tesis ettiğini ve bunlara ayrılan paranın daha ziyade ganimetten ibaret olduğunu ifade etmek hakikatten çok uzaklaşmak demektir.

Vakıf yapanlar içinde mallarını musadere eden kurtarmayı düşünen adamlar, büyük ganimetler elde eden kimseler bulunabilir. Fakat yalnız bunlara bakarak umumî bir hüküm çıkarmak ve asırlardanberi her sınıf halkın iştirakile vücut bulan Türk Vakıflarının şerefli varlığını ve menşei'ni çok dar bir sahaya inhisar ettirmek doğru değildir. O vakıflar ki, onların hükmî şahsiyetinde millî, irkî necânet ve faziletlerinizin silueti görünmektedir.

kıflarını hakikî çehresile görmek ve göstermek *Cümbüriyet Rejimine* nasip olmuştur.

Eskiden Vakfa izafe edilmek istenilen dinî mahiyet imparatorluk devrinin Evkaf idaresi tarafından hızcıcan edilmiştir. *Mülga Erkaş Nezareti* tarafından 1935 yılında neşredilen *Erkaş Hümayun Nezaretinin tarihçe-i teşkilâtı ve nuzzarîn teracümi ahvâli* adlı kitabın bu telâkkiiyi ifade eden resmî ve kuvvetli bir vesikadır. Bu eserin dördüncü ve beşinci sahifelerinde şöyle denilmektedir.

Âlemi islâmdu teavünü müştereki ifaya hâdim olan ahkâmı şer'iyeden biri (Vakıf)dır ki usul ve delâilî, fîru ve mesailî kütübü fıkhiyede muşassaldır.

«Vakıf lûgatan bir şeyi daima durdurmak ve şer'an bir malı mülkiyetten çıkarıp menâfiini şer'aiti mahsusa üzere rüebbeden bir ciheti hayra tahsis ederek saktamak manâsındır. Vakıfeden kimseye (Vakıf), vakıf edilen male (merkuş) tahsis edilen cihete (merkuşunaleyh) denir.

Vakıf umuru hayriye ve ibadeti maliye den olduğu münasebetile Rahmetullahalemin sallallahü aleyhivesellem efendimî hazretlerinden ve çarıyârı güzîn ve sahabe-i jezâil kârin ridvanullahi teala aleyhim cemâin hazratından suduru şer'an sabit olan bir sünneti seniyedir..

Vakıf hakkındaki yeni ve hakikî görüşü ifade eden en kuvvetli vesika ise bugün mer'î olan 2762 sayılı vakıflar kanunu lâiyhasını 12/6/932 tarihinde Büyük Millet Meclisine takdim ettiği zaman Hükûmetin yüksek meclise arzetmiş olduğu esbâbı mucibe mazbatasıdır. Tarihi bir ehemmiyet taşıyan mazbatanın başlangıcında şöyle denilmektedir:

Kanunu Medeni tabikat kanununun 8 inci maddesinde o kanunun neşrinden evvel vücade getirilmiş Vakıflar hakkında ayrıca yapılacağı beyan olunan (Evkaş tabikat kanunu) şu lâyiha ile vücade kisvesine girdi.

Lâyihamın mahiyetini tahlile girişmeden evvel sebebini arayalım ki medenî kanunumuz vazı o kanunda tesister hakkında bir fasıl mevcut iken neden dolayı eski Vakıflar için bir kanun yapılmasına lüzum gördü. Ve Osmanlı devrinin millî hayatı ezen ve milletinin medeniyet yolunda ilerlemesine engel olan

* Yanlış telâkkilerden sıyrılarak Türk va-

an'anelerini bir hamlede yıkarken bu noktada niçin durdu. Ve neden düşündü?

Çünkü onda benliğinden ve içtimâi varlığından eser gördü. Mukaddes yurdunun her tarafına serpilmiş âbidelerinin kubbe ve duvarında kendi dehasının, hastahanelerinde, köprülerinde, çeşmelerinde, sebillerinde Türk hayırhahlık ve cömertliğinin inceliğini ve büyüklüğünü sezdi.

İnkârı kabil değildir ki bu hasenatın ibzalinde ibadet kasdı da müessir bir âmil idi. Lâkin mutlak ve tamam bir âmil değil. Eğer böyle olsaydı aynı akideyi taşıyan memleketlerde olduğu gibi Türk Vakıfları da ibadete mahsus ve münhasır kalırdı. Memleketimizde mevcut vakıflarla sabittir ki Türkün fitretindeki feragati nefs ve gayrendişlik hisleri bu dar çerçeveye içinde mahsur kalmamış ve aynı zamanda içtimâi tesanüdünü temin eden ve irfan ve fazilet duygularını tenmiye eyliyen mektep, medrese, hastahane, yol, köprü, kervansaray, misafirhane, imaret, çeşme ve daha nelerle seyli hasenatı; yataklarından taşan nehirler gibi; memleketin her tarafını kaplamıştır.

Malını mensup olduğu cemiyetin hayırına, refahına bezletmek bugün için de en yüksek medeniyet şiarı değil midir? O şiarın fitretinde meknuz ve mevcut olduğunu Türk asırlarca evvel bu eserlerle de isbat etti. İşte onların bugünkü yüksek görüşlü ve derin fikirli evlâdını bu nokta düşündürmüş ve kıymetli yadigârların yaşamasını temin için ayrıca esaslar koymağa bu kudsi düşünüş saik olmuştur.

Memleketimizin vakıflarını tetkik için bilhassa celp edilen garbın namdar hukuku medeniye üstadlarından Mösyö Leman dahi bu parlak hakikate ve bu basiretli harekete karşı duyduğu takdir heyecanını samimiyetle itiraf ve raporuna da dercetmek suretile isbatı insaf etmiştir.

Vakfın millî hayattan doğan içtimâi bir müessese olduğu ve bugünkü hayatımızda da neden dolayı yeri bulunduğu bu mazbatada güzel bir surette anlatılmıştır.

Vakfın iş mevzuunun şümulü ve bu kabil hizmetlerin büyük, küçük bütün âmmehizmetlerini hemen hemen üzerine almış olan

bugünkü Devlet sistemi karşısında vaziyeti nedir?

Üzerinde durulması lâzımgelen cihetlerin en mühimlerinden biri budur. Bu bahisler üzerine vereceğimiz izahatla okuyucularımızın zihinlerine gelebilecek birçok mukadder suallerin cevabını da vermeğe çalışacağız.

Vakıf sistemine müracaatla varılmak istenilen gaye *insanlığın yükselmesi, hayatın güzelleşmesidir.* Bu hedefe varabilmek için Türk zekâsı asırlardanberi türlü türlü yollar aramış ve bulmuştur.

Tesis olunan vakıflarla ihdas edilen hizmetler veya inşa edilen mebani büyük bir tennevü arzeder. Vakıfların hizmet mevzulatı; zamana, muhite ve vakfı kuran adamın şahsî kabiliyetine ve düşünüş tarzına göre pekçok değişiklikler gösterir. Bunlara insanların karşılaştıkları birçok hâdiselerin tesirlerini de ilâve etmelidir. Bu itibarla Vakfiyeler tarih ve sosyoloji bakımından büyük bir değer taşır. Bunlar ulusun değişik zamanlardaki iyilik ve yardım düşünüşünü, umumî menfaatlere ve işlere olan alâkasını gösterir. En eskilerinden en yenilerine kadar umumî bir tetkike tâbi tutulması cemiyetin bu sahada geçirdiği değişiklikleri açıkça göstermeğe yeter. Hattâ değişik zamanlarda değil aynı çağda bile yurdun ayrı ayrı köşelerinde yahud aynı çevrede ayrı ayrı sınıfların kurmuş oldukları vakıflarda hâkim olan düşünüş ve ülküde ayrılıklar görülmektedir. Bunlar, üzerinde durulması ve işlenmesi lâzımgelen birer mevzudur.

Yüksek dağlarla geçitlerde, kışın çok soğuk yapan ve kar düşen yerlerde sığınaklar, konuk evleri, kervansaraylar, yazın ağır sıcağı yapan yerlerde kuyu, küp, çeşme, kar gibi su vakıfları ve gölgelikler, büyük şehirlerde ve kasabalarda daha ziyade görülen cami, medrese vakıflarına karşı köylerde ve küçük kasabalarda yol, su, konuk ve aşevleri, mektep, kütüphane vakıfları; esnaf ve işçilerle, san'at sahipleri arasında da *avarız* denilen yardım, koruma ve gözetme vakıfları, birbirlerine dayanış hareketi göze çarpar.

Vakfı münhasıran sefaletle mücadele eden, yalnız yoksul ve âcizleri koruyan bir teşekkül sanmak onun şümulü hizmet mevzuunu çok dar bir sahada görmek demektir

Hal ve vakti yerinde olanlar da vakıf hizmetlerinden pek âlâ istifade edebilirler. Bir şehrin su tesisatı, kütüphaneler, ilmi müesseseler, sıhhat ve spor tesisleri.. yalnız zarurete düşmüş insanların değil bütün halkın istifade edebileceği ve istifade ettiği şeylerdir.

Vakfı bu bakımdan gergin ve kırlmaz bir yay'a, bir zenbereğe benzetmek kabildir. Bu yay düşenlere karşı sukutun ve sademenin tesirini hafifletmek; yükselmek isteyenlere karşı da onların hamlesini hızlandırmak gibi iki taraflı bir hizmet görür.

İnsan, şuur ve hayat kesbeden tabiattır. Bununla beraber yaşadığı müddetçe tabiatın birçok şuarsuz ârizalarından kendini kurtaramaz. Tabiatın âriza ve felâketlerinden başka içtimaî âriza ve sefaletlerde hayatın her devresinde her insanın karşısına çıkabilir. Bu gibi âkıbetleri ve ihtimalleri düşünen temiz yürekli ve yüksek görüşlü cedadımız zuhur edebilecek ihtiyaçlar karşısında içtimaî bünyeyi korumak için kendi düşündükleri tedbirleri almışlar ve vakıflarına şait olarak koymuşlardır.

İnsanlığı yükseltmek ve hayatı güzelleştirmek için ilk çare bu gibi menfi şartlara karşı yurddaşları korumaktır. Fakat bu yoldaki tedbirler o yüksek idealin ancak bir kısmını tahakkuk ettirebilir. Daha ziyade pasif mahiyettedir. Yurddaşın maddî, manevî hayat seviyesini yükseltecek, hatamızı ve muhitimizi güzelleştirecek aktif tedbirler birincisiyle birleştiği zamandır ki büyük ideale doğru kuvvetli bir adım atılmış olur. Bu ciheti de gözden uzak tutmamış olan hayırsever atalarımız vakıf hizmetlerinde pasif tedbirler yanında daima aktif tedbirlere de yer vermişlerdir.

Vakıf hizmetlerinin çoğunda ve vakıf sisteminin esasında kastedilen iyilik âm ve şamdır. Birinci plânda daima yurt ve yurddaş gelmekle beraber birçok ahvalde tâbiyet, din ve mezhep ayrılmaksızın bütün insanlar, bazan nebatlar da dahil olduğu haldе bütün mahlûkat kastedilmiştir. Su vakıfları buna güzel bir misal teşkil eder.

Mazbut vakıflara ait kütüphanelerle münhasıran suya ve mezarlıklara ait olan vakıflarda ve hayrat ve mevkufatı aynı köyde

olup yolile vakfedilmiş bulunan köy vakıflarında cari olduğu veçhile vakıf hizmetlerinden bazıların tevhidî tedrisat, köy, sular ve belediyeler kanunları gibi bazı yeni kanunlarla taallûkuna göre devlet, belediye ve köy idarelerine devri cihetine gidilmiştir.

Vakıf hizmetlerinin taallûkuna göre devlet, belediye ve köy idarelerine tamamiyle devri cihetine gidilmiyerek devlet teşkilâtında buna mahsus bir idarenin yaşatılmasında ki lüzum ile kanunu medenîden sonra vücuda getirilecek vakıflar, tesisi namı altında kanunu medenî hükümlerine tâbi tutulduğu halde kanunu medenîden evvel vücuda getirilmiş evkaf için ayrı bir kanun tedvinini icap ettiren idarî sebepler hakkında vakıflar kanununun 12/6/1932 tarihli esbabı nuceibe lâyhâsında ve dördüncü devre adliye encümeninin 2/7/1934 tarih ve 1/395 sayılı mazbatasında izahat vardır (3).

Burada bu mevzua ilâve eylemek ve ehemmiyetle tebarüz ettirmek istediğimiz cihet şudur:

Medeniyetin, ilmin ve faziletin icaplarını her devlet tamamiyle yapmış, bitirmiş ve resmî daireler bu icapları halkın muavenetine hiç ihtiyaç göstermeden tamamiyle yapabilecek bir şekil almış mıdır?

Bu hususta daha pek çok noksanlar mevcut olduğu her yerde görülmektedir. Bu sebeple dünyanın her yerinde birçok cemiyetler vücut bulmakta, bunlar gitgide haemini çoğaltmakta, muavin şekilde devlete hizmet etmektedir. Hangi millet böyle canla başla devletine büyük yardımda bulunursa o devlet yüksek kıymeti ve kudreti haiz bulunmaktadır. Devletler; sıkıştıkça, ihtiyaçlar acil ve ehemmiyetli bir şekil aldıkça halkın yardımına başvurumaktadırlar. Bu işlerin halkın kendi rey ve mübaşeretile ve devamlı olarak yapılabilmesi büyük bir muvaffakiyettir. İşte *Türk vakıfları* bu muvaffakiyetlerin en parlak bir misalidir. Türk milletinin içtimaî rüştünü ve başka milletlere tekaddümünü gösterir.

Milletlerin maddî servetleri, kazançları, teknikleri yanında ihmal edilmemesi ve iyice

(3) T. B. M. M. zabıt Ceridesi (Devre: V, İçtima: F, Cilt. 4, 38 inci inikat, 3-VI-1938 Pazartesi; Sayfa 12 ve zabıtın sonundaki 124-2 sayılı matbuat).

tanınması lâzımgelen en mühim madde insanların ruhudur. Fazilet, insanlık, milli dayanış ve içtimâî yardım sahalarında bu ruhun en yüksek tezahürlerini Türk vakıflarında görürüz.

Ecdadımızdan bize intikal eden yüksek Türk semahatini, âlicenaplığını gelecek nesillere lâyük oldukları bir düzenle teslim etmek mecburiyetindeyiz. Bu itibarla bütün milletin ve müesseselerin vakıflara müzaheret göstermesi insanî ve milli bir borçtur. Madde veya fikir halinde birçok âbideleri bağrında yaşatan vakıflarımızın hükmü şahsiyeti başlı başına bir âbidedir. Bu milli teşekkülü büyütmeli, hizmet sahasını genişletmelidir. Yarınki ilerlemesine, büyümesine mâni olacak tarzda onun mevcudiyetinden geçici istifadeler temini heveslerine hiç bir tarafta yer bırakılmamalıdır.

Milli vasfını taşıyan müesseseler yurdda nasıl âm ve şamil bir saygıya ve müzaherete nail oluyorsa vakıflar da aynı alâka ve hürmete lâyıktır. Şükranla arz edelim ki bu hakikat gittikçe anlaşılmaktadır.

Vakıfların Vakfiyelerinde tesbit ettikleri şartları devam ettirmenin yaşayanları ölülelerin arzularına tâbi tutmak gibi garip ve abes bir vaziyet ihdas ettiği vakıf aleyhinde söylenen sözlerden biridir.

Eski hukuka göre şartı vâkıf nassı şârî gibi idi. Hiçbir vehile tehdil ve tağyiri mevzuabâhs olamazdı. Vakıflar kanunu bu mahzuru tamamiyle ortadan kaldırmış vakfa zamanla tekâmül edebilmek, hayatın yeni icaplarına ve şartlarına intibak eylemek imkânlarını vermiştir.

Vakıflar kanununun onuncu maddesine göre:

Tahsis edildikleri maksada göre kullanılmaları kanuna veya âmme intizamına uygun olmıyan veyahud işe yaramaz bir hale gelen hayrat, vakıflar idare meclisinin teklifi ve Bakanlar Heyetinin kararıyle mümkün mertebe gavece aynı olan diğer hayrata tahsis edilebileceği gibi bu kabil hayrat ayn veya para ile değiştirilerek elde edilecek ayn veya para dahi aynı suretle diğer hayrata tahsis olunabilir.

Kanunun 16 ncı ve 17 nci maddelerinin

de de kudretsiz hayratın yaşatılmasına; lüzum hasıl olduğu takdirde vazife ve şartların değiştirilmesine dair çok esaslî ve ileri hükümler mevcuttur.

Vakıflar kanunu madde 16 :

Umum Müdürlükçe idare olunan vakıfların hayratından varidatı idaresine yetmişiyerlerin yaşatılmasına idare meclisi karar verirse sönmüş veya hayır işlerinin yerine getirilmesi imkânsız kalmış vakıflar hasılatından veya şartları müsait olan mamur vakıflar gelirlerinden ayrılacak paralarla o vakıfları yaşatmağa Umum Müdürlük salâhiyetlidir.

Vakıflar kanunu madde 17 :

Vazife ve şartlarının yerine getirilmesine maddeten imkân kalmıyan vakıflarda bu vazife ve şartları değiştirmeye idare meclisinin kararıyle Umum Müdürlük salâhiyetlidir.

Bu yeni ve inkılâpçı hükümler vakıf aleyhinde söylenebilecek en kuvvetli itirazı kökünden kesmiştir.

Vakıfların şartları ve arzuları cemiyete faydalı olduğu müddetçe devam edebilecek; bu vasfı kaybedenler mümkün mertebe asıl gayeye yakın olan gayelerle değiştirilecektir.

Vakıfların arzularının muhtemel zararların önlenmesi şartıyla devam etmesi bugünkü içtimâî hayatımızın ve medenî kanunumuzun tabii icaplarından sayılmalıdır.

Kanunu medenî mülkiyet ve tasarruf hakkını tanımış, onu her türlü taarruzdan masun tutmuştur.

Vakıf usulü ise ferdi mülkiyete davanın bir sistemidir. Vakıf usulünde esas, ferdi şahsî mülkünü, kendi arzu ve iradesiyle şahsî mülkiyetten çıkararak, hayır kasdıyla, âmme ihtivaama terk ve tahsis etmesidir. Mülkiyet hakkını kabul eden ve onu hürmete lâyük bulan bir rejimin, ferdi mülkiyet haklarını âmme lehine kullanmasından ibaret olan vakıf sistemini kabul etmesi ve hürmete lâyük görmesi kadar tabii bir şey olamaz.

Ferdi mülkiyetin tanınmadığı veya çok takyide tâbi tutulduğu muhitler vakıf fikrinin ve usulünün zuhuruna müsait değildir.

Ferdi mülkiyetin mevcut olduğu, mülkiyet ve tasarruf haklarının inkişaf etmiş bulunduğu Eî tarihinde vakıflara tesadüf edil-

diği halde Sümer tarihinde vakfa rastlanmamasının sebebi bundan başka birşey olması lâzımdır. Zira [bir Sümerlinin mameleki bir ev, bir bahçe birkaç esirden ibaretti. Şahsî servet yoktu, geri kalan şeyler şehre veya mabuda aiddi. Muayyen yerlerde memurlar veya esnaf loncası gibi teşkilât mevcuddu. Mahsuller memura daha doğrusu mabuda teslim edilirdi. Demek oluyor ki son günlerde yeni bir kültür tezahürü olarak görülen hâdise çok eski devirlerde de vardı. Fakat bu eski devirde gördüğümüz iktisadî yaşayış şekli sırf ilâhî ve kozmik bir düşünce ile olagelmisti] (4).

Bu içtimâî ve iktisadî şart, vakıf fikrinin doğmasına ve vakıf usulünün inkişaf ederek geniş bir tatbik sahası bulmasına müsaid değildir. Onun içindir ki her mevzu aîr birçok tarihi metinler ele geçirildiği hâlde şimdiye kadar bir Sümer vakfiyesi, vakfiye metnini ihtiva eden bir Sümer tableti elde edilememiştir.

Şu kısa izahatla Türk vakıflarının asil çehresinin belli başlı hatlarını çizmiş olduğumuzu zannediyoruz. Bu bahsi daha ziyade aydınlatılmak üzere aşağıda vakfiyeler, bunlarla ihdas edilmiş olan muhtelif hizmetler ve vakfa aid mebanî ve âbideler üzerine ayrıca izahat verecek, müteaddid vakfiye fikirlerini ve metinlerini okuyucularımızın tetkiklerine arzedeceğiz.

VAKIFLARIN TESİS ETTİKLERİ BİNALAR VE HİZMETLER

Vakfiyelerde yazılı olan hayrat binaların ve hayır hizmetlerinin büyük bir tenevvü göstermekte olduğunu yukarıda zikretmişdik. Bunların başlıcaları şunlardır:

Mabed
Tekke
Zaviye
Kalenderhane
Türbe
Kabristan
Namazgâh
Medrese
Mektep

Darüttalim
Darülhadis
Darülkurra
Darülhuffaz
Kütüphane
İmaret
İmarette mebhâr (5)
Kârvansaray (6)
Tabhane
Misafir evi
Misafir odası
Dul evi

(5) Vakıf Şehit Mehmed oğlu Sinan Paşanın E. evvel 931 tarihli Vakfiyesinde Afyon Karahisarına bağlı Sincanlıbad nahiyesinin Çatoyun karyesinde bina eylediği İmaret, mescid ve iki misafir odası ve bir darüttalim hakkında tavsifatta bulunulurken İmaretin matbah, mahzen, mabtez gibi müstemlâtı arasında mebhardan da bahsedilmektedir. Son cümle buhardan müstak olduğuna göre ismi mekândır Kamusun beyanına göre: *Buharlı halkı tebhâr ederlerdi.*

İmarete gelen misafirlerin tebhârhanede tanzîl-fata tâbî tutuldıkları anlaşılıyor.

(6) Yolcuların ve kârvanların esyalatı, tat ve arabalarıyla kondukları büyük ve muhkem misafir evi. Bunlar Ticaret ve Sefer yolları üzerinde yer alır. Buharlı ve motörlü vesaltin mevcud olmadığı devirlerde iktisadî ve askerî büyük hizmetler ifa ederlerdi.

Hayrat yapmak isteyen ceddımız kârvansaraylara da büyük ehemmiyet vermişlerdir. Mimar Koca Sinan'ın yurdun her tarafına serptiği mimarî şaheserler arasında 17 tane de kârvansaray bulunuyordu.

Kârvansarayların dahilî taksimatı, idare tarzları ve vakıfların tesbit ettikleri şartlar dikkati celbe lâyük hususlardır.

Koca Sinan'ın eserlerinden olan Talebur-gaz'daki Sokullu Mehmed Paşa kârvansarayanın Evliya Çelebi seyyahatnamesinde şu suretle anlatılmaktadır:

«Kapının önünde didebanlar nigâhbantlik ederler; akşamları kârvansarayın kapısı mehterkene çalınarak merasimle kapanır Kapıcılar vakıftan kandiller yakup kapı dibinde yatarlar. Gece yarısından sonra bir yolcu gelirse kapıyı açup içeri alırlar, yemek çıkarırlar; fakat cihan yıkılsa içeriden bir kimseyi dışarı bırakmazlar.

Kârvansarayda misafir olanların cümlesi kalktıktan sonra yine mehterhane çalar, herkes eşyasını, malını bir ekstik var mı yok mu diye muayene eder, hancılar bağırırlar:

— Ey ümmet! Muhammed. Malınız, canınız, donunuz tamam mı?

— Cümlesi tamamdır. Hak sahîbi hayrata rahmet eyleye..

(4) Prof. Landsberger'in Ankara Tarih Fakültesindeki ders takrirlerinden.

Acezenin ve kimsesizlerin daimî olarak barınmasına mahsus yer

Gölgelik

Sığınak

Darüşşifa

Tıp medresesi

Hastahane

Ayakda tedavi ve mualece yeri (dispanser)

Hamam

İdman sahası

Spor ve idman için hususî bina ve tesisat

Tenezzüh yeri

Çeşme

Sebil

Kuyu

Pınar

Su yolu ve tesisatı

Kale

Köprü

Yol

Kaldırım

Liman

Deniz jeneri

Gemi - sefine

Unumî helâ

Bedestan

Zahire loncası

Çamaşırhane

Muvakkithane

Çeki taşı

Hatm okunması

Mevlid »

Aşır »

Buhârî »

İlmî hadis tedrisi

Kelime-i terhî

Salâvat

Berat mumu yakılması

Göz ağrısı için ilâç

Aşure ve helva pişirilmesi

Kurban kesilmesi

İfâmi taam

Fukaraya, yetimlere, acizlere ve mahbuslara odun ve kömür için para

Mahalle ve köy ahâlisinin vergileri ve diğer tekâlifî için para

Mahbusların borçları ödenecek kurtarılmaları için para

Müflislerin hapisten kurtarılması için para

Ölülerin yakanması ve gömülmesi için tahsisat

Ekmeğ ve meyva terzî

Su ve şerbet dağıtılması

Kaşlara pişirme ve kâğıtlara elmek verilmesi

Kalem kâtiplerinin doyurulması

Su soğutma için lât tahsisi

Fukaraya, fakir çocuklara elbise ve ahire

Kızlara cihaz yapılması

Çocuklara mesire mesafî

Çocuklar için kitap parası

Bayram topu

Yetimlere aylık

Aşkerin teçizi

Dovanamaya muavene

MÜTENEVVİ HAYIR İŞLERİ

Yapılabilmesi ayrıca lîna inşa veya tahsisini icap ettirmiyen mütenevvi hayır işlerinin başlıcaları:

VAKIFLARDA HAYIR HİZMETLERİNİ İFA İLE MÜKELLEF TUTULMUŞ OLAN VAZİFEDARLARIN BAŞLICALARI

Hatip

İmam

Müezzin

Diğer dinlere aid ma-

bedlerde bunların ilmi

ve bedenî hizmet sahip-

leri

Malûm olan ilmi ve bedenî hizmetleri görürler.

Bunun üzerine kapının kanatları açılır, hanecilar yolcuları selâmetler, nasihat verirler:

— Yollarda gafil gitmen, bisat gaip itmen, herkesi refik itmen yürün Allah âsan getire..

Büyük bir avlunun üzerinde 150 odadan mü-

rettekep olan bu kârvansarayda harem kısmıyla, ahı ve bir de deve ahır vardı. Büyük demir kapının kemeri üstünde hattı: Kara Hisarî Kulu Hasan Celâbinin hattıyla şu tarih yazılıydı: Bu kârvansarayda gelen odu hep revân. Sene 927.

Vâiz	:	Vâkıfın şartına göre muayyen cami ve vakıta halkı tevhire çalışan.
Reisülhuffaz	:	Bunlar da vakfiyedeki şartlara göre muayyen yerlerde ve muayyen vakitlerde cüz veya sureleri okurlar.
Hafız	:	
Devrihan	:	
Yasinhan	:	
Cüzhan	:	
İhlâshan	:	
Salavat han	:	
Naithan	:	Bazı camilerde akşam ezanlarını okumak için tayin edilmiş müezzini.
Mevlidhan	:	
Akşam müezzini	:	Hayır müesseselerinde silip süpürmek, eşyayı muhafaza etmek, intizamı ve temizliği temin eylemek gibi hizmetlerle mükellef olan kimse.
Kayyım	:	
Ferraş	:	Temizlik hademesi (7).
Musalli	:	Muvazzaf cemaat (8).
Müsebbih	:	Vâkıfın şartı dairesinde tesbih okuyan.
Duagû	:	Vâkıfın şartına göre muayyen dua okuyan.
Muarriş	:	Cuma günleri namazı müteakip vâkıfa ve âmmei müminin ve müminata dua eyleyen. Bundan başka eczai şerife okunmasında vazife gören, devir okuyan hafızları açık cüzden takip ve müdür eden yanlışlıkları tashih eden kimselere de <i>eczai şerife muarrişi</i> denilmektedir (9).
Muvakkit	:	Vakti tayin eden (10).
Noktacı	:	Vazifedarların devamını mürakabe eden.
Siracı	:	Kandil yakar, temizler.
Hasirî	:	Hasırcı.
Kandili	:	Kandilci
Bevvap	:	Kapıcı (11).

(7) Bunlar hayır müesseselerinin içerilerinde temizlik işlerini gördükleri gibi bu müesseselerin harimlerinin ve harimlerinde mevcut mebanî ve teslisatın temizlik işlerine de bakarlar.

Hattâ Amasyada Beyazıt II. nin camlinde avluda çınarın dökülen yapraklarını toplamakla mükellef bir *ferraş-çınar* da vardı. Bunlardan münhasıran helâların temizliğiyle meşgul olanlara *ferraşheld* veya *mutahhri-held* adı verilmektedir. *Ferraş*'ın lugat mânası *sericidir*. İmaret, misafirhane ve kârvansaray *ferraşları* misafirlerin yataklarını serip kaldırmak hizmetiyle de mükellef olduklarından kelimenin delâlet ettiği mâna orada açık olarak görülmektedir.

Fatih Mehmed II. nin Türkçe Vakıf vesikasında imaret *ferraşlarının* vasıfları ve hizmetleri şöyle anlatılmaktadır:

— *Ve hizmetine kadir, cüstü çaldıklık babında nazirleri nadir, iki nefer ferraş tayin olunup imareti âmirenin zâhir ve bâtin ve harem ve avlusunu kens ve tanzîde ve furişi misafirinin bastu tayyında dakika fevt etmeyip..* (S. 287).

(8) *Sulehayt ümmetten beş nefer adem camii şerifte musalli olup her biri külle yevmin evkati*

hamseye müdâvmet ve feratlı merkezi cemaati ulû ile edaya muvazabat.. (Fatih'in Türkçe Vakfiyesi, S. 256).

(9) *Ve bir merdi salih camii fayihlerinde muarriş olup cuma günlerinde âdetti musallihin üzere hamdele ve tasliyyet takdim ve badchü müdâvmeti dua ve sena ile tazim, müminin ve mümininle istiğfar ile duasını tamim..* (Fatih'in Türkçe Vakfiyesi, S. 257).

«*Ve yine camide muarrişlik hizmetine tayin kılınan ve vazifeyi lâykile yapan ve hufiyanın eczai şerife okumaları esnasında kur'an deni takip eden diğer bir muarrişin bulunması..*» (Fatih'in Arapça Eyyup Vakfiyesi S. 28).

(10) *İrtifa, basıtaya göre vakit taahhidi bilen adam. Fatih'in Türkçe vakfiyesindeki vasıflara göre muvakkitlerin bilgil kimseler olduğu anlaşılıyor.. «Evkati salâta ârif fenni hilmet ve herette camii sunuşi maarif..»* (S. 310).

(11) *Bevvapların gördükleri hizmetler müstahdem buldukları hayır müesseselerinin icaplarına ve vâkıfın şartlarına göre azçok değişir. Meselâ Fatih'in Türkçe vakıf vesikasında medrese, darüşşifa, imaret bevvaplarının vazifeleri şöyle tavsif ve tasrih edilmektedir:*

Pasban	:	Bekci.
Türbedar	:	Türbe hizmetine bakan
Destâî	:	Kavuk ve sarıkları düzelten.
Buhurî	:	Cami, tekke ve türbe gibi yerlerde udu anber gibi kokular yakan.
Miftahî	:	Bir nevi kapıcı.
Müderris	:	Medresede ders okutan.
Muîf	:	Dersleri müzakere eden (12).
Danışmend	}	Mübahase ve muhatabaya muktedir staj devresinde bulunan ilim talibi (13).
Muallim	:	Öğretmen.
Halifei mektep	:	Mektep kalfası.
Talebe	:	Öğrenci.
Şeyh	:	Tekke ve zaviyelerde.
Nazır	:	» »
Nesnevihan	:	» » (14)
Şiirhan	:	» » ayın esnasında münasip şiirler okuyan.
Semazen	:	» » ayın esnasında kudüm uran.
Hafızı kütüp	:	Kütüphane müdür veya memuru (15).
Kâtibi kütüp	:	Kütüphane kâtibi (16).
Reysületibba	:	Başhekim.
Tabip	:	Hekim
Cerrah	:	Operatör.
Kehhal	:	Göz hekimi.
Tabbahı ilâç	:	Eczacı (17)
Emini sarf	:	İdare memuru (18).
Vekiliharç	:	İşe maddelerini ve sair levazımı mübayaa eden levazım memuru.

„Beher medresei şerife için bir bevvap tayin buyurdular tâ ki medresei zâhire ve darütedrisi ye-oânei fâhirenin ebrap ve menazırını vaktü zaman ve hengâmü evani ile açıp kapayup ruzu şeb hizmetinde kaim ve kalkai der gibi babı medreseye nazarı daim olup seccadei müderisi neşrü telifik ve ilâ-ahirüdders hazırı meclisi pür nuri tetkik ve tahkik olmağa.. (S. 266).

„Ve bir kimse darüşşifanın bevrabı olup vaktü zamanı ile babı darüşşifayı açıp kapayup haricden bir feridin merza meclisine dâhulüne ve darüşşifa-da beytutetin rıza vermeyüp.. (S. 278)

„Ve iki nefer hizmete kabil adamlar huzuru taam zamanında kapıda hazır ve dâhil ve haricin eñ'al ve ahvaline nazır olup istifayı hisseyi muayye-nede terki edep edeni ihtisap belki mushi cemil ile hitap, dahi lâzımgelirse itap cyleyüp bu iki nefer bevvap dahi.. (S. 269)

(12) Tab'ı hadid, fikri sedid, re'yi reşid ile ak-ranı beyninde ferid ve talimi muhtasaratı kütüpte mahir ve taallüm ve iktisabı mutavrelta kadir ki-mesne ola her müderrisin medresesinde mutdi olup.. (S. 263 ve 264).

(13) Danışmend kelimesinin Türkçe tanışman-dan alındığı meydandadır. Muhtelif vakfiyelerde-ki tavsiyelere göre danışmendler aşağı yukarı bugü-nün talim ve tedris hayatındaki sitaliyelerle teka-

bül etmektedir.

Medresei mezburede talim ve tedris rızaen'lil-lahirrahman olmayup anda varan müderrisin ve da-nışmendler mahza bir nam ve unvan için tarmag-ın.. (Lutfi Paşanın Tire vakfiyesi, S. 46).

Ve her medrese için on beş nefer danışmend tayin buyurdular. Anlar dahi kabiliyet ve zekâsı zâ-hir, makasadı kütübi mutebereyi fehme kadir, mü-radatı musannifini kirama mütalâa ile rasıl, mü-derrisi medrese huzurunda fünuni şettadan müba-hase ve muhatabaya kabil talib'i ilimler olup.. (Fatih'in Türkçe vakif vesikası, . 264 ve 265).

(14) Büyük Türk mutasavvıfı Mevlâna Ce-lâleddini Rumi'nin Mesnevi adındaki meş-hur eserini takrir eder.

(15) Esamii kütübi mutebereye ârif, müderris, müid, müstaidinin muhtaç oldukları kütübün taf-siline vakıf.. (Fatih'in Türkçe vakfiyesi S. 268).

(16) Kütüphanenin defterini, fihristini tutan, alınan ve iade edilen kitapları makbuz mukabillinde veren ve kaydeden.

(17) Ve bir ferdi kâmilî mücerreb tayin olu-nup kârî, eşribe ve maacin ve akra ve eyaricat tab-hi olup.. (Fatih'in Türkçe vakif vesikası S. 275).

(18) Tâ ki merzanın muhtaç olduğu ağıdiye ve eşribedn vekilül'haracı zahire ve itad olmak ilze-re işтира ve idad cylediği eşyayı kılardan ihraç cy-leye (Fatih'in Türkçe vakfiyesi S. 272).

Emini mahzen	:	Eşya ve levazımata muhafaza eden debboy memuru.
Kilârdar	:	İşe ve gıda maddelerini kabz ve sarfeder.
Tabbah	:	Aşçı.
Merza hâdimi	:	Hasta bakıcı (19).
İmaret şeyhi	:	Misafirleri kabul ve müddeti hitamında yolcu eder (20).
İmaret nakibi	:	Şeyhin yardımcısı.
Habbaz	:	Ekmekçi.
Hammalı güş	:	Et hamalı.
Nakkadı kendim	:	Buğdayı arıttı.
Kâşeşu	:	Bulaşıkçı.
Kâsekeş	:	Garson.
Ahurî	:	Misafirlerin hayvanma bakan.
Arpa emini	:	Misafir hayvanlarının yiyeceğini tedarik ve tevzi eden.
Hammalı hatap	:	İmaretin odun hamalı.
Kendüm gûp	:	Buğdayı dögen.
Nakkadı erz	:	Pirinç ayıklayan.
Aşşâp	:	Darüşşifa için muktezi ot, kök ve çiçekleri toplayan.
Kennasi halâ	:	Ayakyollarını süpüren.
Mutahhiri hala	:	Ayakyollarını su ile yıkayan.
Abrizi	:	Oturakçı.
Harisi bedestan	:	Çarşı, bedestan bekcisi.
Hafızı tas	:	Sehil ve çeşme gibi yerlerdeki tasları muhafaza eden.
Abkeş	:	Su çeken.
Meydan şeyhi	}	Okmeydanında meydanın ve tekkenin şeyhi. Atıcılar teşekkülü- nün başkanı. (Emirürümat, Reisitirendazan veya Kemankeşan) tabirleri de kullanılmıştır.
Meydan ihtiyarı	}	Okmeydanında hakemlerin ve antrenörlerin fevkinde yüksek salâ- hiyetli hakem ve haysiyet divanı âzası (21).
Havacı	}	Okmeydanlarında atış istikametinde bulunup okların gittiği me- safeyi, anataşı dedikleri, istikameti tesbit eden, taşdan sağa ve so- la inhiraf derecesini ve diğer teknik hususları tesbit eden hakemler.
Korucu	}	Okmeydanında, meydanın hududunu, tesisatını muhafaza eden ve atış ve merasim günlerinde intizamı temin ile mükellef olan spor spor zabıtası memurları.
Duacı	}	Pehlivan güreşlerinde ve pehlivanlar tekkesi denilen spor ocak- larında pehlivanlar güreşe başlamadan evvel onlara usul, âdab ve erkân hakkında vasayada bulunan ve eski pehlivanları hayır dua ile yâdeden kimse.

(19) Fatih Mehmed II. nin Türkçe vakıf vesikasında Hastabakıcıların vasıfları ve hizmetleri etraflıca anlatılmıştır.

... Umuride ve kârazmude, acül keselden ha-
li, hizmet merzayı inkârdan tab'ı dli iki kimesne
merzanın hizmetine tayin oluna. Merzanın ağdıye
ve eşribesin ihzar ve pürsiş hatırı marizet hemişe
tekrar ve bastı furiş ve gaslı sıyah ve kenst menazil
ve reşsi matbarid etmekle gubarı hâtırı marizet zall
edüp... (S. 278 ve 279).

(20) İmaretî âmire ve darüşşıyafet fahireleri
için emanet ve diyanet ile maruf, salâh ve takva ile
mavsuf, kerim ve sebülkrüh, babı lutfi herkese mef-
tuh, datret hulki hâlet kamer gibi vastı, aştıtabi âlem.

tab gibi yüzü yerde mütevazi bir şeyh tayin olu-
na ki kat'ı rahı beyaben edüp berki hazan gibi ru-
yı zerd ve hezaran derd ile üstan ve hizan sermen-
zili istirahata erişen müsafirini veçhi sabih ile is-
tikbal, strıski dideleri gibi önlerine düşüp tazim ve
icdi ile ol cennet misal darı naim ve makamı ke-
rime kondurup... müddeti müsaferet ki gayeti üç
gündür, tamam olacak düsturu kadim üzere lutfile
destur vere ve müddeti müsaferet esnasında imareti
şerifelerinden tayin olunan gada ve aşayı lutfi mahz
ve mahzı lutfile huzuru müsafire ihzar ve bu babda
her mertebe tahammül ve vüs'atı sadrı ihtiyar ey-
leyüp... (Fatih'in Türkçe vakıf vesikası S. 284, 285,
286).

(21) İhtiyar daht şöyle ola ki sakimi müsta.

Gümrük memuru : Vakfedilen gümrük hasılâtını tahsil ve cibayet eden (22).

VAKIFLARIN İDARE MEMURLARI İLE İNŞA. TAMİR. TEZYİN VE MUHAFAZA İŞLERİNİ GÖREN SAN'AT VE İHTİSAS ERBABI.

Nazır	} Mütevellinin fevkinde vakfın her nevi işlerine bakan ve umumî mürakabe vazifesini gören (23).
Mütevelli	: Vakfın idare uzvu.
Mütevelli kaymakamı	: Muayyen ahvalde mütevelli nam ve hesabına vakfın işlerine bakan
Kâtip	: Vakfın hesap ve yazı ilerini gören memur (24).
Câbi	: Tahsildar.
Sandaki	: Veznedar.
Kaidülma	: Su nazırı, su mühendisi.
Suyolcu	: Suyollarını ve su miktarını tamir ve tanzim eden.
Mimar	:
Meremetçi	: Tamirci.
Ürübî	: Kurşuncu.
Maniinnukuş	: Mimarî eserlerin yazı ve çizgi ile kirletilmemesini temin eden.

kimden, müstakimî sakimden ayıra yani hasen ile kâhî fahmeyleye. Bigaraz olalar. Umuru meydan ve kanunu meydan ve davayı meydan ve kanunu remyi meydan anlar icra ettirip kanunnameye muhalif iş ettirmiyeler.

... dava ve niza' dâyserse vesair umuru külli ve cümlî vaki olan ahvali bigaraz görüp katedeler ve cümle pehlivanlar (pehlivan kelimesi burada atlet makamına kullanılmıştır). bunlardan hicabedeler (Atacılar kanunnamesi, S. 15 - 16).

(22) Evkaft şerifelerinden biri daht harici kalede gümrük kapını demekle maruf beyttir Dört taraftı tarikt amla mahduddur. Mahalli mezburu etraf ve aktardan darüssaltanatı alıyyeye emtia ile gelen tıccardan; mülsliminden rubu' ösür ve ehli zimmetten nısf ösür ve harbiden ösür alınmak için vakıf buyurup şart buyurdular ki: beyti mezburda bir emni ve dindar, müteaffif ve perhizkâr adem taraftı sultanattan müteayyin olup ve cemii evkatta ol mekânda mekin ve mütemekkin olup.. muktezayı şer'î kavim üzere amel ve kat'ı fiyâfi ve kufar edüp nice şedaid ile İstanbula dahil olan tıccar ile münazaa ve cedel etmeyüp tenfiri kuluba sebep olan evsafdan tehaştı ve ayende ve revende ile hüsnül muamelesi elstnei varidîn ve sadtrinde şayi' ve faştı olup istimaleti eshabı ticarete himmet ve izdıyadi emvâl tıccara bezli kudret eyleye.. (Fatih Mehmet II. nin Türkçe vakıf vesikası S. 162 - 163).

(23) ... ve bir nazıra ciheti hizmetti nezaret için yevmi beş akçe ola ki mütevelli olan kimsentin her hususuna nazır olup gereği gibi mütevelliyeye anda olan mesalîha yardım etmesine mücid ve mül'si ola vesair hususları dahtı vakıftı vakıtsız görüp gözetmekten hali olmayıp gafil olmaya.. (Lutfi Paşa-

nın Tire Vakfiyesi, S. 50).

(24) Eski vakfiyelerde kâtip unvanı altında gösterilen müstahdemler yalnız yazı işlerini değil vakfın muhasebe işlerini görmekte de tanzif edilmişlerdir. Büyük vakıflarda yazı ve hesap işleri için ayrı ayrı kâtipler tayin edilmisti. Hatta vakıfların bütçeleri ve hesabı kâtilerle de vardı.

... ve evkaft mezbureve mahsus bir ehli kalem, istikamette alem, mütedevvin, ârif, kâmil sahtbül-maarif kâtip tayin oluna, tâ ki vakftı serfin icmal ve tafsili ruznamcesinde muhtuz ve dahilî harc nakir ve kıtmir malum ve melhuzu olup, sıdkı emanetle vakftı şerife hizmet ve her senenin avatd ve ihracatını müstakil bir defterde zafta himmet eyleyüp vazifet kitabet rev'i vakftı şerifden kâhile vermin on akceve mutasarrıf ola ve her senenin defterini bir kese icine vaz' ve mahtumen kesel defteri nazırı mansub canibine ref' edüp sandukcei mütevellide daima mazbut ve umuru vakif ol defteri mutebere menut ve merbut ola... (Fatih'in Türkçe vakfiyesi, Türkçe vakfiyesi, S. 302, 303, 304).

...ve yine bu mütevellinin mübaşeret ettiüi evkafa bir müstakil kâtip tayin oluna tâ ki kâtipi nazırı şerifleri dahtı emvâl vakftı şerifi marifeti vakftı ile erbabi sınaat mabeyninde mütedref olan tariktı meluf üzere zaft ve kitabet eyleyüp kalil ve celil umuru vakıfdan bir emri defterine idhalde ihmalden mütebaidesi mevfur... bezli makdur eyleyüp her senenin muhasebesin hatmi mütevellî ile divanı sultanıye teslim .... dünya ve ahrette mes'ul ve mu'tep olmamak için amelinden fikrini takdim eyleye.. (Fatih'in Türkçe vakıf vesikası, S. 333, 334).

... Usulü kitabete âlim ve muhasebeyce kadir ve inhiraftan sâltm bir kâtipi müstakim.. (Fatih'in arapça Eyyup vakfiyesi, S. 25).

Mahinnukuş	}	Yazı ve çizgilerle sair kirleri usulü ile temizleyip ortadan kaldıran (25).
Mahyacı		Minareler arasına geceleri kandillerle yazı ve şekiller tertip eden san'atkar.
Mücellid	}	Vakfın kitap ve defterlerini cildleyen. cildleri tamir eden. kâğıt ve tomarları icabına göre bezleyen. diken ve tanzim eden.
Bahçıvan		Bahçelere bakan veya bahçeleri tanzim eden ihtisas sahibi vazifedar.
Mühürdar	}	Vakıfta mahzen ve kiler gibi ayniyatı ihtiva eyleyen mahallin kilitlerini mühürleyip açan adam (26).

VAKFIYELERİN KIYMETİ

Vakfiyeler, vakıflara varlık veren resmî belgelerdir. Vakfiye hukukî tâbirile *vakfın tescilidir*. Tescile ait şekil ve hükümler bu etüdün mevzuu dışında kaldığından burada o cihetlere temas edilmeyecektir. Vakfı kuran adamın adı, sanı, vakfedilen malların veya paranın mikdarı, nevi ve evsafı, bunların geliriyle yapılacak işler ve bunun gibi gerekli hususlar vakfiyelerde yazılıdır.

Vakfiyeler şahitlerin önünde tanzim olunur ve mahkeme kütüğüne geçirilirdi. Bunların büyük bir kısmının *Vakıf Kayıtlar Idaresi* dediğimiz evkaf arşivinde de muahharen tescili icra edilmiştir. Vakıf kayıtlar idaresinde vakfiyelerin bazılarının, kitap veya tomar şeklinde, aslı nüshaları da mevcuttur. Vakıf muamelâtında büyük ehemmiyeti olduğu gibi vakfiyeler, tarih ve sosyoloji bakımından da yüksek bir değer taşımaktadırlar.

Vakfiyeler umumiyetle kâğıt veya deri üzerine yazılmıştır. Nadiren taş üzerine kazılmış olanları da vardır. Taş üzerine yazılanların bazıları vakfiyenin tam metni bazıları da hulâsasıdır.

Küthyada Germiyan oğlu Yakup Çelebinin imaretine ait vakfiye Türkiyede bulunan taş üzerine mahkûk vakfiyelerin en

(25) ... ve bir merdi âkil her hizmete kabul kimesne vakfı şerifin mahinnukuşu olup her ân ve her zaman etrafı bükai şerifeye nigeran olup eğer ramti şerifdir eğer medaris ve tetümmatdır eğer darü'ttalim ve imarettir duvarlarını bazı herzegeçlerin nakş ve tesvid ve telvisinden hıfz hizmetiyle mukayyet olup.. (Fatih'in Türkçe vakıf vesikası, S. 281).

(26) «... ve mahzen ve kilerin kilitlerini mühürleyen mühürdara yevmi bir dirhem...» (Fatih'in arapça Eyyup Vakfiyesi. S. 36).

ehemmiyetlilerinden ve en meşhurlarından biridir (27).

Amasyada Beyazıd II. Camiinde bulunan vakfiye kitabesi de ehemmiyetli bir tarih vesikasıdır.

Karamanda İbrahim bey imaretinin kemer üzerine yazılmış iki parçadan ibaret vakfiyesi ile Konyada Hasbey Darülhuffazının şimdi Konya müzesinde bulunan mermer taş üzerine mahkûk vakfiye hulâsası da bu kabul vakfiyelerin zikre şayan olanlarından. Bu sonuncu vakfiye kitabesi hava tesirile bozulmuş olduğundan pek az kısmı okunabilmektedir (28).

Tirede vaktile Koca Yumuk mezarlığının duvarına tesbit edilmiş olan ve bugün Necip Paşa Kütüphanesi avlusunda muhafaza altına alınan mermer üzerine yazılmış 1193 tarihli vakfiyenin sağ üst kulağı, mezarlığın kaldırılması sırasında kırılmış ise de bunun tam metni, ikame olunan bir davada sübut delili olarak gösterilmiş olduğundan, Tire mahkemesinden sâdır olan bir ilânda yazılıdır (29).

İstanbulda Vefada Atıf Efendi Kütüphanesinde taş üzerine yazılmış ve duvara tesbit edilmiş olan 1154 tarihli vakfiye hulâsasında kütüphanenin idaresi ve hafızı kütüphelerin vasıfları hakkında vakıf tarafından konulan şartlar yazılıdır. Yazımızın sonuna res-

(27) İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, *Kütahya şehri*, İstanbul 1932.

(28) Konya Asâriatika Müzesi Müdürü Yusuf Akyurd'un *Resimli Konya Kılavuzu* adlı eserinde bu kitabe ve Hasbey Darülhuffazı hakkında etraflı izahat mevcuttur.

(29) *Vakfiyelerin tarih ve sosyoloji bakımından önemi* başlıklı yazımızda bu vakfiye hakkında izahat vardır, *Ülkü Mecmuası*, Sayı. 35.

mi dercedilen bu vakfiye hulâsası 20 satırdır ve tam metni şudur:

هذه خلاصة الوقف

الحمد لوليه والصلوة على نبيه وآله

ve badü vakfiyei mamûlün bihamda zikrû tasrih olunduğu üzere kütübü mevkufem taleben limerzatillahi tealâ ihyasına muvaffak olduğum işbu kütüphanemde hıfzolunup kütübü mezkûre istinsah ve istifade tarikile rehlin ile olursa dahi veçhen minelvucuh taşra çıkarılıp bir kimesneye verilmeye ve müsteit ve mütedeyyin üç kimesne hafızı kütüb olup hizmeti lâzımelerine binefsihi kıyam edip vekil nasbeylemiyeler ve kütüphanem ittisalinde bünyad edüp süknasını şart eylediğim üç bab kârgir menazilin her birinde birisi sâkin ve hafızı kütüplük cihatına mutasarrıf olmaları menazili meşrutalarda bizzat sâkin olmaları ile meşrut ola ve eğer hilâfı şartı mezkûr menazili mahsusalarında sâkin olmazlarsa cihatları ref' ve hanei meşrutalarda sâkin olmağa ragıp ve hizmeti lâzimesini edaya kadir mutemed kimesnelere verile. Hulâsai kelâm hafızı kütüplük cihati bizzat hanei merkumelerde sâkin ve mutavattın olmaları ile meşrut ola ve hafızı kütüplük cihatının örfü belde gibi kasriyedi hilâfı şartım olmağla kasriyed murad edenlere ruhsat verilmeyip eğer izharı fütur ederlerse ciheti ref'inden şurutu mezkûreye mu'âf bir kimesneye tevcih oluna ve hafızı kütüplük hizmeti vakfeyletiğim kütübü mutebere muhafazasından ibaret bir mâna olmağla hizmeti merkumeye kaim olanlar mutemed kimesnelerden olması lâzimei halden olup hafızı kütüplerin birisi biemrillahi tealâ fevt oldukda örfü beldeye kıyasen sabî oğluna verildiği surette lâ muhale aharı tevkile muhtaç ve vekili olan kimesne bizzat ciheti merkumenin mutasarrıfı olmadığına binaen hizmeti lâzimesinde kusuru emri bedihi olmağla veçhi meşruh üzere hafızı kütüplük ciheti mahlûl oldukta edayi hizmeti meşrutaya müsteid olmıyan sabî oğluna tevcih olunmıya ve kütüphanem salı ile cumadan maada haftada beş gün tulû şemsden bir saat mürurunda açılıp gurubu şemse iki saat kalınca kütüphanem kapısı kapanmıya ve hafızı kütüp olanlar müderrisini kiram ve kuzatı zevilhiiram ve eimme ve müezinin ve kayyım olmıya hasılı kelâm şurutu meşrutam üzere eyyamı hamsede sabahı-

tan ahşamadek edayi hizmeti mezkûreye mâni. hizmeti olmıya ve hafızı kütüp olan üç kimesne manii şer'ileri olmadığı halde her gün ma'an kütüphanemde mevcut bulunanlar ve müteveli olanlar şurutu mezkûreye müraatta ihtimamı tam edeler. *فمن بدله بعدما سمعه*
فانما اءه على الدين يبذلونه ان الله سمع عليهم
Sene 1154

ETİ VE UYGUR VAKFİYELERİNDEN ÖRNEKLER

İstanbul arkeoloji müzelerinin eski şark eserleri kısmında bulunan ve 2026 numarada kayıtlı olan *Etî* devrine ait bir tablet İsdan önce 1280 - 1290 tarihlerine ait bir Etî vakfiyesinin mtını ihtiva etmektedir.

Bu vakfiyenin meâlî hulâsaten şudur:

Kral Hattusilis düşmanı Arma dataş'ı mağlûp ediyor. Emlâkını alıyor. Bir ev ile müstemilâtını Tanrıca İştara ibadet edilmek üzere vakfeyleyor Oğlu Duthalyas'ı bu vakfın idaresine memur ediyor. Bu ev ile müstemilâtını her türlü vergi ve tekâliften muaf kılıyor (30). Her türlü taaruz ve müdahaleden masum kalmasını şart koyuyor. Oğlu Duthalyas'ın kral olduktan sonra da bu vazifeyi yapmaktan geri kalmamasını, bütün evlât ve ahfadının aynı vazifeyi ifaya devam eimelerini istiyor. Yapmadıkları takdirde Allahın lânetine uğrayacaklarını söylüyor (31).

Von Le Coq'un şarkî Türkistanda *Turfan*'da yaptığı hafriyatta elde edilen tarihî vesikalar arasında müteaddit *Uygur vakfiyeleri* de vardır. Bunlar İsdan sonra 12 - 13 üncü asra aittir. Bu havalıye henüz islânlığın girmediği bir zamana ait olan bu vakfiyeler *Buda* dinindeki Türklere aittir ve *Uygur* harflerile yazılmıştır. Buralara islâmlık 15 - 16 ncı asırlarda girmiştir.

(30) Vakıflar kanunumuzun 9 uncu maddesinde vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan gayrimenkullerinin devlet malı imtiyazından müstefit olacağı yazılıdır. Bugün başka memleketlerde de vakıfların nefsi hayrattan olan malları vergi ve resimlerden muafır.

(31) Daha fazla tafsilât için şu eserleri tavsiye ederiz:

1) H. H. Figulla, *Keilschrifturkunden aus Boghazköi*, Heft. 1, No. 1. S. 66 - 85.

2) Albrecht Götz, *Hethitische Texte* (F. Sommer nesri) Heft. 1. MVAG. 29, 3.

Turfan vesikalarından bir Uygur vakfiyesi yazımızın sonunda gösterilmiştir. Meâli hülâsaten şudur:

Tib medresesini ve diğer mesleklere ait mektepleri de ihtiva eden bir *Budda* manastırına arazi ve bağ vakfolunuyor. Bunlar satılmıyor ve müteakiben vakfediliyor. Vakfeden bir Han'dır. Fakat vesikanın başı yırtık olduğu için kim olduğu bilinemiyor. Manastır idare eden rahip müteveli olacak ve haletleri de bu vazifeyi ifa edeceklerdir. Vakfedilen emvalin geliri manastıra aittir. Bunlar her nevi vergi ve tekâliften muaf tutulmuştur. Manastırın rahipleri hanedana, halka ve yurdun saadet ve selâmetine dâa edeceklerdir (32).

**BÜYÜK AYASOFYA KURBİNDE ÜSKÜBİ
MAHALLESİNDE KEMAL AĞA KIZI
ZEYİNİ HATUNUN H. 996 TARİHLİ
VAKFIYESİ**

Vakfiyelerin bazıları yüzlerce sahife tutacak kadar uzundur. Metinleri kısa olanların bir kısmında da mevkufat veya hayır şartları mahdut birkaç kalemde ibarettir. Zeyni hatun vakfiyesi gerek mevkufat gerek hayır şartları itibarile oldukça tenevvü göstermektedir. Zürrî ve hayrî muhassasatı vardır. 358 senelik bir vesikadır. Bu gibi hususiyetlerine binaen tam bir vakfiye örneği olarak kariyerimize bu metni arz ediyoruz. Bunun tek kusuru üslûbunun kuvvetli olmamasıdır:

Emma badü bu sahifei şer'iyenin tahrir ve inşasına bâis ve badi ve bu vesikai hâli anilirtiyabın tasvir ve imlâsına sebeb ve dâi budur ki erbabiellab ve eshabî hidayet iktisab hâtırı hatîr ve zamîri münirlerine mahfi ve mektum ve puşide ve nâmalûm değıldir ki bu darı gaddarı feleki devvar gayri müstekirrül etvar içinde olan her izzücahın ademî istımrarı malûmdur. Darı dünya medarı fena ve makarrı ana menazili mesâibe sükna ve mesakini mesaibe manadır. Selâmetine sekamet hemta mülâyemetine melâmet hempa meserreti ile melâleti müteakip izzeti ile zilleti mütenavib ferahi terahuna muttasıl niğ-

metinden nikmeti gayri munfasıl vücuduna adem lâzım sıhhatine sekam mülâzımdır. Lâcerem akil oldur ki bir saatte gafil olmayıb hali afiyette meali akibeti tefekkür edib bu mezraai ahiret olan dünyada tohmu hayratı ziraat eyleye ve reşit oldur ki fatihai umurunda hüsnü hatimeyi tedebbür edib bu mert'ada tenmiyei hasenattan tehyiei bizzat ede bu mukaddimatı vâcibetül kabul ve kazayayı vazihatül medlûle binâen işbu mecellei şer'iyenin hafızası umdetül muvakkarat zübdetül mükerremat fahrül muhsenat zuhrül muhsinat talibetül hayrat erragibetü filmeberrat elmahfusetü bisunuşî avatıfıl melikil alâ Zeyni Hatun binti Kemal ağa dâmet iffetüha ve zadet ismetüha vaktaki mecarîi ahvalinde tefekkür ve re'yi reşit ile tedebbür edib cenabirabbül erbab malikürrikab celtet azemetühu ve alet kudretühu hazretlerinden kendüye feyezân eden niamibipayan وان بدره و نعمه الله لا محصوما veşkınca bir had ile mahdud ve bir ad ile ma'dud olmak mertebesinden dür ve dâirei imkândan mehcür idüğün mülâhaza etdikte ravzai rıdvanda asüde olduğunda aahi bu dünyadan asârı inayeti munkatığ ve ahkâmı ibadeti mürtefi olmıyan ashâbî hayratı cariye ve erbabî hasenatı bakiye sikkine münselik olmak canibine inânı azimetin masruf ve zimamı himmetin matuf kulüb lâcerem tahsili kurubatı hüsnâ ve defî ukubatı ukba için mülki sahih ve hakkı sarıhi olan emlâkinden bazısını bu kitabı şer'iyül hitapta merkum ve bu silki suturi mer'iyülmesfurda manzum olduğu üzere vakıf ve tesbil ve tes-cile müteveccihe oldukta mezbure Zeyni hatun kibelinden vakfı âtizzikri ikrara ve liec-littetmimi vettekmil rücu'a vekili mutlak ve muhtar idüğü İsa bin Hasan nam serraci sultuninin vekâleti mahkiyyesi tariki şer'î üzere sabite olduğundan sonra mumaileyha Zeyni hatun kibelinden vakfı âtiye müteveli olub tebliyeti nehçi şer'î üzere sâbite olan Ferruh bin Abdullah mahzarında ikrar ve itiraf edib mumaileyha müvekkilem niyyeti halisa ve taviiyeti safiye ile mahmiyyei Kostantiniyye mahallatından Ayasofyâi Kebir kurbinde Üskübi mahallesinde vaki olub halâ sakine olduğu mülk evlerine muttasıl dört bab ulvi evleri ve süflisi ahur canibi sakin olduğu evlere ve tarafeyni tarikiâm ile tariki hassa müntehi olan menzilini vakfı habs eyledi ve

(32) Fazla izahat için: Radloff - Malov'un *Uygur - Türk âbideleri* adlı eserine müracaat olunmalıdır (Radloff - Malov, *Uigurische Sprachden - Kmälev, Leningrad, 1928.*

yine mahmiyei mezburede merhum ve mağfurunleh Sultan Selim han aleyhrahmeti verrıdvan camii şerifi kurbinde kırk nerbaban ayağında Debbag Yunus mahallesinde vaki olub yirmi üç bab odaları ki dördü ulvi bakisi süflide müstemil olub bir taraftan Abide hatun binti Bali mülküne ve bir taraftan Hacı Osman mülküne ve bir taraftan Zahide binti Bali mülküne ve bir taraftan Ayşe binti Nasuh mülküne ve bir taraftan Fatma binti Nasuh mülküne ve bir taraftan camii merkume ve bir taraftan tariki hassa ve bir taraftan tarikiâmme müntehi olan menzilin ve yine mahmiyei mezburede Hocapaşa kurbinde Elvanoğlu mahallesinde bir havli içinde uluvven ve süflen altı bab evleri ve bir mahzeni ve bir su kuyusunu ve furunu ve serdabi ve tahtaboşu müstemil olub bir taraftan Musı veledi Gersun nam yahudi mülküne ve bir taraftan Eliğren veledi Sato nam yahudi mülküne ve bir taraftan Kalomire ve Hunti binti Avraham nam yahudiyeler mülküne ve bir taraftı vakfa ve bir taraftı tarikiâmme müntehi olan müsakkafını ve yine mahmiyei mezburede Aksaray pazarı kurbinde Abdullah ağa mahallesinde bir havli için Nalbant Ahmet mülküne ve bir taraftan taraftan Sinan bey vakfına ve bir taraftan Gülbadem hatun vakfına ve bir taraftan Nalbant Ahmet mülküne ve bir taraftan tarikiâmme ve bir taraftan Sahı Hoban hatun mülküne müntehi olan müsakkafı cemii tevabi ve levahıkları ve âmmei menâfi ve merafıkları ile hasbetenillâh ve haseneten liruhi resulil muallâ vakf ve habs eyleyib şöyle şart eyledi ki zikrolunan akarat müteveli yediyle istiğlâl ve istirbah için ücreti mütade ile icareye verilib hasıl olan ücretinden ciheti tevliyet yevmî dört akçe ve kâtibe ciheti kitabet yevmî üç akçe ve cabiye yevmî iki akçe ola ve cibayeti mezbure utekasına meşruta ola ve şart eyledi ki tevliyeti mezbure madâmki hayatta ola müvekkilei mezburemin zevci olan merhum ve mağfurunleh Desterdar Mustafa Çelebi evkafına bilfiil müteveli olan mezbur Ferruh müteveli ola mezbur Ferruhdan sonra her kim mezbur Mustafa Çelebi vakfına müteveli olursa mezbure müvekkilemin vakfına ol müteveli ola ve mezbure vâkifa ruhi için her gün yevmî birer buçuk akçe ile üç cüzü şerif tilâ-

vet oluna ve oğlu merhum Pir Mehmed gelebi ruhi için yevmî birer buçuk akçe ile beş cüzü şerif tilâvet oluna ve validesi merhume Huri hatun ruhi için yevmî birer buçuk akçe ile bir cüzü şerif tilâvet oluna ve kızı merhume Radiye hatun ruhu için yevmî birer buçuk akçe ile iki cüzü şerif tilâvet oluna zikrolunan vakıfın mezburun eczahânların ve mütevellinin ve kâtibin ve cabinin vazîfeleri verildikten sonra baki ne kalırsa mademki vakıfe mezbure hayatta ola kendisi mürri verildikten sonra baki ne kalırsa madâmrişe olduğu ziyade üç salih ve müteveyyin kimesnelere verile her biri her gün vâkıfe mezbure ruhi için yüz kerre surei ihlâsı şerif tilâvet edeler her birine yevmî birer akçe verile ve şart eyledi ki her sene merhum Mustafa Çelebi mektebinde mevlidi şerif okunub fukara ve zuafaya ilam için taam pişip fukaraya tevzi oluna cümle iki bin akçe sarf oluna ve şart eyledi ki, her senede Ramazanı şerifde bin akçe kaftana ve papuşe sarf olunub mezbur mektebhanede okuyan sıbyana bayramda giydirile ve bin akçe dahî kaftana sarf olunub utekasının fukarasına ve atikatının fakir olanlarına ve eğer onlardan olmazsa ecanıpeder dul ve fakire hatunlara tevzi oluna ve şart eyledi ki mektebi mezbure her gün yevmî bir akçelik su alına ve mektebi mezburda teallüm eden sıbyan eyyamı şitada ıstıla etmek için yüz akçelik odun alına ve her senede yemişe ve kuzuya iki yüz akçe sarfolunub oğlançıklar ilam oluna ve mezbur mektebhanede her kim muallim ve halife olur ise birer cüzü şerif tayin oluna ve mahrusêi mezburede Oruç Gazî mahallesinde Aksaray Pazarı kurbinde vaki olub bir canibi takyeci üstad Ali mülküne ve bir taraftı tarikiâmme ve bir taraftı tariki hassa müntehi olan mülk menzilin dahi vakf edüb şöyle şart eyledi ki mahallei mezbure ahalişi ihtiyar ettikleri ulemadan bir salih ve müteveyyin kimesneye verile içinde sakin olub her gün validesi merhume Huri hatun ruhi için bir cüzü şerif tilâvet eyleye ve Abdullah ağa mahallesinde olan salifüz-zikir olan on yedi bab odalardan iki bab odada vâkıfe mezburenin utekasından Husrer bin Abdullah ve Davut bin Abdullah madâmki hayatta olalar bilâ ücret sakinler olub bâdelment vakfı mezbure ilhak olunub kiraya verile ve şart eyle-

di ki evkafı mezbure zevaidinden yevmî yirmi akçe vâkıfî mezburenin hayatta olan evlâdı mabeynlerinde alesseviyye taksim oluna ve evlâdı evlâdı mabeynlerinde dahi böyle ola tâ inkiraza varınca ve yevmî beş akçe dahi vefat eden kızı Hayri hatunun hayatta olan evlâdı mabeynlerinde alesseviye taksim oluna kezalik evlâdı evlâdı mabeynlerinde dahi tâ inkiraza varınca taksim oluna ve vefat eden kızı Râdiye hatunun kızı Gevher hatuna ve evlâdına ve evlâdı evlâdına inkiraza varınca verilip badele inkiraz vakfı mezbure zabt oluna ve şart eyledi ki evkafı mezkûreye vâkıfî mezburenin evlâdı nazırlar olalar içlerinde ihtiyar eden yevmî iki akçe ciheti nezaret tayin oluna ve camii mütezikei vakfı mezbura hasbî nâzır olalar ve şart eyledi ki mahmiyei mezburede her kim hâkim olursa evkafı mezkûrenin üzerine nazır olub yevmî bir akçe verile ve şart eyledi ki zikrolunan masraflardan kalan zevâid akarâtı mezburenin lâzım olan imaretine ve meremmetine sarf oluna ve evkafı mezburenin tebdil ve tağyiri ve ithal ve ihracı ve sair tasarrufatı şer'iyyesi vâkıfî mezbure hayatta oldukça vâkıfî mezburenin yedinde ola tavvelallahü tealâ ömreha ve yessere merameha bilutfihi ve kere mihi ve mennihi ve cudihi bihürmeti muhammedin ve âlihi ve sahibihî ve zikrolunan mevkufatı biesriha badettahliyetişşer'iyye vâkıfî mezbure mezbur mütevellî Ferruh bin Abdullaha teslim edib oldahi tesellüm ve kabz eyledi dedikte mukirri mezburu mezkûr mütevellî bilmüvacehe tasdik ettiğinden sonra vekili mezbur vakfı mezkûrdan rücua şürû edib kudvei eimmedin ve umdei ulemâi yakın siraci ümmet nazımı millet hazreti imamı hüمام Ebihanife Nuğman bin Sabitil küfi coziye bilhayr kütunda vakfın ademî lüzumu muayyen olub rücuu câiz ve racii emri şer'iden gayri mücaviz olmağın vakfı mezburdan rücu ettim ve silki mülkü müvek-kilei merkuma kemakân ithal ettim diyu mezkûr mütevelliden istirdad ettim dedikte mütevellî mezbur cevabta imameyni hüمامeyn bahreyni kamkameyni kâmirreyni meşhudeyn kutlarında sihhati vakfa hususa mütevellîye teslimden sonra ola lüzum lâzımdır diyu sadrı kitabda tevkü refiü ve imzai vakı vaki olan eftarünneharir ekmeül meşahir nasırı şeria-

til garra hâdil mehaççetilbeyza huzuru şeriflerine murafaa olduklarında hâkimi nañzül ahkâm canibeynin kelâmın işga ve meramin istiksa ettikte vakıfta olan muhalefatı müçtehidine vâkıf ve burhanlarına âlim ve ârif iken canibi lüzumu vakfı evlâ görüb sihhati-ne ve lüzumuna hükmedip tescil etti hükmen şer'iyen ve tescilen mer'iyen cemî akarâtı mezbure vakfı sahih ve lâzım kabilinden olub minbaid nakz ve nakızine mecal muhal ve ihlâl ve iptali mümentenül ihtimal oldu. فمن بدله بعدما سمعه فانما اءمه على الذس ببدلونه از الله سميع عليهم و اجر الوافقه المحسنه على الحى الجواد الكرم جرى ذلك و حرر فى او اخر رجب لسنة ست و تسعين و تسعمائة .

GÜMÜŞHACI KÖYÜNDE BİR SU VAKFI TESIS EDEN BARADOĞLU MIĞDIS VAKFIYESİ

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذى و فقنا بتوفيقه الى انشاء الخيرات والحسنات لان الحسنات يبطل السيئات و شرفنا بقبول الاعمال و رفع الدرجات و اعطى لنا فى الآخرة جنات عاليات معروشات و غير معروشات الى تجرى من تحتها الأنهار للا خيار عين فيها جارية لذة للشاربين بماء معين و هو حسبي و نعم الوكيل انه ولى التوفيق و خير المعين اما بعد bu vakfiyei mamulünbilhanın tahrir ve inşasına bais oldur ki Hacıköyü kasabası derununda vakığ reâya mahallesinden Çay mahallesi demekle maruf mahalle sakinlerinden Barad oğlu nam Miğdis Kiregos zimmi yine mahallei mezburede vakığ atık bazı ashabı hayratın inşa ve ihya eylediği bir göz çeşmei sarei cariyenin menbai körlenüp suyu dahi çekilüb muattal ve harabe müşrif olup ceryandan munkatığ olmakla ahali mahalle Miğdisı merkume gelüp ifadei hal ve çeşmei mezburenin ceryan ve ihyasını reca ve iltica etmelerine binaen Miğdisı merkum dahi rahmen liljukara ve recaen lirreâya ve taleben lilihsani velgufran ve hasbeten lillahil melikil mennan ve sebeben lilatşanı minelinsani velhayvan atyebi emvalinden kimesnenin bir akçesini kabul etmeyüp ve kimseden zerre kadar iane ettirmeyüp mücerred kendi nefsi ve canı için ölçüşmenin tamir ve termimini murad edüp menbani hafr ettirüp ve yolunu tahliye ve tathir ettirüp ve suyunu dahi ziyadesiyle ve gereği gibi çoğaltıp bir kaç

mahalden akçesiyle su alup vâfi su peyda edüp ol suya koyup ve ol suyun yolunu kârgir horasan ile vagon yaptırıp külliyetli harç ve masarîf edüp çeşmeyi icra ettirdikte huzuri şer'ü gelüp kimsenin müdahalesi olmamak üzere müstekil benim kendi vakfım olsun deyu şöyle takriri kelâm ve tabir anılmeram eder ki: şöyle şart kıldım ki ben hayatta olduğum müddetçe vakfımın tevliyet ve umurunu ben kendim görmek üzere olup tamir ve termiminde ve sair umurunda kimsenin alâka ve medhali olmasun badehu ben vefat edüp âhirete gittikte evlâdım ve evlâdımın evlâdı zükûren ve inasen matenaselu ekber ve erşedine vakfımın tevliyeti verilsin deyu şart kıldım, maazallahi taalâ neslim munkarız ve munkatîğ oldukta beldemiz Kenisesinin Keşişlerinden ve mutemedlerinden bir zate marifeti şer'i şerifile verilüp vakfıma mukayyed olsun dedim ve kasabai mezburede Tuzpazarında Pembeci arastasında müceddeden bina ve ihdas ettiğim dekâkinden üç bab dükkânı senevî şu kadar iycarının mecmuundan mütevellî humsünü badelihraç baki kalanını vakfın tamire ihtiyacı olduğu halde mikdarı kifaye sarf oluna olmadığı surette mütevellî yediyle onu on bir buçuk hesabıyla istirbah oluna her ne zamanki vakıfta tamir iktiza edecek olursa bu minval üzere kifaye mikdarı sarf oluna israf olunmaya, maadası daima istirbah olunup hıyanet eden olursa ve bâli boynuna kıyamette davacısı ben olurum ve dahi şöyle şart ettim ki ol sudan bir mikdar kendi menzilime aka daim kesilmeye fazla olsun gerek olmasun kadimen akmak üzere böylece takrir ve şart ettim bu şartı bozup vakfı tebdil ve tağyir ettirilmeye eden olursa kıyamette Allah'a şekva ederim deyu böylece malûmunuz olsun deyüp tescili şer'i ve teslim ilelmütevellî olmuştur..

تحريراً في اليوم
العشر والخامس من شهر ربيع الآخر سنة سبع و
سبعين و مئتين والف .

YENİKAPI MEVLEVİHANESİNE ZEYTİN YAĞI TAHSİS EDEN EDREMİTTEN NİNOLA KIZI RİKNE'NİN 7 SEFER 1301 TARİHLİ VAKFİYESİ

İşte kitabı sıhhat nisabın bâis ve tastur ve imlâsına badi oldurki hususu âtilbeyanın mahallinde ketbü tahrir ve faslu hasmî için

savbi şer'i enverden bil'iltimas mezunen bil-hüküm irsal olunan kâtip Mehmet efendi Karesi vilâyeti celilesi dahilinde Edremit kazası kurasından Zeytinli karyesinden devleti aliyye tebeasının rum milleti nisvamından olup şahsı hacı Mehmet efendi ibni Ali efendi ve Şerif efendi ibni Ahmet efendi tarifleriyle muarrefe olan Sarı oğlu zercesi Rikne binti Nikolanın sakine olduğu menzile varup zeyli kitapta muharrerülesami müslimin ve saire huzurlarında akdi meclisi şer'i âli ettikte mezbure Rikne hatun meclisi makudi mezkûrda zikri âti vakfına mütevellî nasb ve tayin eylediği sadri kebir oğlu işbu baisülkitab Elkiryadi veledi Lefter mahzarında takriri kelâm ve tabiri anılmeram edüp karyei merkume hududu dahilinde Şarлак namı mahalde vakığ etrafı erbaası cebel ile mahdud sagir ve kebir üçyüzzelli sak zeytin eşcarını müstemil bir küt'a zeytin bahçesiyle karyei merkumede vakığ etrafı erbaası meyhaneci Yorgi ve Komin Baç oğlu Dimitri ve papuçcu Sinyor kerimesi Bermatula ve bazan Haralambo ve tariki âm ve bazan Rıza bey kahveşi ile mahdud iki bab bakkal dükkânları ve bir kahvehaneyi müstemil bir bab etmekçi furunumu vakfı sahih ile vakf ve habs edüp şöyle şart ve tayin ve tebyini kuyud eyledimki salifüz-zikir eşcar ve dükkân ve kahvehane ve furuni mahdudi mezkûra mütad üzere iğmar ve timar olunup hasıl olan semerat ve gallatından Dersaadette Yenikapu mevlevihanesinde sakin dervişanın taamiyeleri için senevî beher kıyyesi dörtyüz dirhem iğtibariyle yirmi kıyye rogeni zeyt verilüp jazlası ciheti tevliyet olarak oğlum mütevellî merkum Elkiryadî'ye ait ve meşruta ola ve badehu oğlum mütevellî merkum Elkiryadinin evlâd ve evlâdı evlâdı batnen bade batnin zükûr ve inası müsavat üzere vakfı merkume mütevellî olup jazlui merkume beyinlerinde ciheti tevliyet olarak seviyyen iktisam oluna eğerçi müruri eyyam ve küruri ağvam ile şartı mezkûr icra olunmak müteazzir olursa galle: merkume mutlaka millet fukarasına sarfoluna deyu tayini şurut edüp marûlbeyan eşcar ve dekâkin ve furuni mahdudi mezkûrları mütevellî merkume teslim oldadı vakfiyet üzere tesellüm ve emsali misillu tasarruf eyledi dedikte gibbetasdikilmuğteber vâkifei merkume vakfı mezkûrattan rucuğ ile mar-

rûlbeyan eşcar ve dehkâkin ve furuni mezkûr-
ları mîlkime istirdad ederim deyu tasaddi
mütévelli merkur dahi red ve teslimden im-
tinağla kâtibi mumaileyh huzurunda kema-
hüvel mastur filkütübil. fukh müterafian ve
her biri faslü hasme taliban olduklarında kâ-
tibi mumaileyh dahi âlimen bilhilâf alâkavli
menyerahü minel, eimmetil müçtehidin vakfi
merkurun evvelen sıhhatine ve saniyen lü-
zumuna hükmi sahih şer'i ve kazai sarihu
mer'i eyleyerek vakii hali kâtibi mumaileyh
mahallinde ketbü tahrir ve maan meb'us
ümenai şer'ile meclisi şer'a gelüp alavukuihi
inha ve takrir ve hükmi merkur nezdimizde
tenfiz ve olveçhile vakfi merkur sahih ve lâ-
zum ve mütehattim oldu. جرى ذلك و حررق اليوم
السابع من صفر الحير لسنة احدى و ثلاثاء و الف
7 Sefer 1301.

VAKFİYELERDEN FIKRALAR

Muhtelif mevzulara ait vakfiyelerden
mümkün olduğu kadar çok misal vermek is-
tiyoruz. Fakat bunların hepsinin tam metin-
lerini veya bunlardan alınmış mufassal fik-
raları koymağa yazımız hacmi müsait ol-
madığından müteaddit vakfiyelerden alınmış
kısa kısa fıkraların veya notların dercile ik-
tifa eyliyeceğiz. Bu mahdud misaller bile
Türk vakıflarının hizmet mevzularındaki te-
nevvü ve şümülü tebarüz ettirmeğe, vakıfla-
rımızın her çeşit halkın ve âdeta bütün mil-
letin iştirakile vücud bulmuş en geniş bir iç-
timaî müessese olduğunu göstermeğe yaraya-
cak mahiyettedir.

1 — Öksüz kızlara cihaz (Molla Çelebi
vakfiyesinden, Tarihi 977 H.).

... Her sene üç yetim kız çocuğuna o sınıf-
daki kızlar gibi on bin dirhen cihaz masrafı,

2 — Ekmek, meyva ve saire (İznikte
Mehmet Kethüda vakfiyesinden, Tarihi 1003
H.).

... zikrolunan habbaz furunu ve nalbant
dükkânının ve kasab dükkânının kirasını kabz
edüp her gün sabah vaktinde fukaraya ek-
mek ulaştırı ve harman yeri daîresinde zey-
tin ağaçlarından maada armut ve elma ağaç-
larının meyvasını hazîr olan fukara rizaen lil-
lahi taalâ maan ekledeler ve birer deste-
mal mikdarı dahi götüre ziyadesine taarruz

etmiyeler ve Doğançı yeri bağçesinin mahsul
meyvasını umumen ağniya ve fukaradan ha-
zur olanlar rizaen lillahi taalâ ekledeler bir
ferd mâni olmıya...

3 — Takâlifi urfiyei şakkaya yardım.
(İstanbulda Ali Bey Köyü. Silâhdar Abdul-
lah Ağa vakfiyesinden. Tarihi 1209 H.).

... Ali bey karyesi havassı refia kazası
muzafatından , 'mececi sagir mülhakatından
olmakla nahiyeyi mezkûreye evamiri aliye ile
beher sene vakti sefer ve huzarda varide olan
hanei nüzul ve avariz ve tekâlifi urfiye ve
şakke ve araba ve bilcümle varide olan tekâ-
liften karyeyi mezkûreye iktiza eden hissei
mezkûrelerini karyeyi mezkûre fukaralarının
edaya iktidarları olmadığı ecelde karyeyi mez-
kûre. ahalisi tekâlifi mezkûreleri için sadır
olan emri âli mucibince vakfı mezburum gal-
latından beher sene ellişer kuruş def ve tes-
lim oluna...

4 — Mahalleler tekâlifine imdad (Te-
kirdağında, Mehmet Arif Efendi vakfiyesin-
den. Tarihi. 1237 H.).

.... ve murabahi mezkûreden seneri
580 kuruş ifraz olunub 100 kuruşunu medi-
nei mezbure mahallâtından Hoca Beyazıt Ma-
hallesi ahalisi tekâlifine imdad ve ita oluna
ve 50 kuruşu ile elhaç İsa mahallesi tekâlifi-
fine imdad ve iane oluna ve 50 kuruşu ile da-
hi bevvab Mehmet mahallesi tekâlifine im-
dad oluna ve 380 kuruşu ile dahi 19 aded
mahallâtı müsliminden beherine 20 şer kuruş
tekâlifleri için iane ve ita oluna...

5 — Hırzülbahir kalesi mürettebatına va-
zife (Haymak Mustafa paşa vakfiyesinden.
Tarihi. 1140 H.).

... Kalei mezburede dizdar olanlara yev-
mi 40 akçe ve kethüda olanlara yevmi 20 ak-
çe ve topcu başı olanlara yevmi 30 akçe ve
topcu kethüdası olanlara yevmi 15 akçe ve
kalei merkumede kâtib olanlara yevmi 10 ak-
çe ve kale çavuşu olanlara yevmi 10 akçe ve
topcular çavuşu olanlara yevmi 8 akçe ve ka-
lei mezburede nöbet çalmak için ser mehter
olanlara yevmi 6 akçe ve iki nefer adamları-
na yevmi 5 şer akçe ve suyolcu olanlara
yevmi 7 akçe ve kalei mezbure bevvabı olan-
lara yevmi 8 akçe ve kalei mezkûrede odai
evvelde ser bölük olanlara yevmi 60 akçe ve
9 nefer neferattan her birine 7 şer akçe...

6 — Borçlu olarak mahbus bulunanların borçlarının ödenmesi (Anadolu Hisarında, Kili Nazırı Mustafa Ağa vakfiyesinden. Tarihi. 1238 H.).

.... vakfı mezkûrda muaccel vukubulduktâ dellâliye ve ihbariye ve masarifi sairesi badelihraç mütebakısının rub'u mütevellî ve kâtib ve câbi beyinlerinde ve rub'u aheri yine mütevellî ve sair evlâd beyinlerinde taksim oluna ve rub'u aheri ile Asitanei aliyede medyunen mahbus olanların idare eylediği mikdar düyunları tediye olunup hapisten itlak ettirile...

7 — Müflis olarak mahbus bulunanların tahlisi (Anadolu Hisarında, Kili Nazırı Mustafa Ağanın vakfiyesinden. Tarihi. 1242 H.).

.... Vakfı mezkûrumun müsakkafatından mahlûl vukuunda resmi adi ve dellâliye ve masarifi saire ihraç olunâuktan sonra nisfı vakfı mezkûrumun nukudu mevkujesine zam oluna ve rub'u mütevellî ve kâtib ve câbi beyinlerinde iktisam ve rub'u aheri ba ilâmu şeri müflisen mahbus olanlara iane olunup tahlis oluna...

8 — Van gölünde gemi (Hüsrev paşa vakfiyesinden. Tarihi. 996 H.).

..... Vâkıfı müşarunileyh hazretleri ihdas ettiği Van deryasında bir kû'a mükemmel sefinei maine..

9 — Mahalle fukarası tekâlifine yardım (İstanbulda Ummuhani hatun vakfiyesinden. Tarihi. 1119.).

.... Biemrillahi taalâ dari ahirete irtihal eylediğimde meblâğı mezburun vechi muharrer üzere hasıl olan nemasından halâ sakine olduğum mahallei mezbure fukarasının tekâliflerine beher yevm ikişer akçe verile ve yine medinei mezkûre fukarasının menzili maktu tekâliflerine beher yevm ikişer akçe verile...

10 — Askerin techizi (Üçüncü Selim'e Ferman ilmühaberi, Tarihi. 1219.).

... Maada her ne miktar fazla kalırsa iradi cediti humayun desterdarları marifetleriyle umuru asakiri berriye ve levazımı cihadiye mesariflerine sarfoluna..

11 — Ahali için yalı ve liman (Bebekte, Ekmekci Ahmet Nurettin vakfiyesinden. Tarihi. 1143.).

.... ve çeşme kurbinde bina eylediğim

köşk ve liman dahi vakıf olup ümmeti Muhammed teneffüs eyleye...

12 — Fakir çocuklarına dullara ve ihtiyar fukaraya elbise ve zahire (İstanbulda Züleyha Hanım vakfiyesinden. Tarihi 1273 H.).

.... gallei merkumeden beher sene Şabanülmüazzamının avahirine karip eytanı fukaradan sagir ve sagirelerden beherine ikişer yüz kuruştan 15 nejer kesana üç bin kuruş idiye elbise baha aluna ve beher idi edhuda gallei vakıfıdan gayet âlâ s'ir rayici ile 1500 kuruş ile kaç aded kurban iştira olunursa mütevellî vakıf marifetiyle muhtağ ve münasip mahallerde zebh oluna ve gallei merkumeden beher sene Remazanı eşriği ibtidasında zatüzzerc olmıyan nisai saliha ve bikes ve ihtiyar rical fukarasından beherine yüzer kuruştan on nejer fakir ve jakirelere zohair baha olarak 1000 kuruş ita oluna..

13 — Yoksul kız cihazı, ricali devletin geçmiyeceği kaldırımının inşası, İstanbul iskeleleriyle Boğaziğinin Anadolu ve Rumeli taraflarındaki iskelelerde bulunan gayet yaşlı veya fakir yahut hastalık sebebiyle çalışmıyan kayıkçılarla hamallara yardım (Sultanahmed'de Yerebatan'da kütüphanesi olan Nakibüleşraf Esad efendinin 1261 tarihli vakfiyesinden).

Meblâğı mezidi merkumun nisfı dahi kezalik şurutu muharrerei mastura üzere evlâdı evlâdı merkumuna taksim olunup nisfı ahar meblâğı mezidi merkum mütevellî ve nazır marifetile nefsül'emre mutabık olmasına ihtimam olunarak beher sâl kadri maruf harcile bir nejer niskini şer'i derecesinde olan kız cihazına ve gayet elzem ve uzak yerlerde olup ecillei ricali devleti aliyenin geçmiyeceği ve geçmediği sokaklar kaldırımına ve İstanbul iskeleleriyle Boğaziğ'inde Anadolu ve Rumeli taraflarında vaki iskelelerde ve Islâmbulda tavattun etmiş gayet müsün ve fakir veyahud bir illet ile kayıkcılık ve hammallık etmeğe kudreti olmayan acezeden mütevellînin bilâgarez liveçhillâhi tealâ ihtiyar eylediği ve ziyade müstahik olup kân ve kisibden kalan acezeye münasibile mikdarı kifaye kömür ve hatap parası verilip fazla kalır ise yine asıl vakfa zam ile berveçhi muharrer akar iştira oluna..

14 — Donanmaya yardım (Dördüncü Orduya mülhak Redif birinci Karahisarışar-ki liva kumandanlığından mütekait Mirliya Hayrettin paşanın 1326 tarihli vakfiyesinden).

... Mütebaki galleti safiyesi Donanmayı Osmaninin tezayüdi kuvvet ve satveti için le-vazımı bahriye vesairesine sarfoluna...

15 — Gazi-Ayıntapta Tarlayı Atik mahallesi sakinlerinden Hafız Mustafa kızı Yüm-nî hatunun H. 1254 tarihli vakfiyesinde:

2 *ku'a* hissei şayialı bostanın hasıl ede-ceği galleden masarifi lâzime çıktıktan son-ra bakinin *rub'unun* mütevelliyeye verilmesi ve diğer üç *rub'unun* da fukaranın *it'amına* tah-sisi veya aynen fukaraya tesadduk olunması şart kılınmıştır.

16 — Gümüşhanede Hacı Ahmedin H. 1289 tarihli vakfiyesinde:

Vakfedilen dükkânlarla kasaphanenin geliri Bayburdda Meydan köprüsü demekle maruf köprüye tahsis edilmiştir.

17 — Nazillide Hacı Hasan vakfının ha-yır şartları: *Musluk, kar ve keşkekliktir.*

Mevkufatı: *Bayındır köyü civarında 18 zeyin ağacıdır.*

18 — Aydının Salvatlı köyünde eskici Hüseyin vakfı.

Hayır şartı: *Köy camii.*

Mevkufatı: *Bu köyün Çobandamı mev-künde 15 zeytin ağacı ve yine aynı mevkide 3 dönüm incir bahçesi.*

19 — Aydın'da Helvacıoğlu hamal Ah-met vakfı.

Vakfiyesi zayi olmuştur. Aydın şer'iyeye mahkemesinden alınan 22 Rebiyülevvel 1314 tarihi ilâm mucibince vakfiyeti mütehakkaktır.

Hayır şartı: *Aydının Orta mahallesinde bina eylediği sebile soğuk su konulması için yaz günlerinde 90 gün müddetle her gün yarım denk kar alınmasıdır.*

Tevliyeti: *Hayatta kendisine, vefatından sonra karısı Fatmaya, anın dahi vefatında hemşirezadesi Mustafaya ve ondan sonra ak-rebi akrabasından ekber ve erşedine meşrutur.*

Bu sebil bugün yanmış ve yıkılmıştır.

Mevkufatı: *Aydının Orta mahallesinde bir ev ile 256 metre murabba arsa ve İmam köyünde 8 dönüm incir bahçesidir.*

Gelir fazlası: *Masraf çıktıktan sonra mü-tevellî olanlara meşrutur.*

20 — Aydın'da Nazilli kazasının Ham-zallı köyünde Fatma ana kuyusu vakfı.

Hayır şartı: *Kuyunun tamir ve termimi, kuyuya koğa ve ip alınması.*

Mevkufatı: *Hamzallı köyünün Yarımku-vak mevkiinde 3 dönüm bahçe bozluğu.*

934 senesi geliri 2 lira,

934 senesi gideri 20 kuruştur.

21 — Atçanın Kılavuz köyünde Ahmet çavuş vakfı.

Vakfiyesi bugün kaybolmuştur. Vakfın gelirele *cuma günleri bu köy camii'ne gelen-lere cami avlusunda yemek yedirilmesi tea-mülen meşrutur.*

22 — Nazillide Çoban Musa vakfı.

Mevkufatı: *Nazillinin Sailer köyünün Cörkesik mevkiinde 27 sak zeytin ağacı.*

Hayır şartı: *Arsanlar köyündeki kuyu-nun tamir ve termimi.*

Kuyu bugün mevcut ve mamurdur.

936 geliri 50 liradır.

936 gideri 7 lira 29 kuruştur.

23 — Kütahyada Saraç Mustafa vakfı.

Vakfiyesi zayi olmuştur.

Mevkufatı: *Bir arsa.*

Hayır şartı: *Çamaşırhane.*

24 — Kütahyada Saray mahallesinde hamamcı Hüseyin vakfı.

Hayır şartı: *Çeşme ve çamaşırhane.*

25 — Uşakta Hacı Osman vakfı.

Gelir: *Umumî halâlara meşrut.*

26 — Edremidde Narlıköyü sakinlerinden Ömeroğlu Mustafanın 15 Rebiülahar 1170 tarihli vakfiyesinde yazılı mevkufat:

Kariyei mezburede vaki menzil dahili-ye ve hariciyesile kariyei mezbure derununda malûmülhudud bir ku'a narlık bahçesi ve yine kariyei mezburede bir ku'a sebzevat bah-çesi ve derunundaki dört sak zeytin ağacı, merhum Hafız efendiden ve deveci Arabdan ve Karagöz oğullarından iştirâ olunan bir ku'a zeytinlik ve Dereli kariyesi kurbünde

vaki Küçük Ömerden ve Karaca Mehmetten iştirâ olunan bir ku'a zeytinlik ve Narlı kariyesi kurbünde Firenk kariyesi sakinlerinden Pîr Ahmet kızı Fatmadan iştirâ olunan bir ku'a zeytinlik.

Hayır şartı:

Vakfı mezburun galesi Narlı kariyesinde vakfedilen menzili mezburun odasına gelen misafirlerin taamlarına sarfolunacak, geri kalanı hayatta oldukça vâkıfın kendine ait. Vefatından sonra en büyük oğlu Hüseyin mütevellî olup fazlaya sair evlâtlarile beraber mutasarrıf olacak Hüseyinder sonra sıra ile oğulları İsmail, Ömer, Halil, Mehmet mütevellî olacaklar. Onların da vefatından sonra evlâdı evlâdı evlâdları batnen bade batın mütevellî ve fazlaya mutasarrıf olacaklar.

Nesli inkıraz bulursa, vakfın tevliyeti ve muayyen olan masraflarından fazla kalanı Edremidde Hekim zade medresesinde müderris olanlara meşrut olup bunlar gallenin fazlasını talebei ulûm ile paylaşacaklar.

28 — Ödemişin Adagüme köyünden Süleymanoğlu Osman vakfı.

21 Zilkade 1338 tarihli vakfiye ile yedi dönüm bir ku'a incir bahçesi aynı köyde tesis edilen odaya vakfolunmuştur.

Bahçenin imar ve tımarından ve derunundaki damın muktezi tamir ve termim masarifatından sonra baki kalan mebalîğ zikrolunan oda derununda ayende ve revendenin il'âmı taam masrafına tahsis edilmiştir.

28 — Tamamile zürri bir vakfiye örneği:

Beyoğlunda Topçubaşı Hacı Ali Ağa vakfı. Müteaddit mevkufatı vardır. Galesi:

Batnen bade batın evlâd ve evlâdı evlâdı evlâdı zekûrunun ekberine ve badelikıraz kardesi Hacı Mehmet ağaya badehuanın dahi batnen bade batnın evlâd ve evlâdı evlâdı zükûrunun ekberine ve badelikıraz haremeyn fukarasına meşruttur.

29 — İstanbulda Şeyh Ebülvefa mahallesi sakinelerinden Yahya ağanın kızı Emetullah hatunun şehri Ramazan 1095 tarihli mukayyed vakfiyesinde hayır şartları:

... Mezkûr Şeyh Ebülvefa camiinde talibiye Şeyhülkurra tarafından talimi kur'an edilmesi ve yine ulûmu aklıye ve nakliyyede mahir ve ifade ve teshime kadir fazıl ve kâ-

mil bir kimsenin camii mezkûrde Dersiâm olup eyyamı mütadede talebeye tedrisi ulûm etmesi ve zevci Hacı Mahmud ağanın Üsküdar'da vaki mektebinde 25 neferin kur'anı kerim tilâvet etmeleri ve vâkıfe mezburinin pederi Yahya ağanın Selânikteki merkadinde beş nefer kimsenin birer eczayı şerife tilâvet etmeleri beyan ve şart olunmuştur.

30 — Emetullah Hatun'un kocası Hacı Mahmud bin Saferin Şaban 1095 tarihli mukayyet vakfiyesindeki hayır şartları:

Üsküdar'da Karacaahmet tekkesi kurbünde Aşçıbaşı mahallesinde müceddeden bina ve ihdas ettirdiği muallimhanede âlim bir muallimin çocuklara talimi ulûm etmesi ve sıbyundan 25 neferine her sene kapama iştirâ olunup ilbas olunması ve senede bin akçelik hasır ve kömür alınması...

31 — İstanbulda Nuri Dede mahallesinde sakin kaşıkcı Mustafa efendi ibni Ahmet ibni Saferin evaili şaban 1144 tarihli vakfiyesindeki hayır şartlarından:

... İbrahim Çavuş mahallesinde müceddeden bina ve ihdas ettiği mektepte talim eden etjale ve üstadlarına ve halifelerine beher sene İdi Fitrde kırk kat kapama ve kırk çintiyân ve kırk adet kırmızı çuha Arakçin ve kırk adet pabuç ilbas ve beher sene talim eden etjal için vakti sayfde seyri mesir ve suhra etmeleri ve mektepte okuyan etjal için beher sene yüz rokye köniür alınması. rebiyülevvel ayı içinde iyi sesli üç nefer kimseler tarafından mevlid kiraeti ve hatmi şerif tilâvet olunması ve her sene sarracını hassa neferatının bütün ramazan ayında taamı aşura tabholunup il'âm olunması ve mahrusei Edirne'de Daye hatun mahallesinde müceddeden bina olunan geçmeler...

32 — Hocaisultanî Ataullah efendi vakfiyesinin hulâsası:

Vâkıf Hocaisultanî Ataullah efendi ibni Şemseddin'in evasıtı muharrem 979 tarihli vakfiyesine nazaran hayratı:

Aydın vilâyetinin Birgi kasabasında İsa bey camii kurbünde yedi höcreyi muhtevi Darülhadis.

Darülhadise muttasıl hariciye ve dahiliyeli meyvalı ve meyvasız bahçe ve sair müştemilâtı muhtevi müderrisin ikametine mahsus kışlık menzil.

Bozdağında yine müderrisin ikametine mahsus dahiliye ve hariciyeli yazlık menzil.

Izmirde sahili bahırde Han.

Izmir tevabiünden Pınarbaşı kariyesinde Han.

Izmirde fevkanî mescid.

Istanbulda Kalenderhane mahallesinde türbe

» » » sebil
» » » mektep

yapılması için bir menzil

den ibarettir.

Mevkufatı:

Izmirde kiblesi, şarkı, garbı tarikaâm ve şimali denizle mahdut 21 adet mahzen.

Izmirde fevkanî ve tahtanı iki bevti ve üç mahzeni meyvalı ve meyvasız ağaçları müstemil büyük bahçe.

Izmir kasabasında küçük bahçe.

Urla kasabasında Yeni mahallede sabunhane menzili.

Yine Urla kasabasında Yeni mahallede sabunhane menzili.

Urlada alışı veriş mahallinde iki sabunhane menzili.

Izmirin Pınarbaşı kariyesinde Kaşığöl nehri ile dönen değirmenin tamamı.

Değirmen bahçesi namile maruf bahçenin tamamı.

Mezkûr kariyede dört gözlü Mahmut bahçesi demekle maruf bahçenin tamamı.

Yine mezkûr kariyede Yenibahçe ve Levend oğlu bahçesi ve Hasun oğlu bahçesi ve Halil bağı adlarındaki bahçeler ve bağın tamamı.

Hacı Seyit Ali zeytin bahçesi kurbünde zeytin bahçesinin tamamı.

Mezkûr kariyenin şark canibinde Araplar zeytin bahçesi namile müstehir zeytin bahçesinin tamamı

Birgi kazası ve tevabiünde Sultan tarafından temlik olunan muhtelif yerlerde 1749 cerib arazinin tamamı.

Izmirin Pınarbaşı kariyesinin tamamı.

» Şyhlı » »
» Kavaklı » »
» Çeltikçi » »
» Bozalan namile meşhur on kil

piring istiab eder piringlik arazi (çeltik)

On bin dirhem nukuddan ibarettir.

Muhassasatı:

Mütevelliye yevmiye on dirhem (yirmi dirheme kadar tezyid olunabilir).

Izmirdeki evkaf kâtibine yevmiye 5 dirhem

Birgideki evkaf kâtibine yevmiye 5 dirhem

Izmirdeki evkaf câbisine yevmiye 4 dirhem

Birgideki evkaf câbisine yevmiye 4 dirhem

Istanbuldaki evkaf kâtibine yevmiye 5 dirhem

Birgideki Camii Atik müderrisine yevmiye 20 dirhem (otuz dirheme kadar verilebilir)

(Şeyhin yani müderrisin ikametine mahsus yazlık ve kışlık iki menzilin otuz dirheme kadar olan tamiri kendisine ait olup otuz dirhemden fazla tamir masrafı vakıftan verilir).

Darülhadisın yedi nefer talebesinden her birine dört dirhem

Darülhadisın bevvabına yevmiye iki dirhem

Izmirde mahzenler üstündeki mescidin imamına yevmiye üç dirhem

Izmirde mahzenler üstündeki mescidin müezzinine yevmiye bir buçuk dirhem

Izmirde mahzenler üstündeki mescidin şem'a ve hasırına yevmiye yarım dirhem

Birgide Yeni mahallede Hacı İbrahim oğlu Hasanın bina eylediği mescid imamına yevmiye bir dirhem

Birgide Şeyh Hüsamın bina eylediği mektep hocasına yevmiye bir dirhem

Kaydi hayat şartile sulehadan Mehmet oğlu Şaban Dedeye yevmiye iki dirhem

Yeni mahallede hemşiresi Cennet hatun çeşmesinin tamiri (mikdar muayyen değildir)

Izmirdeki mahzenlerin tamircisine yevmiye bir dirhem

Urladaki sabunhanelerin tamircisine yevmiye bir dirhem

Kalenderhane mahallesindeki sebilinde senenin dört ayında nöbetle soğuk su dağıtan dört nefer kimseye yevmiye dörder dirhem

Sultan Beyazıdın suyollarını tathir eden kimse kendi sebilinin su yolunu dahi tamir edip mukabilinde yermiye iki dirhem

Kalenderhane mahallesindeki mektebin hocasına yermiye yedi dirhem

Kalenderhane mahallesindeki mektebin halifesine yermiye dört dirhem

Mektebin ferrasına yermiye bir dirhem

Mektebin yirmi beş nefer yetim sıbyan talebesine kapama, gömlek. don. birer çift pabuç mest, arakiye, kuşaktan mürekkep bir takım elbise her sene ramazan bayramında giydirilmesi ve talebe için kifayet mikdarı hasır, desti, kuzu derisi alınması

Mezbur mektep için her sene otuz çeki (nevi yazılı değildir) alınması.

Ve yine yetim talebe için kurban bayramında birer çift pabuç alınması.

Vakfın nazırına yermiye yedi dirhem.

Hasbî nezaret ve tevliyet:

Vakfın evlâdına ve evlâdı evlâdına ve evlâdı evlâdı evlâdına. Müruru zaman ile vâkıfın neslinden ve sulbünden biri fakru zarurete düçar olursa muhtaç olduğu kifayet mikdarı kisve ve nafakanın vakıftan verilmesi.

Vakfın zevaidi:

Elli bin dirheme kadar vakfın mühim tamirâtı için hıfzolunur. İşbu mikdarın fazlasından üç bin dirhem her sene Birgideki muhtaç dullar, yetimler ve fakirlere sarfolunur.

Yine fazladan kâfi miktarda Birgideki tekâlif ve avarıza.

Ve yine fazladan hâkim. mütevellî. nazır marifetile bozuk yolların kaldırılmaları ile lâzım olan köprülerin yapılması ve mühim yerlerde muhkem hanların inşası meşruttur.

Vakfiyelerde yalnız hayır şartlarında değil mevkufata ait kısımlarda da muhtelif bakımlardan ehemmiyeti haiz kısımlar bulunabilir. Bundan başka vakfiyelerin mukaddimesi, hatimesi, şahitlerin isimleri, vakfın lüzum ve sıhhatine hüküm veren hâkimin adı, imza ve mührü tarih bakımından çok kere ayrı ayrı birer hususiyet ve değer taşımaktadır.

ENDÜSTRİ TARİHİMİZİ ALÂKADAR EDEN BİRKAÇ FIKRA

33 — M u s t a f a III. ün H. 1187 tarihli vakfiyesinden:

.... Eğrikapıda Tekfur sarayı kurbünde saray arsasında kârgir kule derununda değirmen ve fevkani anbar ve mezbur kule ittisalinde kebîr ahur ve bîrima ve kuyuya muttasıl terbian 737 zira arsa üzerinde mebni kebîr kaymakçı kârhanesi ve yoğurtcu ve süt-cü kârhaneleri...

Ve sarayı merkurumun deruni olan mahalde bir taraftan cidarı husin ve bir taraftan şîşehaneler ve iki taraftan sarayı mezkûr arsasıle mahdud ve terbian 430 ½ zira arsada mebni ittisalinde bir bab odayı müstemil bir bab mumhane...

Ve üç taraftan sarayı mezkûr arsası ve bir taraftan cidarı husin ile mahdud terbian 224 zira arsada mebni ittisalinde bir mahzeni müstemil bir bab kükürthane...

Bir taraftan cidarı husin ve bir taraftan ahur ve tarafeyni atik kârgirler ile mahdud ve terbian 206 ½ zira arsa üzerinde mebni fevkani müfrez fırın mahalli oda ve mahzen ve harli ve ittisalinde ahşabdan havit damı tâbir olunan mahalli muhtevi bir bab kârgir çinihane ve mezkûr çinihane ittisalinde kâin terbian 154 zira arsada mebni ve fevkinde kârgir kubbeli odayı muhtevi ahur ve bunların fevkinde kâin terbian 210 zira mahalde filasıl zerrinhane tabir olunan mahal...

.... 308 zira arsa üzerine mebni bir bab fevkani oda ve tahtında mahzeni müstemil bir bab şîşehane..

... Terbian 319 zira arsada mebni fevkani iki bab oda ve tahtani bir mahzen ve bir bîrima müstemil bir bab şîşehane..

.... Terbian 280 zira arsada mebni fevkani bir bab oda ve tahtında mahzeni müstemil bir bab şîşehane..

.... Terbian 300 zira arsada mebni fevkani bir bab oda ve tahtında mahzeni müstemil bir bab şîşehane...

... Ve 196 zira mahalli odunluk ve terbian 80 zira mahalde değirmeni müstemil bir bab şîşehane ki cem'an beş bab şîşehane ve önlerinde müruruubur için sokak mahallini muhtevi şîşeciler kârhanesi...

34 — Yine Mustafa III. ün H. 1187 tarihli vakfiyesinden:

.... Müstecirleri yedlerinde olan emri alışında tasrih olunduğu vech üzere surut ve

nizamu muhtevi kırk bab çatma yasdık kârhaneleri...

... Müsteciri yedinde olan beratı âlişanda tasrih olunduğu vech üzere şurut ve nizamu muhtevi bir bab saçmahane...

... Mahmiyyei İslâmbol'da Mahmut paşayı Veli camii şerifi havlısının etmekçi kapusu pişgâhında güzelce Mahmut paşa çeşmesi mukabilinde kâin olup müşarünileyh Mahmut paşayı veli vakfından olan arsasını istibdal hücceti mucibince emlâki hümayundan mülk menazil ile istimlâk ve temellük buyurulup emlâki hümayunlarından olan ve bir taraftan tarikıhas ve bir taraftan Abdüsselâm vakfı ve bir taraftan sabıka kapıcılar kethüdası Mehmet ağa merhumun evlâtları tasarrufunda bazan Mahmut paşa bazan Abdüsselâm vakfından arsa ve bir taraftan tarikâim ile mahdut terbian 1375 zira ve defa terbian 660 zira cem'an 2035 zira arsa üzerine müceddeden bina buyurdıkları akmişe için ateş mengene kârhanesi ve iki soğuk mengener kârhanesi ve işçilerine mahsus odalar ve mengene emînlerine mahsus odalar ve müstemilâtı sairei malûmeyi muhtevi bir bab mülk mengenehanenin şurut ve nizamu için hattı hümayunu utufetmakrun ile muanven emri âlişanda tafsil olunduğu üzere asitanei aliyyeye gelen ve nescolunan bilcümle akmişe ve emtiai saire ancak mengenehaneyi merkumede olan ateş mengenesi ve iki soğuk mengeneye çekilip ve perdaht olunmak ve olageldiği üzere rüsumatı vakfı hümayun için emînler tarafından alınmak üzere canibi vakfı hümayunlarına hasıl kayıt olunup mengenehaneyi merkumeden gayri mahmiyyei İstanbul dahilinde ve haricinde ve havalisinde olan kasabatta mengene ihdas olunmamak üzere ve hilâfi nizam hareket edenler tedip ile mücazat olunmak ve şurutu saireyi havi ateş ve soğuk mengene mukataasını...

... Sakızda da 2 adet soğuk ve 2 adet ateş mengenesi...

Cemü alât ve müstemilâtı ve derununda iki bab oda ve akmişe vaz'ı için iki sofa ve

bîrimat ve hariciyede fevkani iki bab oda ve bir matbah ve fevkinde bir kiler ve bir oda ve resmi mengene tahsiline mahsus bir bab oda ve zirinde bir sofa ve ebniyeyi merkumeden maada.. ilah..

Sakızda nescolunan kumaşlar için de yukarıki şartlar mevcuttur.

KİKAVUS BİN KEYHÜSREV BİN KILIÇ ARSLAN'IN H. 615 TARİHLİ VAKFIYE-SİNDEN SIVAS DARÜŞŞİFASINA AİT FIKRALAR

... Vâkıf yukarıda adı geçen emlâk ve araziyi bütün varidat ve menafiile Sirasta Tokat caddesi ağzında resini ve bina eylediği ve hududu erbaasını gösterdiği Darüşşifaya vakfeylemiştir. Darüşşifanın birinci sınırı Melik Nizameddin Yagıbsanın hanikahına, ikinci sınırı Selçuk medresesile onun merkuş arsasına, üçüncüsü sultana mensup bahçeye ve Bedreddin Ali Mimarın ve papas Araklin ve Çulha Karnin ve bakkal Hasanın evlerine, dördüncüsü Tokada giden caddeye mün-tehi ve muttasıl olmaktadır. Kapısı caddeye bakan ve yolu yine büyük yola çıkan ve hududu yukarıda gösterilen Lu darüşşifayı müebbeden vakfeylemiştir. Vâkıf, mezkûr evkafı silki mülkünden ifraz ve ihraç eylemek suretile hazinesi hassa nazırı Üstadüddar Ferruh bin Abdullahı mütevellî nasbetmiş, istediğini nâib ve arzu ettiğini vekil tayin eylemek, dilediğini azil ve tayin etmek salâhiyete vakfın umurunu tedvire memur eylemiştir. Böyle bir azil ve tayine lüzum gördüğü zaman kimsenin itiraza hakkı olmayacak ve mezkûr evkafın tasarrufatında ve kendisine tefviz olunan umum muamelâtda iimadı haiz bulunacaktır.

Hassaten hâzık, faik, mücerreb doktorların, kıymetli kehhallerin (göz tabipleri), merhametli ve şefkatli operatörlerin gelirlerini tayin ve takdirde, ilâçları ve tedavide kullanılan ot köklerini tedarik ve tertipte, müstahdem ve müdavimlerin ahvalini, sınıf ve dereceleri üzerine temsiliyette sahibi salâhiyet olacaktır....

Netice

Yukarıdaki gibi verdiğimiz izahatı telhis edersek şu neticelere varırız:

1 — Vakıf (Avrupa tâbirile teberru) iç-

timâi ve insanî bir müessesedir. Hususî mal ve mülkün umuma bahşedilmesidir. Her velâyeti âmmede olduğu gibi Türk velâyeti âmmesinde de, bundan evvelki devirlerde, din:

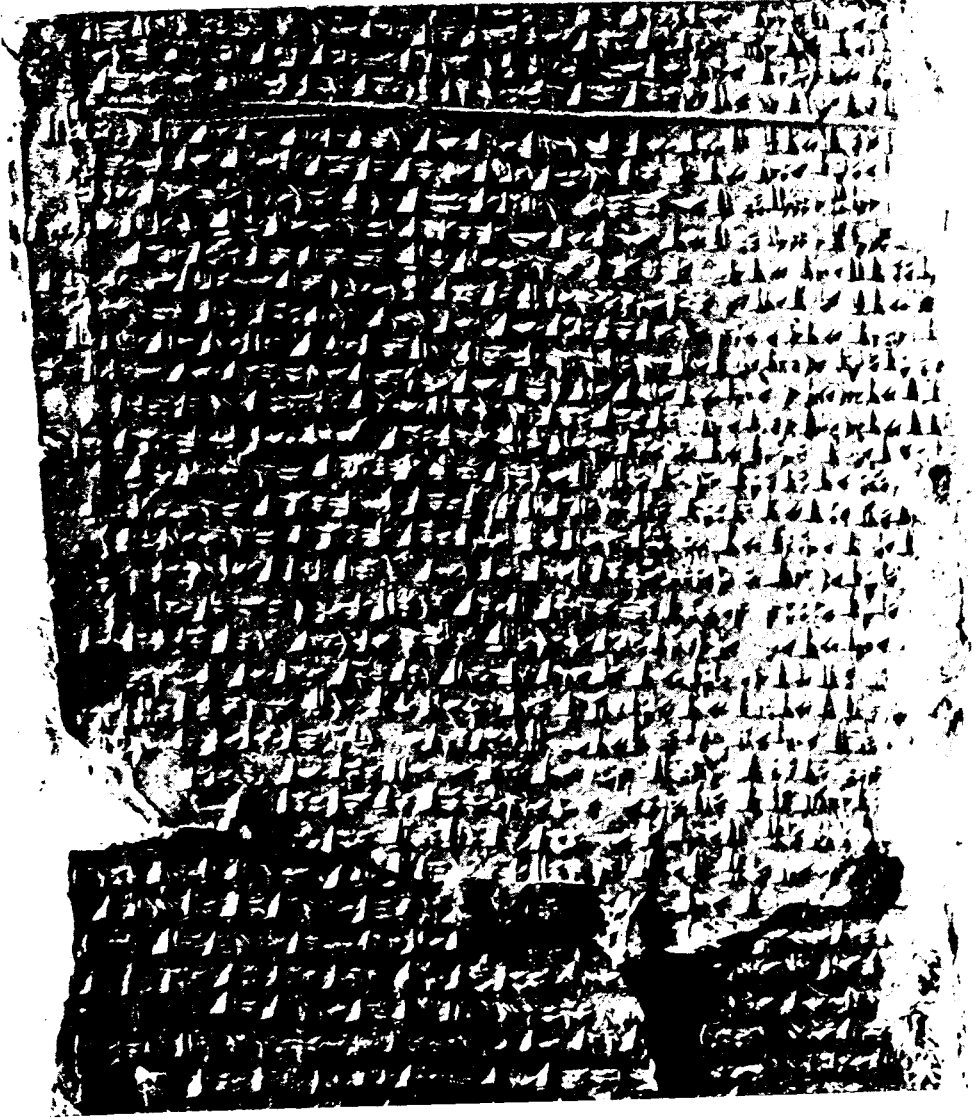
vakfa kendi felsefesine göre hukukî bir mecraya tayin etmiştir.

2 — Vakıf fikri ve usulü çok eski tarihi devirlerdenberi Türklerin hayatında yer bulmuştur. Vakıf sisteminin millî hayatımızdaki mevcudiyeti ve inkişafı milletimizin fazilet, cömertlik ve vatanperverlik gibi yüksek vasıflarının ve vatanımızın mübarek toprağında temelleşmek ve baki kalmak fikrinin kuvvetli bir tezahürüdür.

3 — Türk milletinin bugünkü medenî ve her gün daha ileri gitn.eğe namzet hayatında ehemmiyetli vazifeler deruhde etmiş olan *vakıflar*, yurdu teşkil eden üniteler üzerinde, kendine düşen hizmeti ifaya, çalışır. Vazifesi yerine göre onların sayısını, yerine

göre vasıflarını yükseltmek veya korumaktır. Bu vazife bazan cansız bir kitleden ibaret fakat cihanşümul kıymetleri haiz âbideler üzerinde. bazan yurdun en ıziz varlığı olan fertlerin hayat ve sıhhati üzerinde. bazan da iktisadî bir mevzuda veya her hangi bir imar ve kültür işinde kendini gösterir.

4 — Atalarımızın, milletin iyiliği için ayırdıkları varlıkların topluluğu, yüksek görüş ve buluşlarla ihdas ettikleri hizmetler vakfın yalnız bir cephesini teşkil eder. Rejimin feyiz ve kudretinin bunlara inzimamile vakıfların bugünkü *hükmi şahsiyeti* doğmuştur. Türk vakıflarının heyeti unumiyesini temsil eden ve devlet bünyesinde yer alan bu hükmi şahsiyet, ezeli Türk fazilet ve ülüvvü-cubunun muhteşem bir tinsalidir.

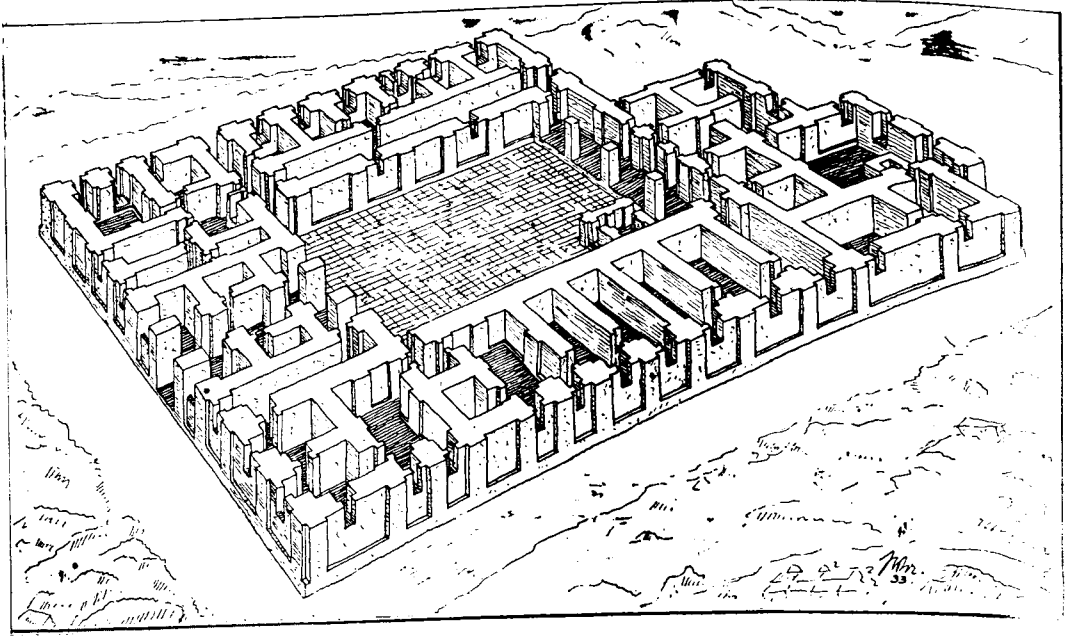
1 — Boğazköyde meydana çıkarılan ve bir Eti Vakfiyesini ihtiva eden tablet
(Milâddan önce 1280 - 1290 tarihine ait)

2 — Boğazköy: Yazılıkayada açık Eti mabedi.

3 — Boğazköy: Harmanlıkayadaki 1 numaralı büyük Eti mabedinin temelleri.

4 — Boğazköyde bulunan büyük I numaralı Eti mabedinin zemin taş aksamı restorasyonu. (M. Kurt Bittel'in Boğazköy hakkındaki eserinden).

6 — Vakıf yapan, Buda dinindeki, Uygur Beyleri.
Bazılarının adları: Toğrul, Tokul, Öğrüng Tokul, Barçuk Tarhan, Arslan Bilge..
(Turfan civarında Bezeklikte bulunan duvar resimlerinden. Milâddan sonra 9 - 12 nci asra ait).

Handwritten text in Uygur script, likely a vakfiye (charter) or a similar legal document. The text is dense and covers most of the page.

7 — Bir Buda mabedinde asılı bayrak üzerinde Vakfi yapan Uygur Bəvmin resmi.
(Bezəklik yanında Hoçoda bulunmuşdur. Milâddan sonra 8 - 10 üncü əsrə aittir).

5 — Uygur vakfiyesi.

Şarki Türkistan'da Turfan kazısında elde edilen tarihi vesikalardan..

Buda dinindeki türklere ait ve Uygur harflerile yazılmış bir vakfiye..

(Milâddan sonra 12 - 13 üncü əsrə aittir)

8 — Şarkî Türkistan'da Bezeklik Turfan'da bulunan eserlerden: Vakıf yapan, Buda dininde, bir Uygur Prensesi.
(Milâddan sonra 9 - 11 inci asra ait)

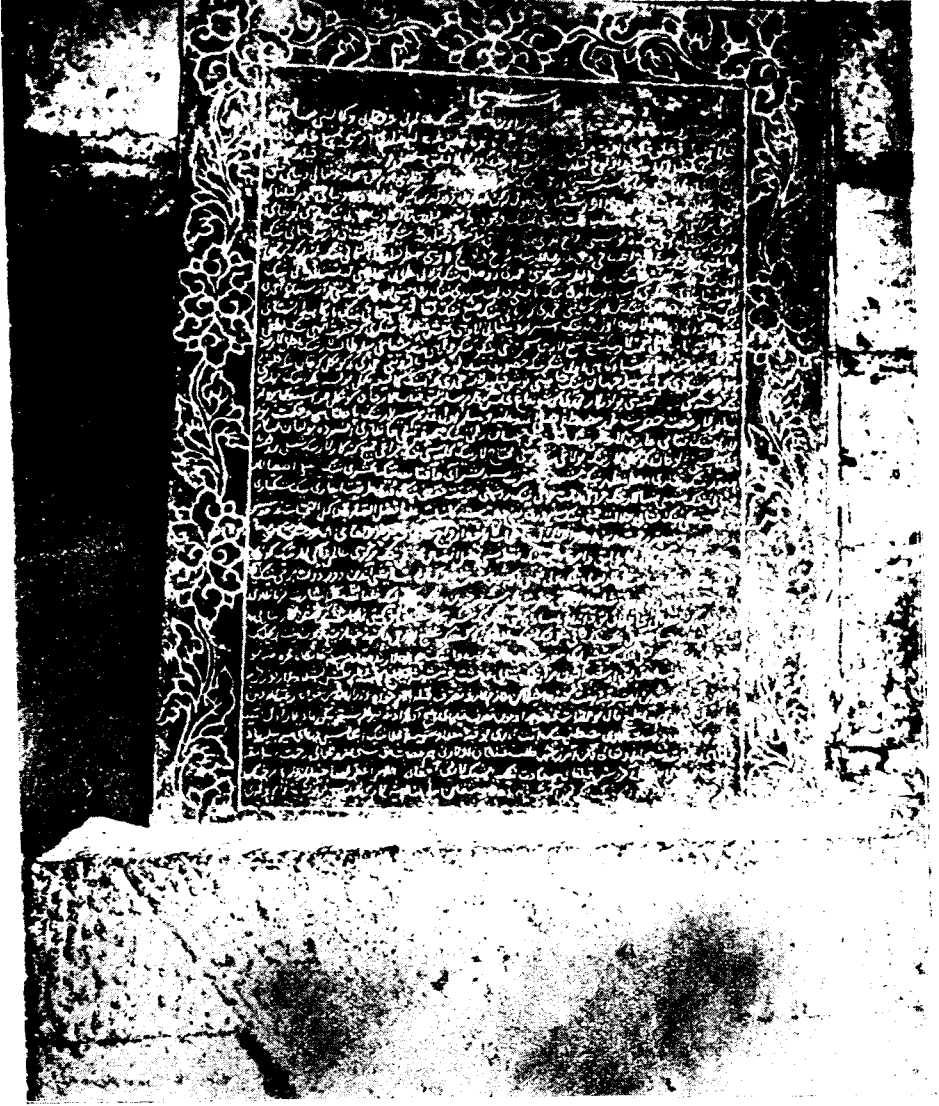

9 — Vakıf yapan bir Uygur Han'ı
(Buda dinindedir. Adı: Tengriken il tutmuş alp arslan Uge Tarkan. Milâddan sonra 8 - 11 inci asra ait).

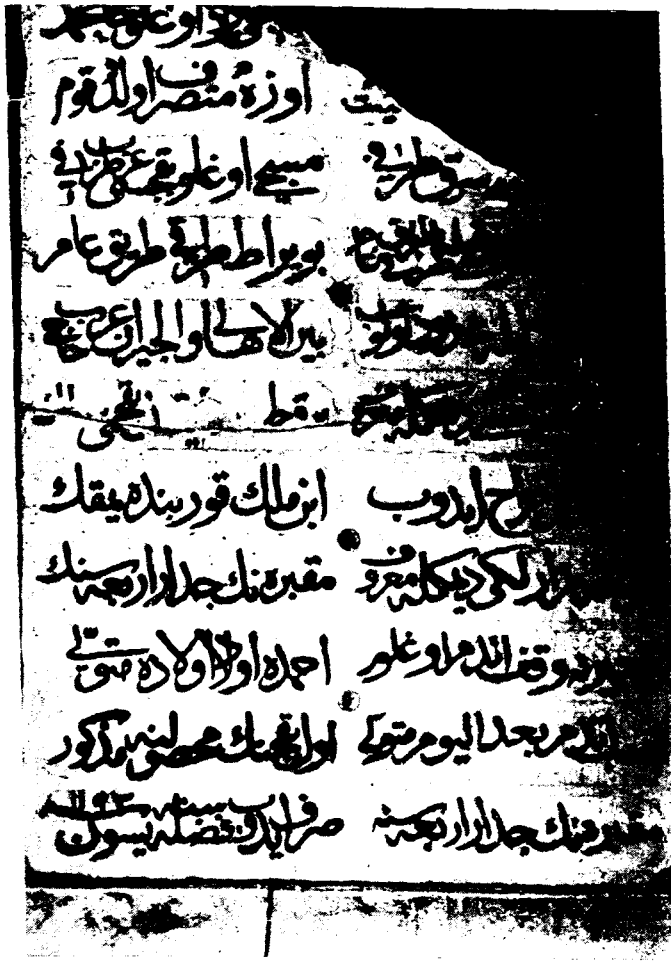
10 — Kandihar'da bulunan ve Vakıf yapanları gösteren plâstik bir eser
(İslâmiyetten evvelki zamana ait)

12 — Şarkî Türkistan'da Komul şehrinde bir türbedeki Vakfiye kitabesi.
(Volkskundliches aus ost - Turkistan. A. V. Le Coq. Berlin 1916).

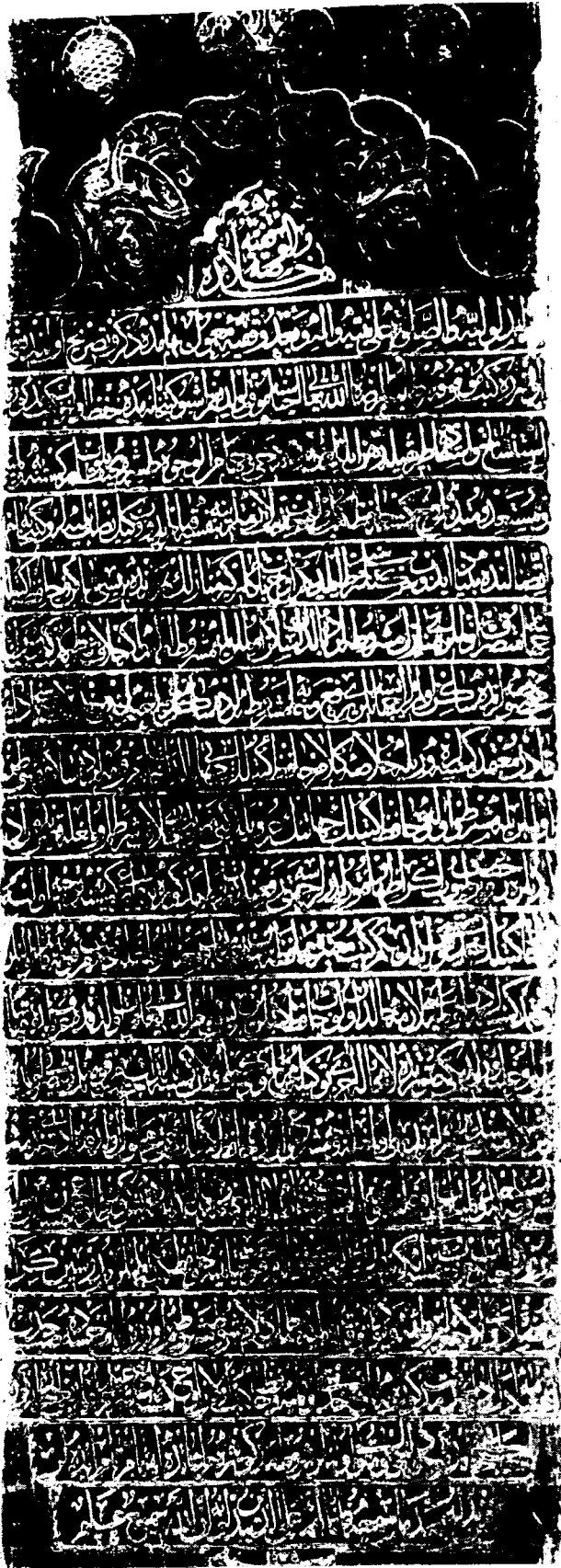

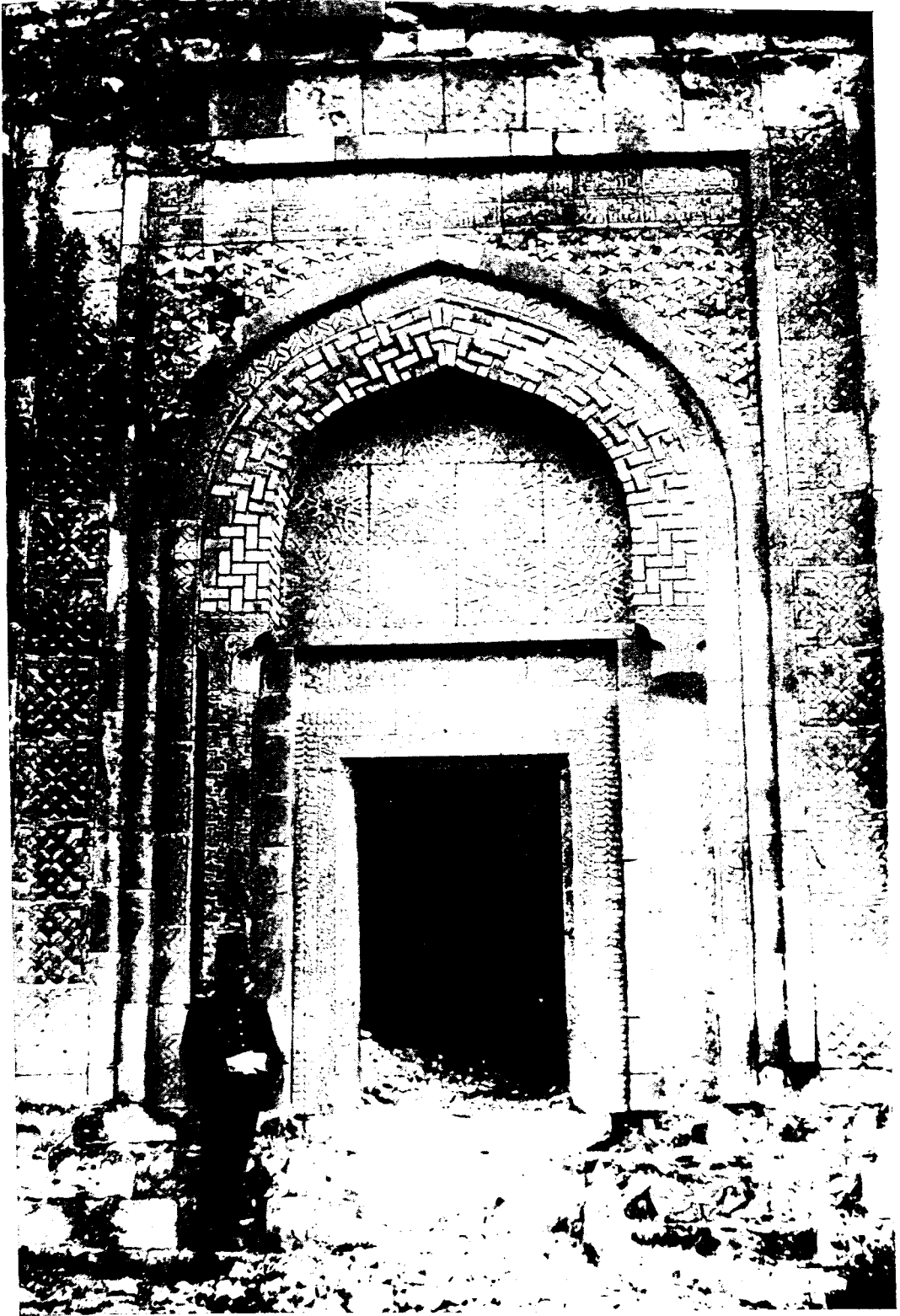
15 — Tire'de halen Necip Paşa Kütüphanesinde muhafaza edilmekte olan taş üzerine mahkûk 1193 tarihli Vakfiye.

17 — Şarkî Türkistan'da Turfan şehrinde müslüman türklere ait bir türbe. Türbenin kubbesi eski devirlere kadar uzanan bir sanat an'anesinin tesirini göstermektedir. Duvarın kademeli şekilleri, kapının ve türbe duvarlarının iki cihetinde görülen çarklar Türk medeniyetinin ve kültürünün muhtelif sahalarının birer nişanesidir. Bu kademeli şekilleri Orta Asyadan Mezopotamyaya giden Türklerin inşa tarzında görüyoruz. Birer dini sembol olan çarklar ise Buda dinindeki Türkler tarafından da mebzulen kullanılmıştır. (XIII üncü asır).

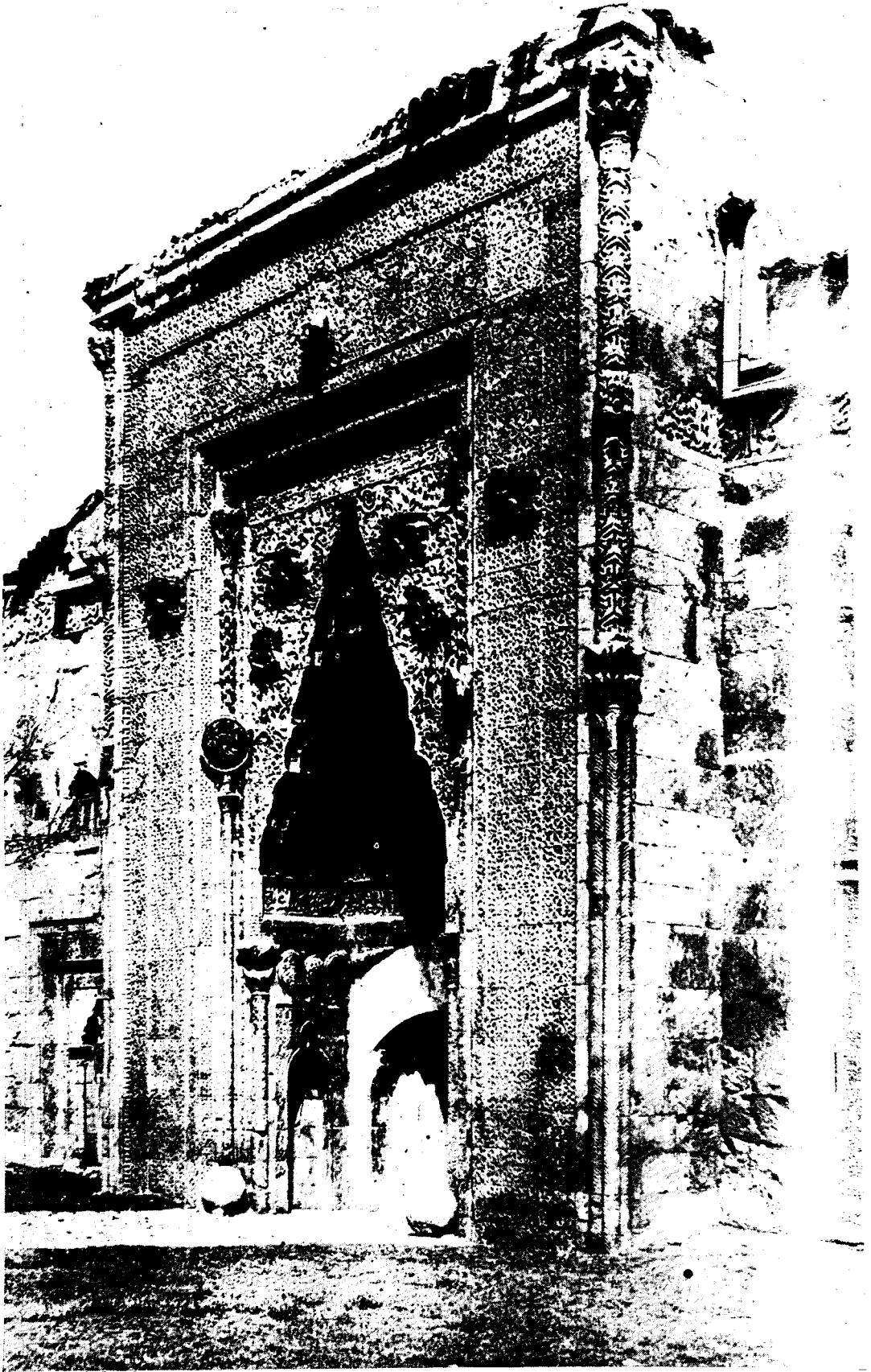

16 — İstanbul - Vefa: Atif Efendi Kütüphanesinde bu kütüphanenin vakfiye hulâsasını ihtiva eden ve binanın içerisinde divara tesbit edilmiş olan kitabe.

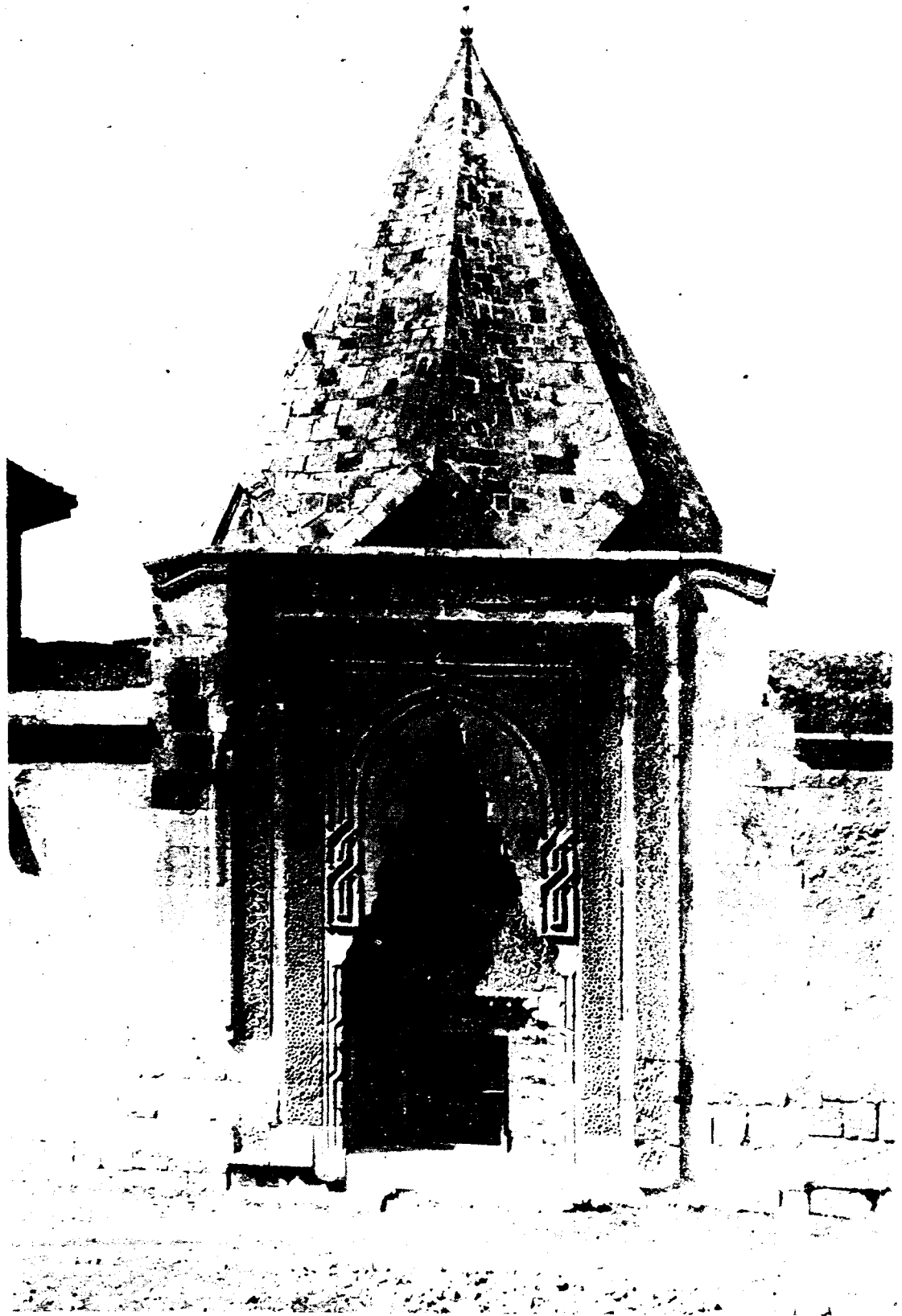
19 — Divriki: Kale camiinin cümle kapısı. (XII nci asır sonu).

20 — Sivas: Keykâvus I bin Keyhusrev bin Kılıç Arslan tarafından 1217 tarihinde inşa ettirilmiş olan Darü'sşifa'nın kapısı.

(Türklerin hayır için yapmış oldukları muazzam âbidelerden biri olan bu eser Selçuk san'atında müstesna bir yer işgal eder.)

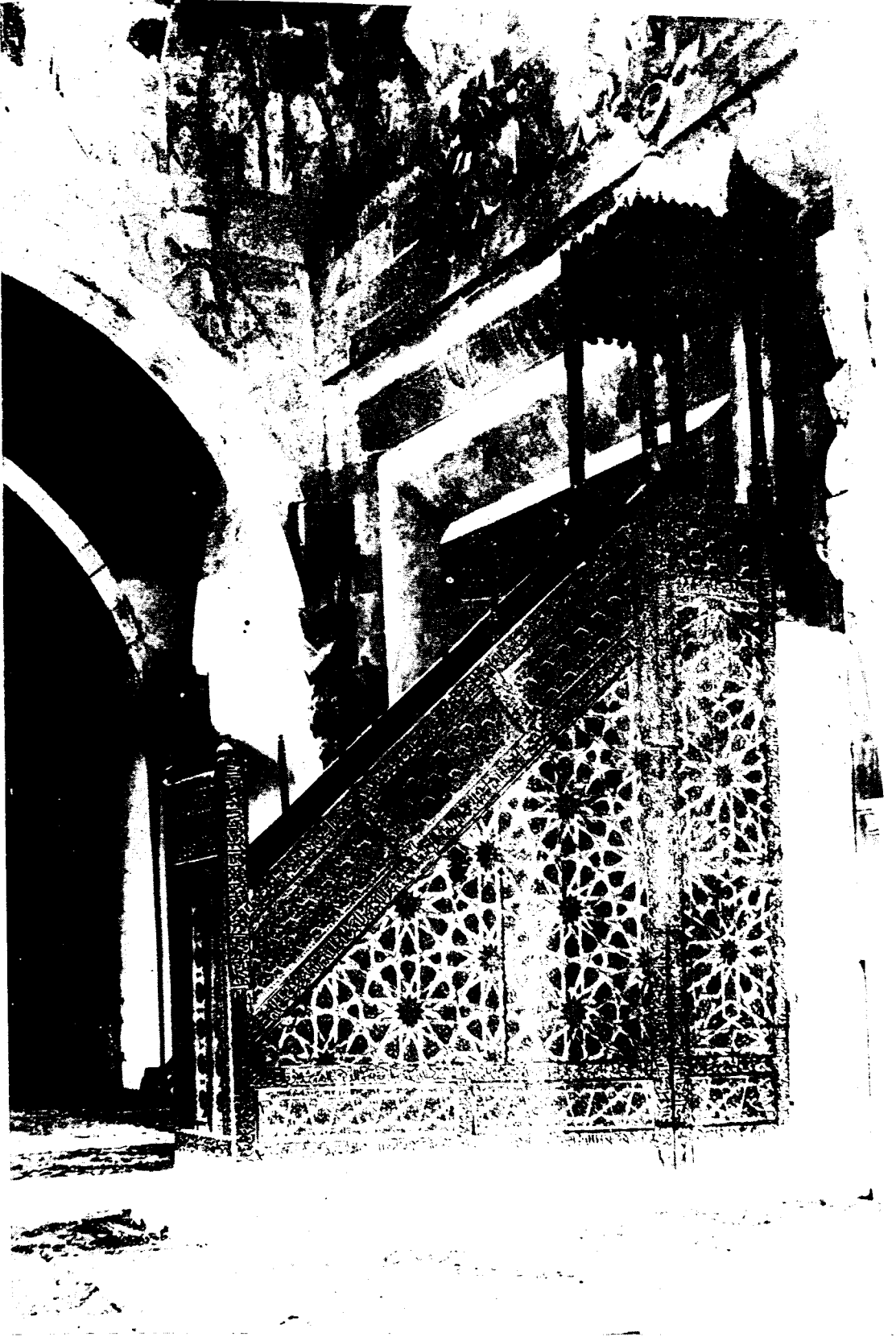

24 — Divriki: Ulu caminin garp cephesindeki kapı.

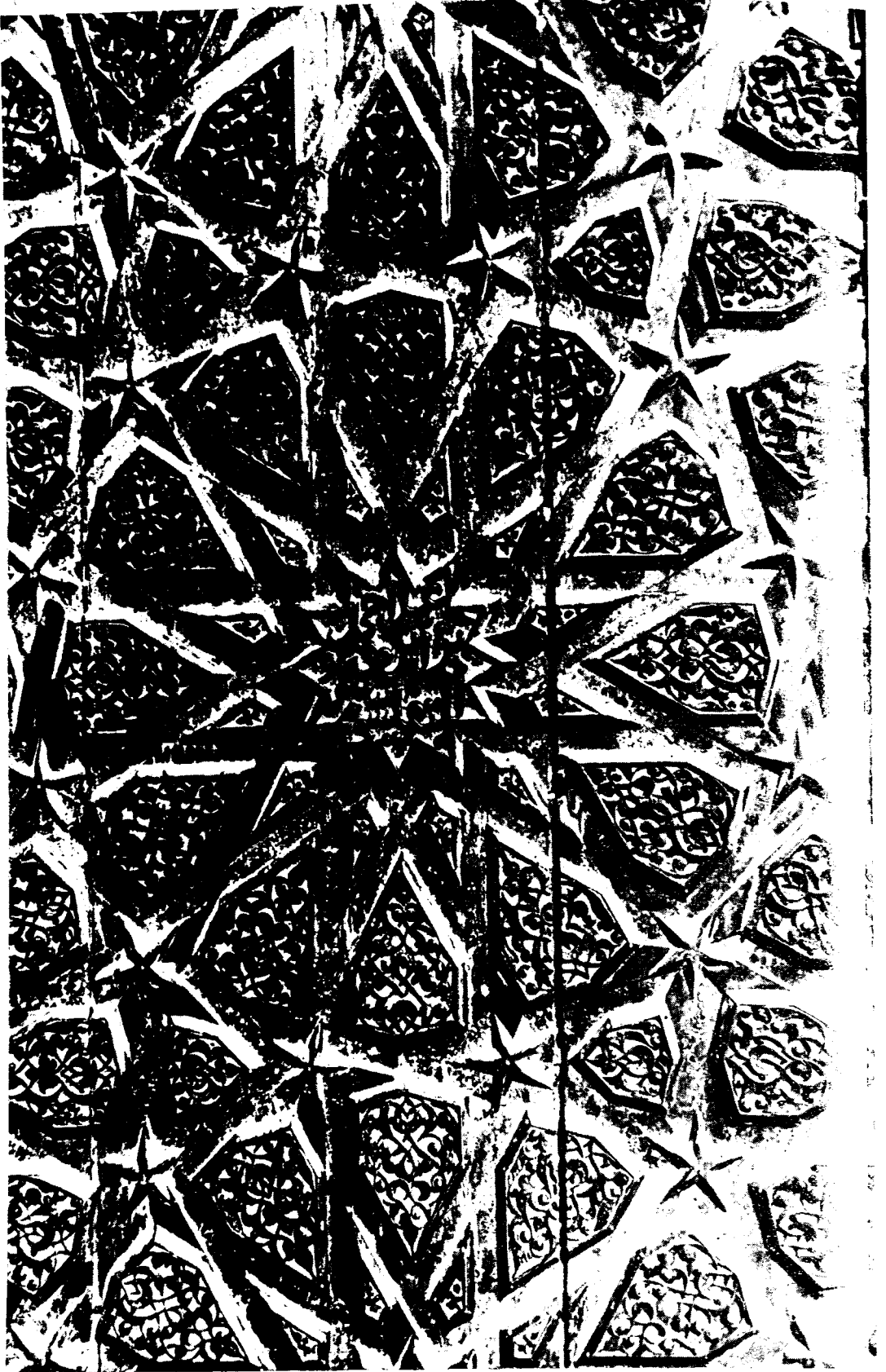
(Sonradan pencereye çevrilmiştir. Konya Selçukluları mimari karakterlerini çok kuvvetle tebarüz ettirmektedir. Bu binada görülen ve her biri ayrı bir vasıfları hâlinde olan san'atkârane parçalar ve bunların imtizacından doğan umulî heyet sanat ve tarih bakımından bir şaheserdir. Bu mimari vesika, o devirdeki Anadolu Türk beylerinin sanat karakterini müşahhas bir tarzda bize göstermektedir).

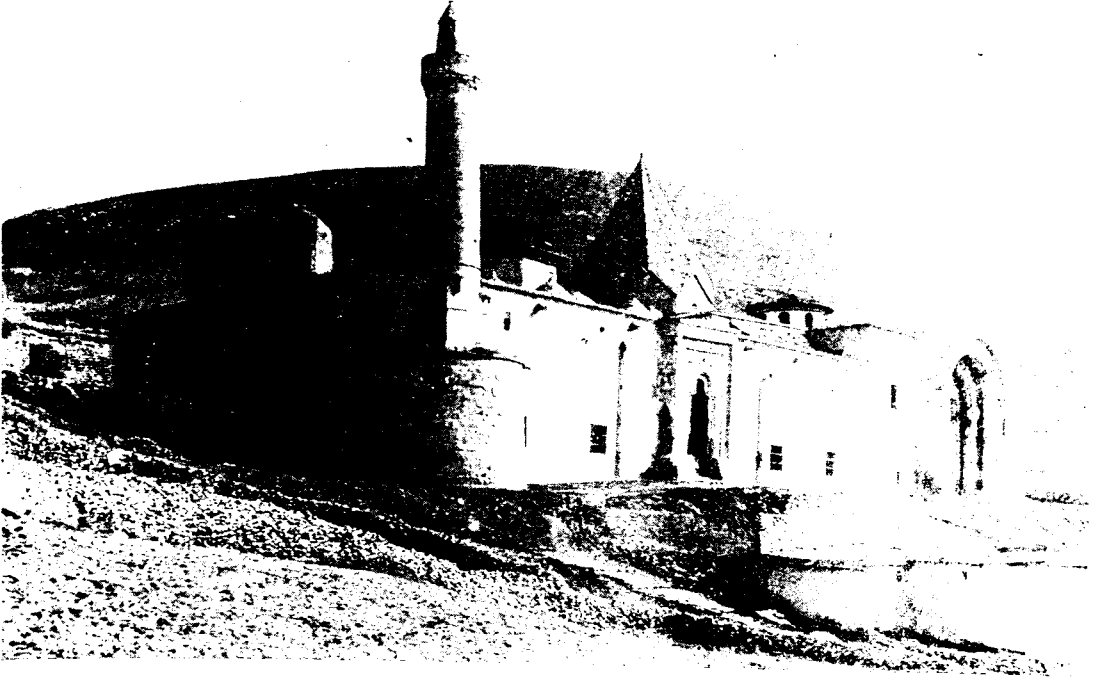
25 — Divriki: Ulu camiiin Şark kapısı.
(Düz bir satıh üzerinde hacimleŐen bu kapı Türk tezyini elemanlarının envainı bir araya toplamıŐ ve bunları gayet güzel mezcetmiŐtir.)

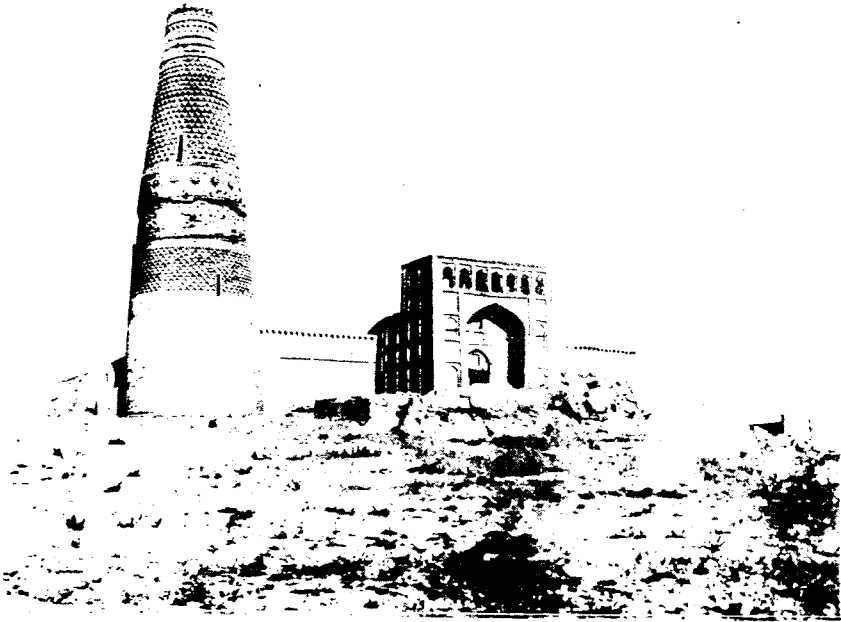
26 — Divriki: Ulu camii Ahmed b. İbrahim tarafından imal edilmiş olan minberi.
(XIII üncü asır türk ağaç işçiliği ile Orta Asya'nın çok kuvvetli ve üsluplanmış
tezyinatının nefis örneklerindedir.)

27 — Divriki: Ulu cami minberindeki hendesi tezyinat ve bunların aralarına yerleştirilen üsluplanmış motifler. Ortada sanatkârının adı görülüyor (XII nci asır)

21 — Divriki: Menguçoğullarından Ahmed Şah tarafından yaptırılan cami ile zevcesi Fahreddin Behramşah'ın kızı Turan Melik namına inşa edilmiş olan Darü'ssifa (XIII üncü asrın başı).

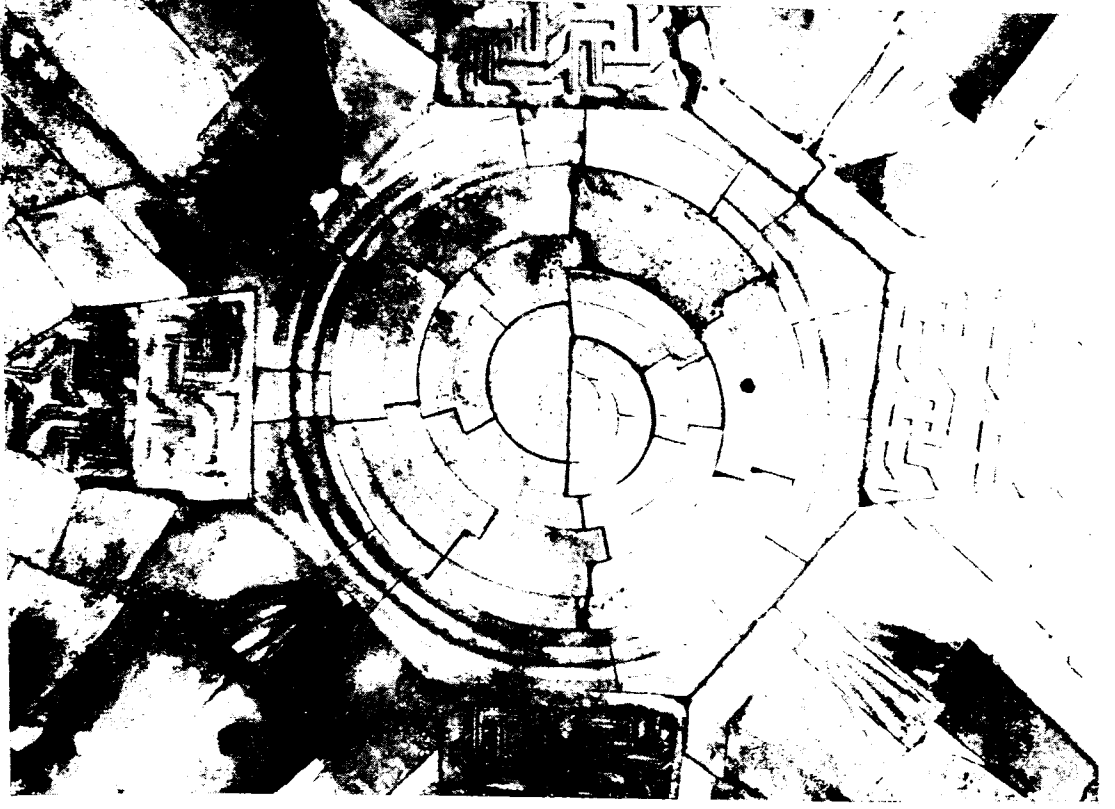

18 — Şarkî Turkistan'da Turfan Şehrinde bir cami. (13 üncü asr).

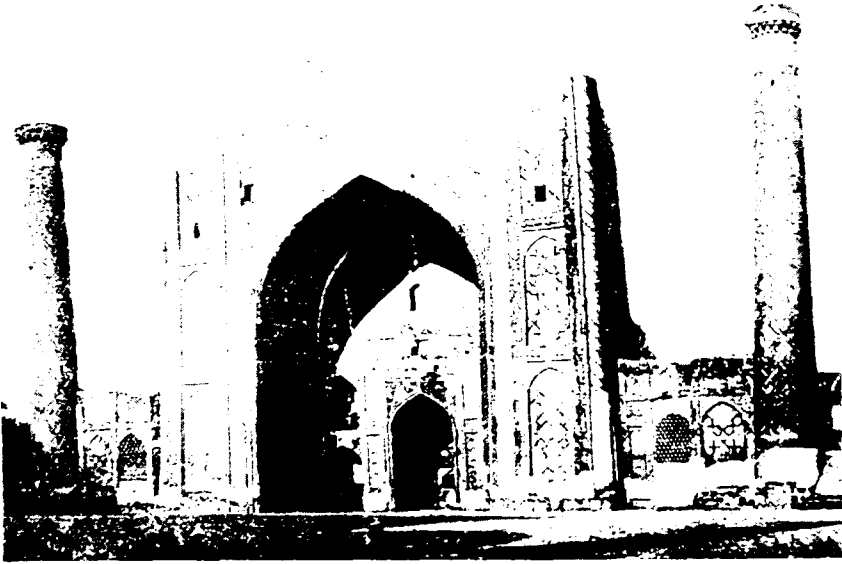
23 — Divriki: Ulucami şimal cephesine düşen cümle kapısı.

Çıplak bir sathın ortasında o sathın ufki hatlarına mukabil şakuli bir irtifa alan ve ileriye doğru çıkarak bu rüyet sathı üzerinde ön plâni işgal eden bu kapı cezbedici bir çok hususiyetleri kendinde toplamıştır ve camiin cümle kapısı olmağa lâyıktır. Ahlatlı bir Türkün ibda ve inşa ettiği bu eser orta Asyadan Kafkas ve İran yolile Anadoluya gelen, bir taraftan Bizansa öbür taraftan Mezopotamyaya ve Su-

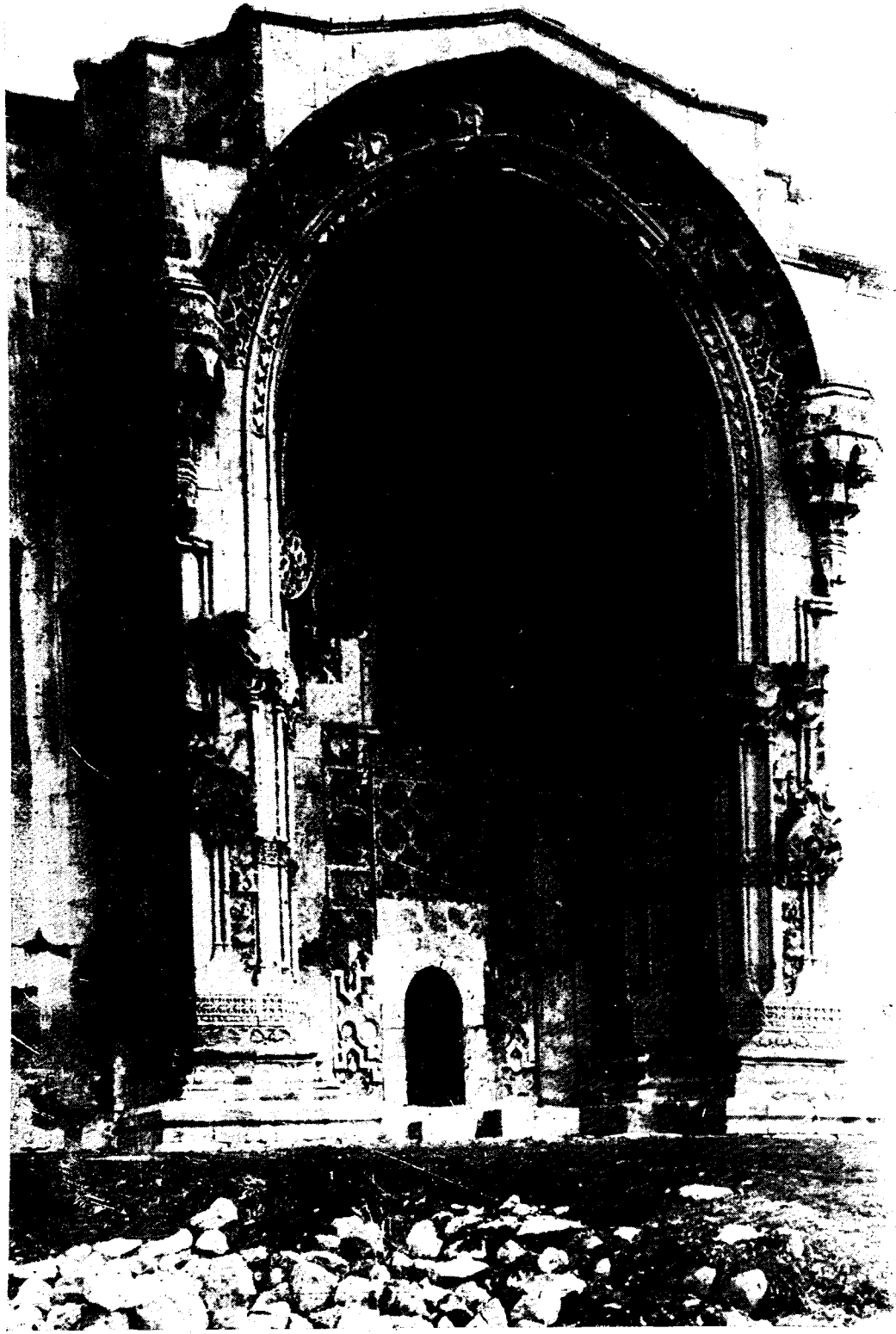
22 — Divriki Darü'sşifasın taş kubbesi.

(Resimde görülen halezoni tezyinatın vücut bulması için tercih olunan taşların şekil ve kesimlerindeki imtizaç ve mükemmeliyet taş işçili sanatının fevkalâde muvaffak bir nümunesidir.)

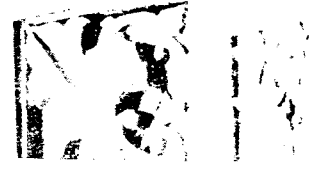

44 — Semerkand'da Ulug Bey Madresesi'nin ön cebbesi. (XV. inel mîmar Türk mimarisinin en mümeyyiz farikasından biri olan müteaddit planlı Tak-Kapı sisteminin çok güzel bir nümunesidir. Sakin ve şakuli hatların âhengi dikkate şayan ve devrin azametire şâhittir.)

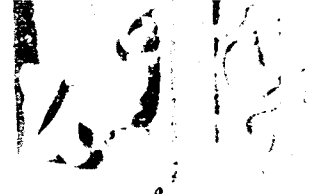

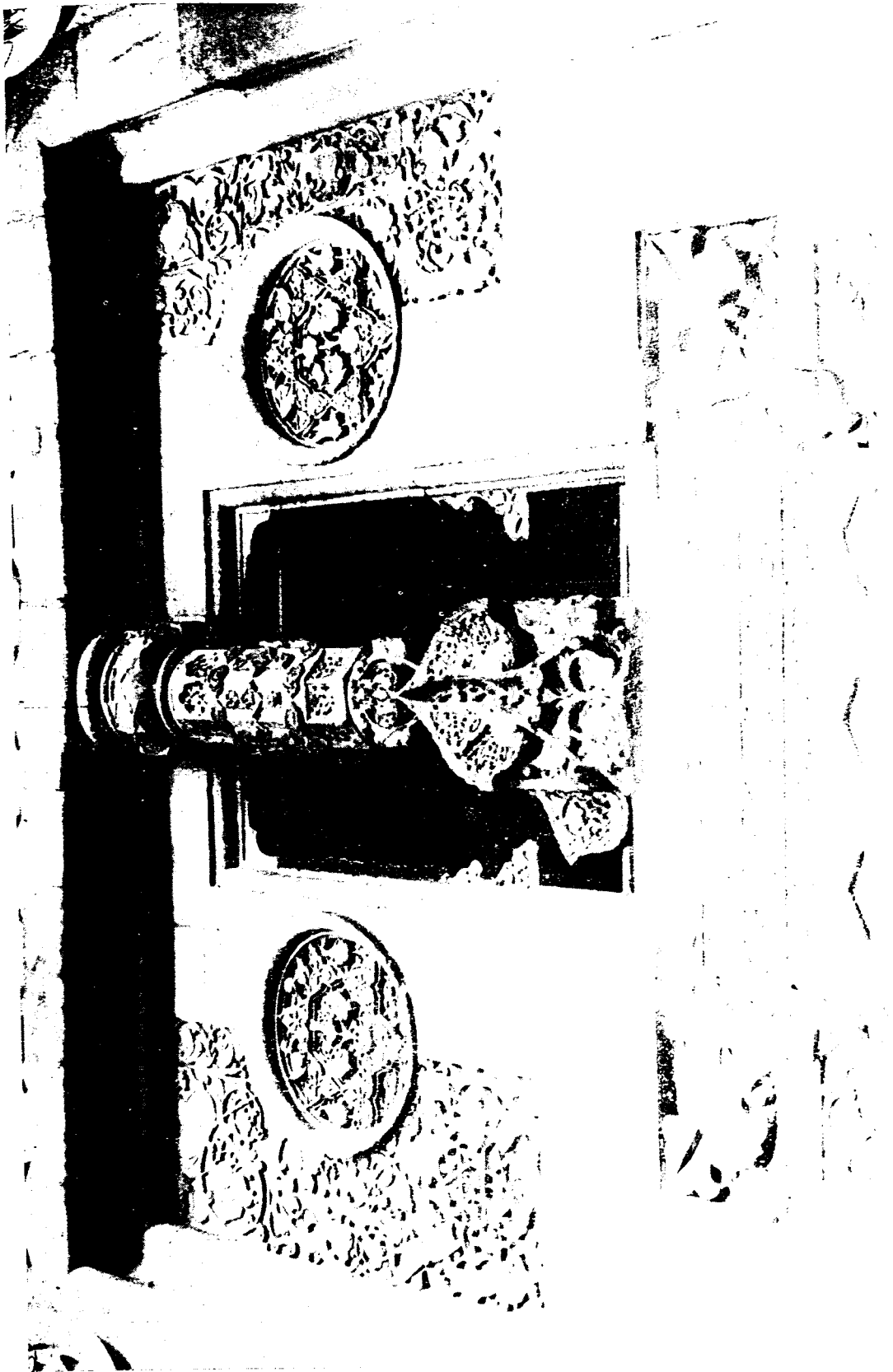
28 — Divriki: Ulu cami bitişişindeki Turan Melik Darüşşifasının cümle kapısı.

Bu kapı sonradan küçültülmüş ve bozulmuştur. Görülen tezyinat azlığı ve çok kuvvetle tebarüz eden kemer ve müdürlükler en büyük inşaat ve tezyinatı elemanları teşkil etmektedir. Buradaki motifler mutena noktalara serpilmiş ve sanat telâkkisi yönünden ileri bir hamle yapılarak birkaç asır sonraki merhaleye ulaştırılmıştır. Bu kapının en karakteristik ciheti insanı kendine doğru cezbetmek, hasasını fevkalâde haiz olmasıdır. Mimari nisbetler rüyeye en muvafık şekilde kurulmuş ve edilmiş olduğu gibi şayanı hayret sanat hünerleri de gösterilmiştir.

En geniş ve yüksek tâkın bulunduğu plânın arkasında ikinci, üçüncü ve dördüncü plânlar gelmektedir. Bu plânlar birbirlerinden ancak birer adım ile ayrılmış olduğu halde aralarında derin bir mesafe bulunduğu hissini vermektedir. Tak kapının ortasında bulunan ve bugün bozulmuş olan asıl kapı, duvarın haricî duvar sathı ile hemen hemen aynı plânda olduğu halde çok daha derinde görünmektedir. Tak-kapının üstünde ve yanlarında kademeleşen müdürlükler ise kemerleri ileri doğru atmaktadır. Yerinde azamet ve salâbetle duran bu eser sanatkarının göstermeğe muvaffak olduğu mimari kudret ve hünerle bir taraftan ileri doğru derinleşmekte, diğer taraftan her iki canahta ileri doğru açılma ve bir kucaklama hissini vermektedir. Bir Türk kadınının sefkatinin temsil eden bir bayır ocağının maksadını sanatkar daha kapısında ifadeye muvaffak olmuştur.

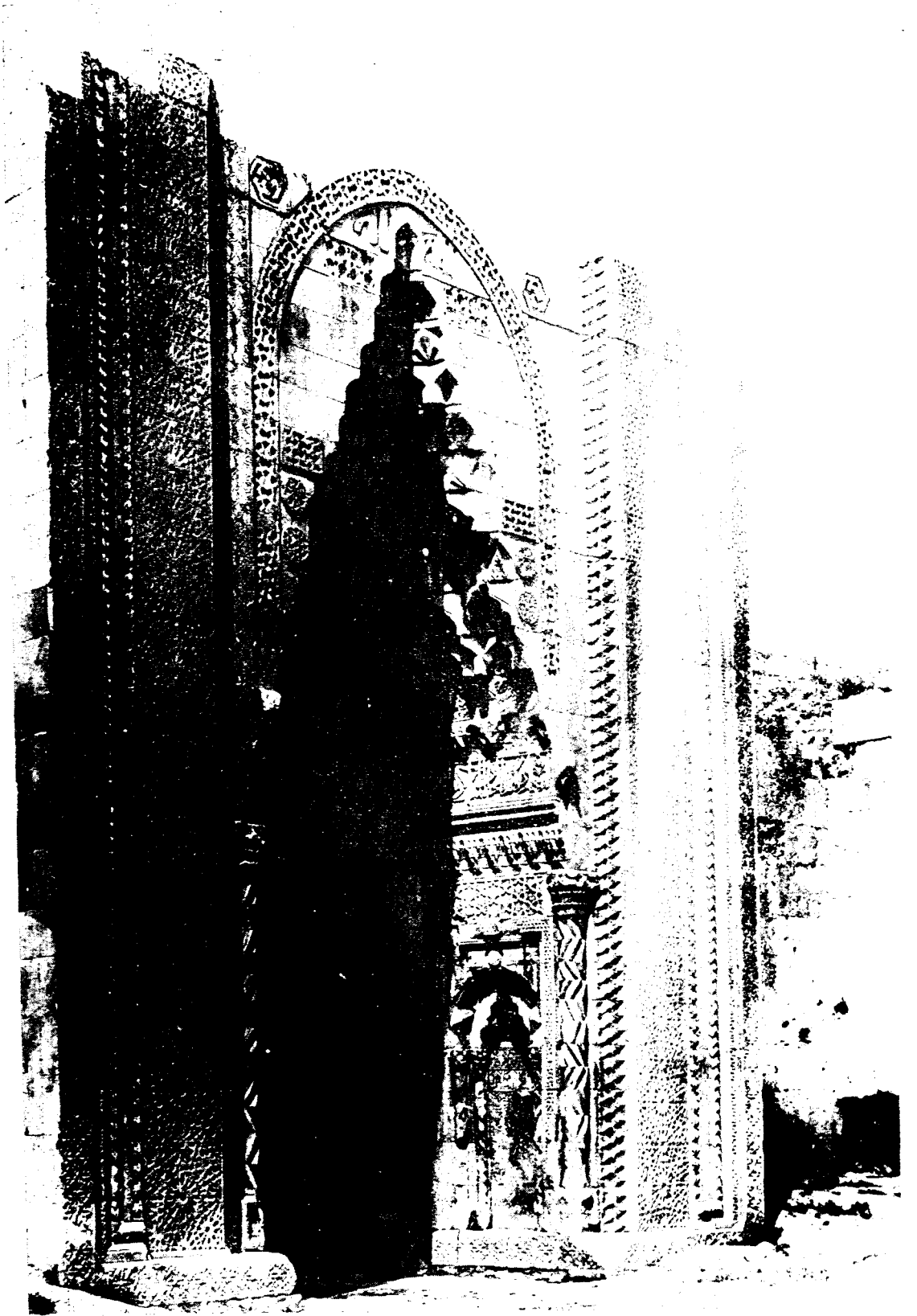

9. Duvarkid. Tuzar 33.46. Duvarkidamun kitabon va arifinal tezyinat.

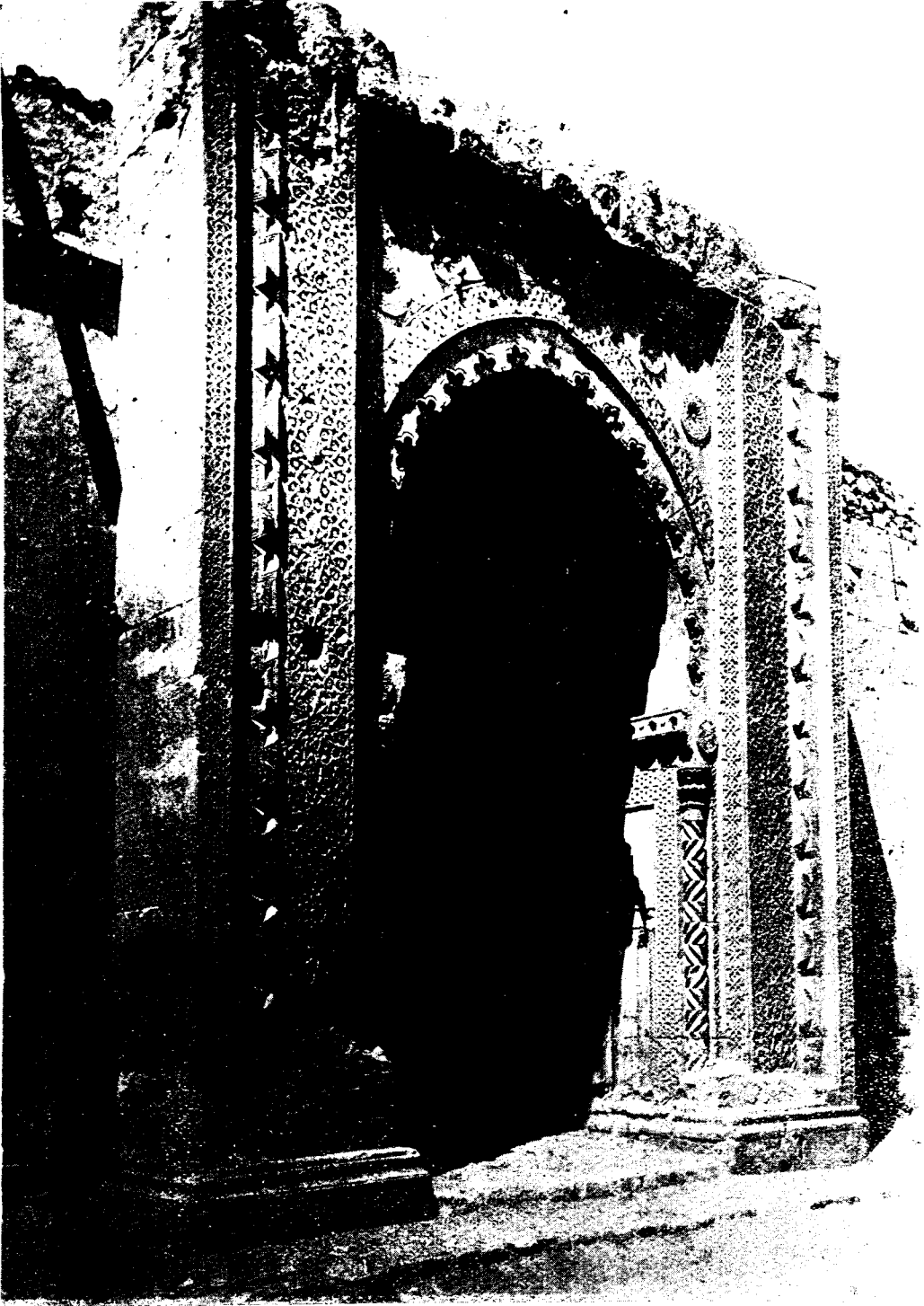

30 — Divriki Darüşşifası cümle kapısının içeriden görünüşü.

(Kemerler ile ayaklarının imtizacı mükemmeldir. Dairevi hatlar ile şakuli hatların doğrudan doğruya birleşmesinden hasil olacak aksaklık, kemerlerin ufak birer çıkıntı yapılarak veya keskin köşeler vücade getirilerek ortadan kaldırılmıştır)

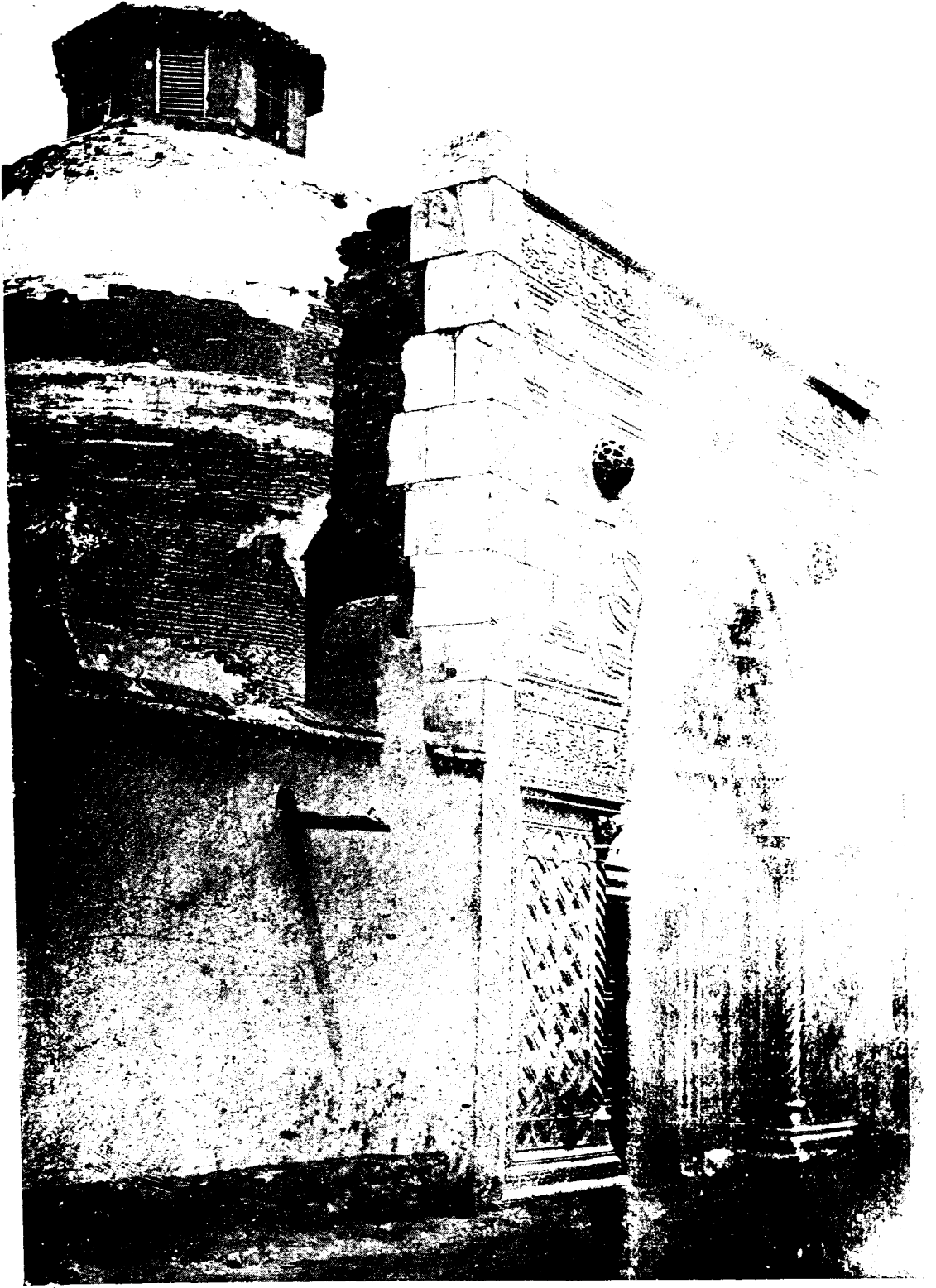

31 — Konya ile Aksaray arasında yüksek türk sanatının ve içtimai varlığının en mükemmel âbidelerinden olan Sultan Hanının kapısı. (XIII üneî kâr)

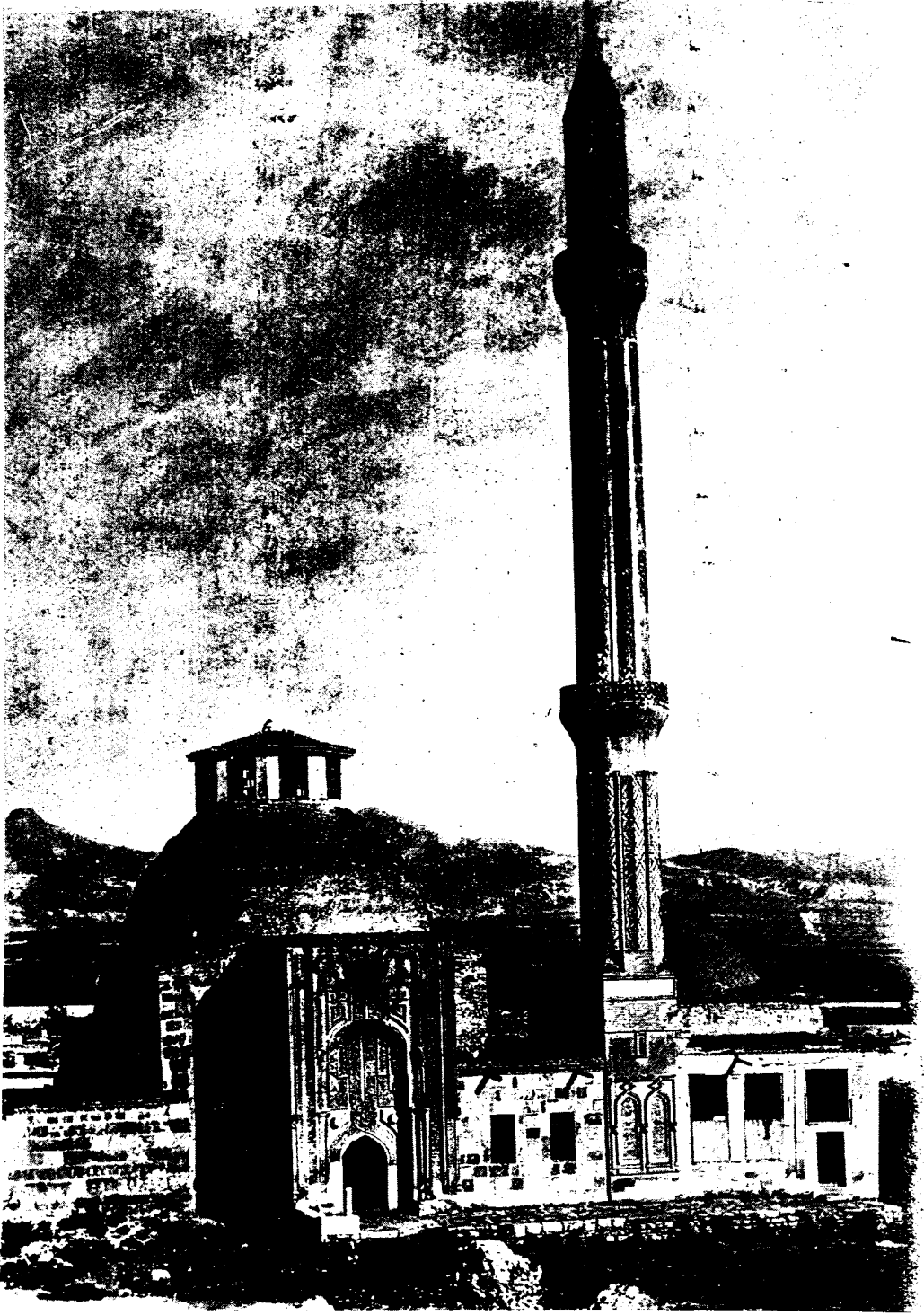
32 — Konyada sırcalı medrese kapısı.

XVIII inci asrın ilk yarısında yapılan bu nefis eser Anadolu Selçuk mimarisinin en kuvvetli eserlerinden biridir.

33 — Konya: Karatay Medresesi kapısı.

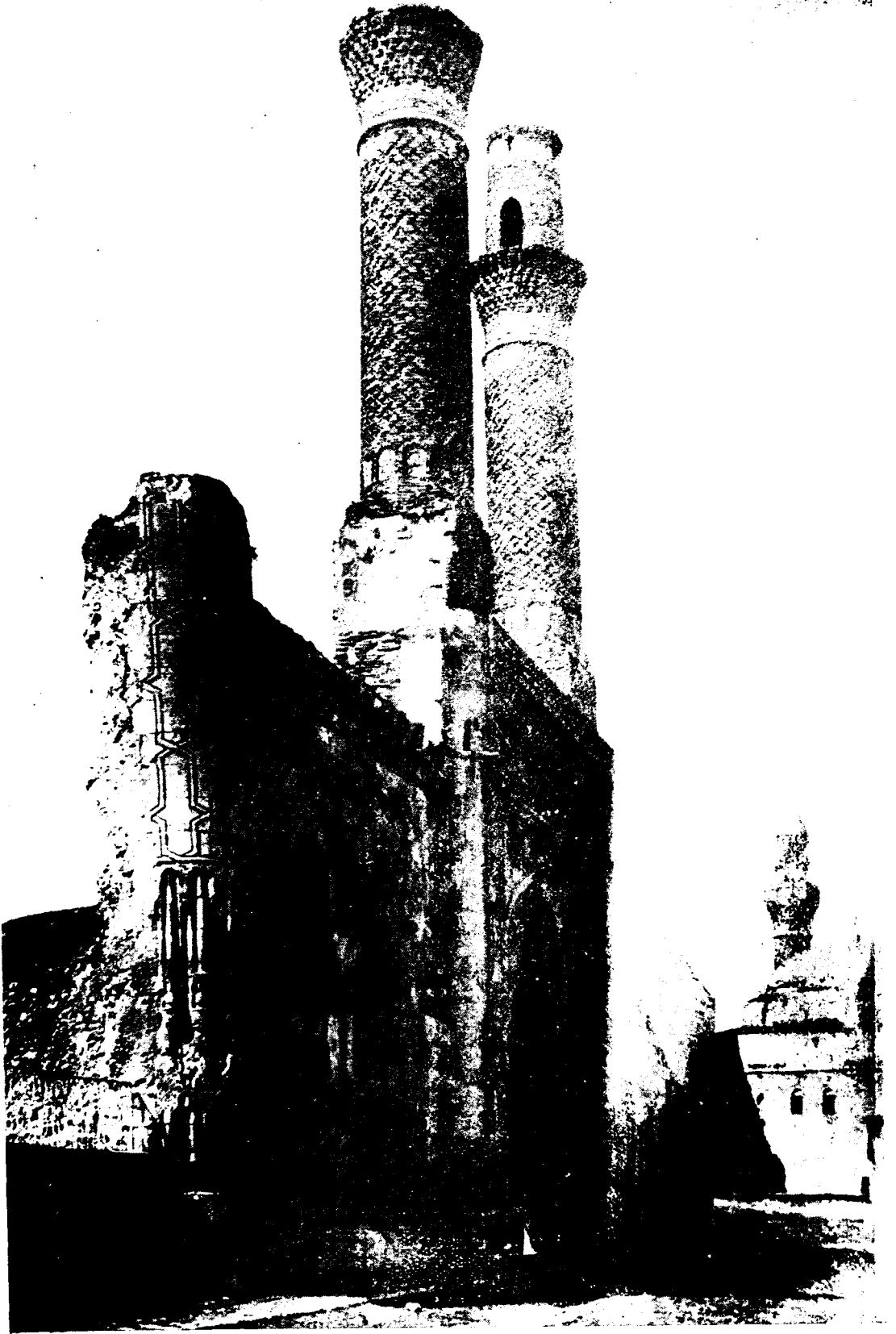
(Keykâvus b. Keyhusrev b. Keykûbad zamanında vüzeradan Karatay b. Anıduhan tarafından yaptırılmıştır. Kapıdaki tenasübün fevkalâdece, hemen göze çarpmaktadır).

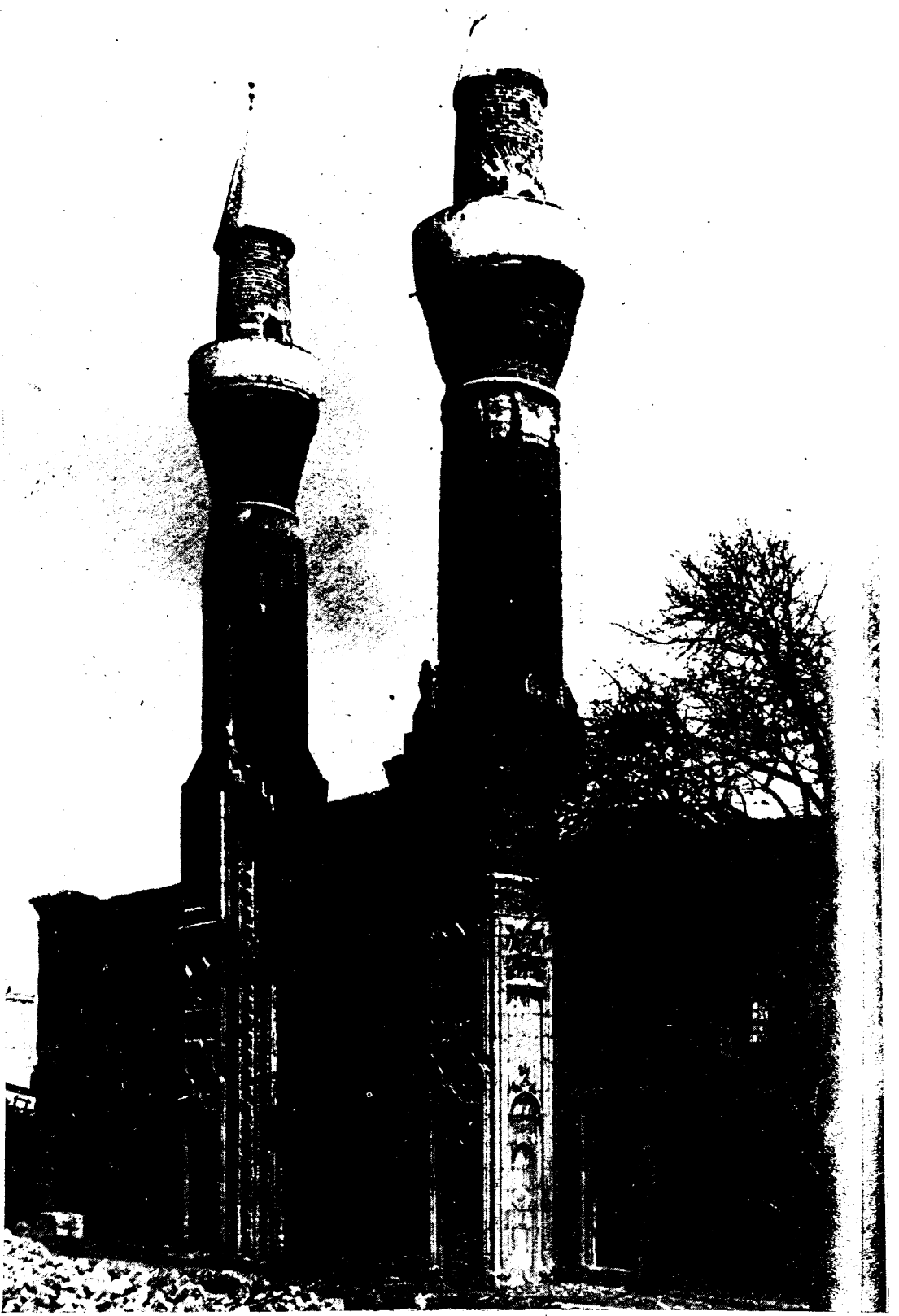
34 — Konyada İnce Minareli Medresesi.

(XVIII inci asır ortasında yaptırılan bu eser birçok hususiyetleri haizdir. Bu resim 30 yıl önce minare yıkılmadan çekilmiştir.)

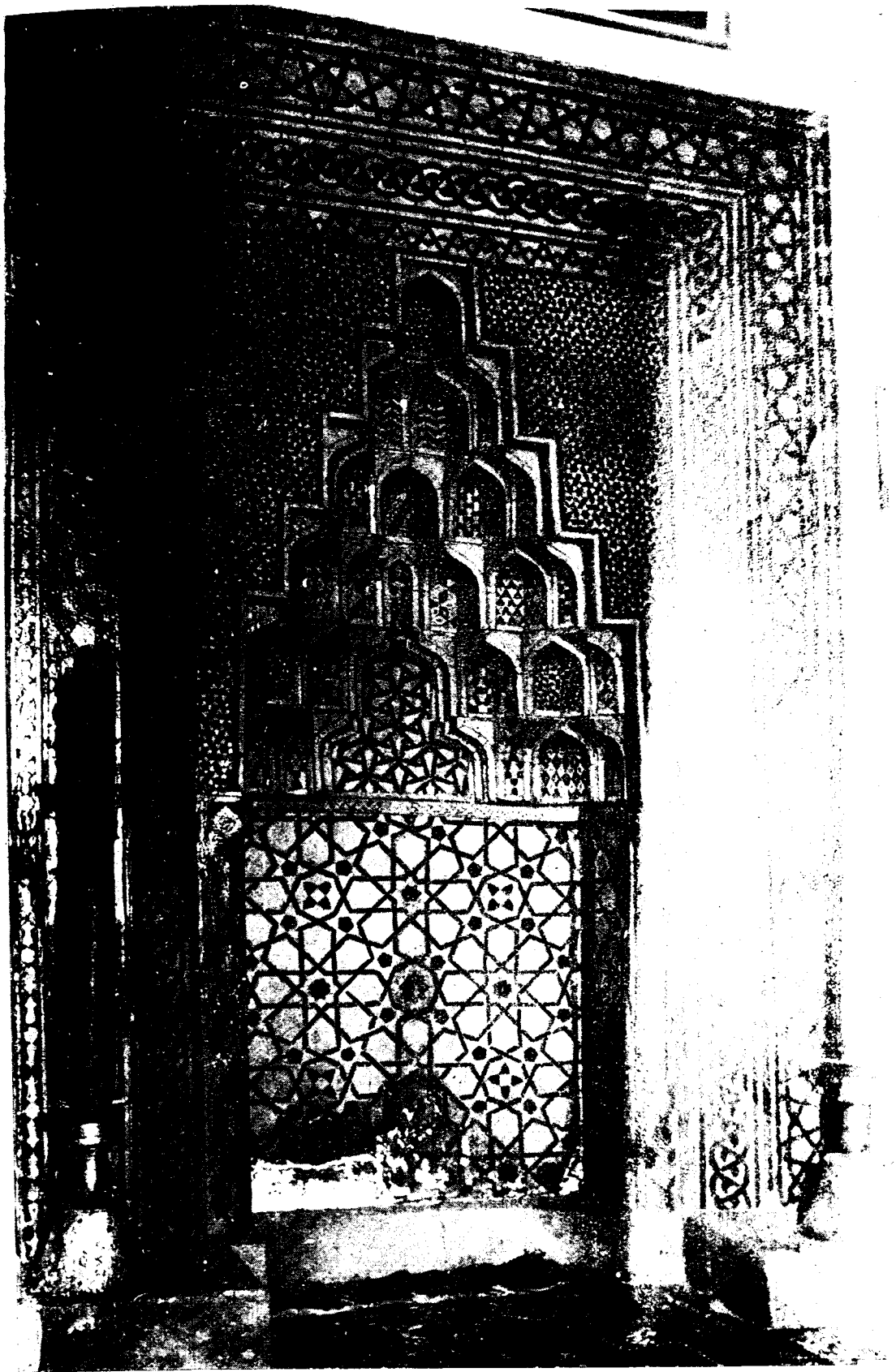

35 — Sivas: Çifte Minare Medresesi'nin esas cephesi. (13 ümri aşm ikinci yarısı).

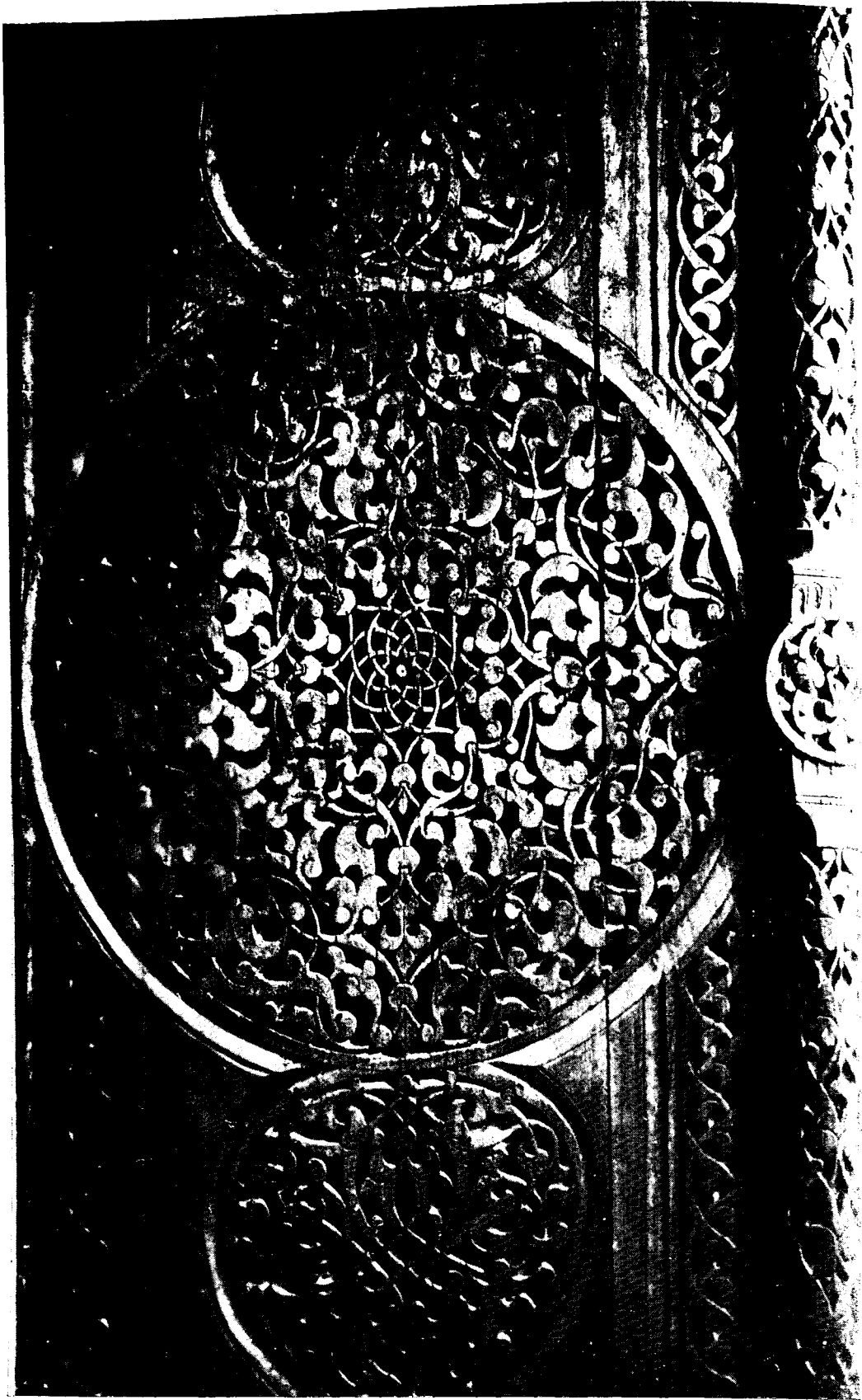

36 — Sivas: Gök Medrese kapısı.

(Keyhusrev III b. Kılınç Arslanın Veziri Sahib Ata tarafından Türk kültür hayatına ve sanat tarihine 1271 yılında ihda edilmiştir).

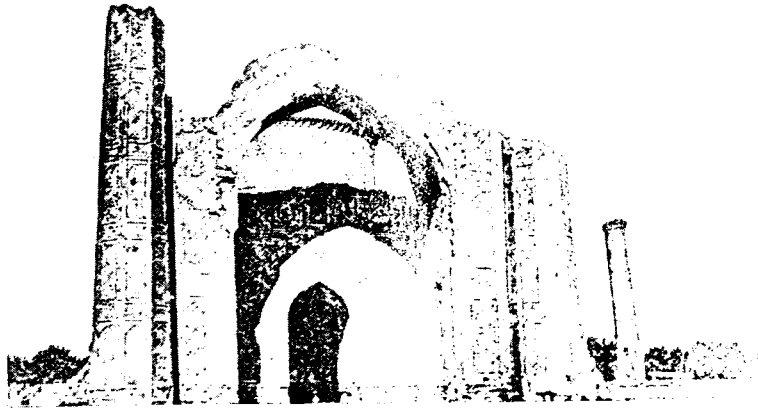
37 — Birgi: Aydınoğlu Mehmed Bey camiinin mozayik çini mihrabı.
(Konya Selçukluları çini sanatı ile boy ölçüşebilecek bir seviyededir.)
(XIV üncü asrın başı)

38 -- Birgi: Aydınoğlu Mehmed Bey Camiinin ağaç pencere kanatlarından biri. .Pencere kanatları ile, kapıların her biri ayrı birer motifte işlenmiştir. Türk sanatında detay, ekseriyetle tenazurun sıkıcı tesirlerinden uzak, serâzad kalmış, bedii zevkin emrinde göze incitmeden hitap eden bir varlık olarak trakki etmiştir).

39 — Semerkand'da Şah Zinde Türbesi (XIV yüzyıl başı)

40 — Semerkand: Timurun zevcesi Bibi Hanımın adını taşıyan Medrese. (XIV yüzyıl sonu).

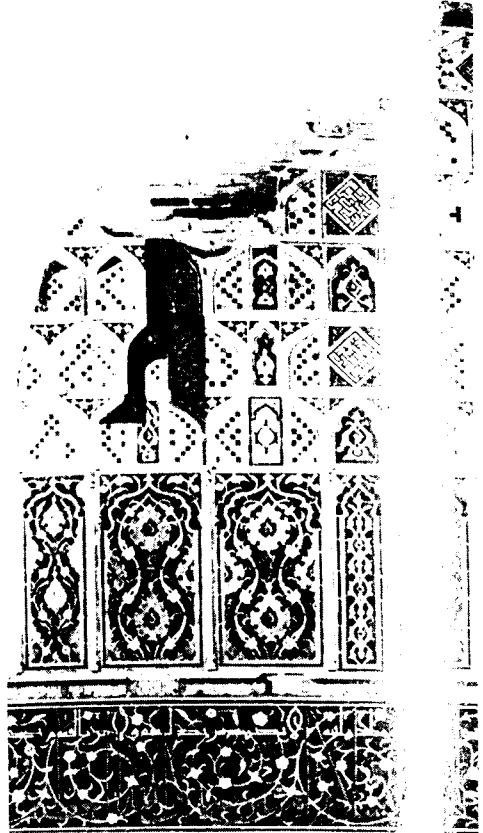
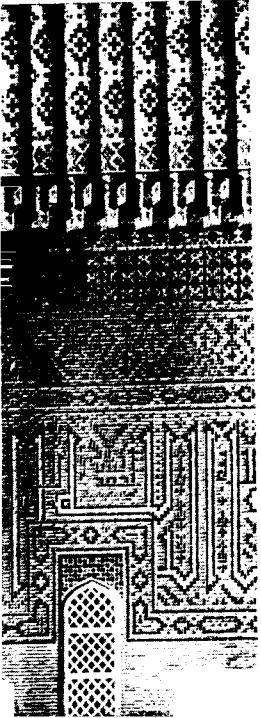
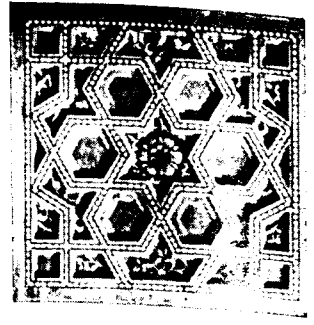
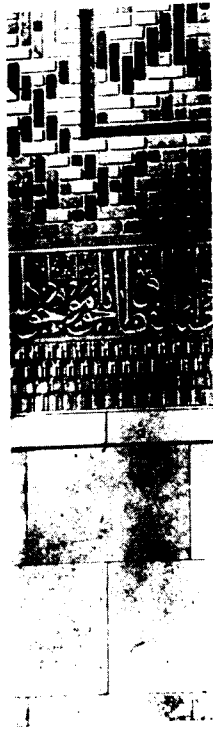

41 — Selçuk (Ayasluğ) da Aydınoğlu İsa bey camiinin her biri ayrı bir şekilde inşa edilmiş olan musanna' pencerelerinden biri.

(İç plânda görülen istalaktitli başlık ve sütun Türk mimari tarihinde dikkate şayan elemanlardan biridir.) (XIV üncü asrın ortaları)

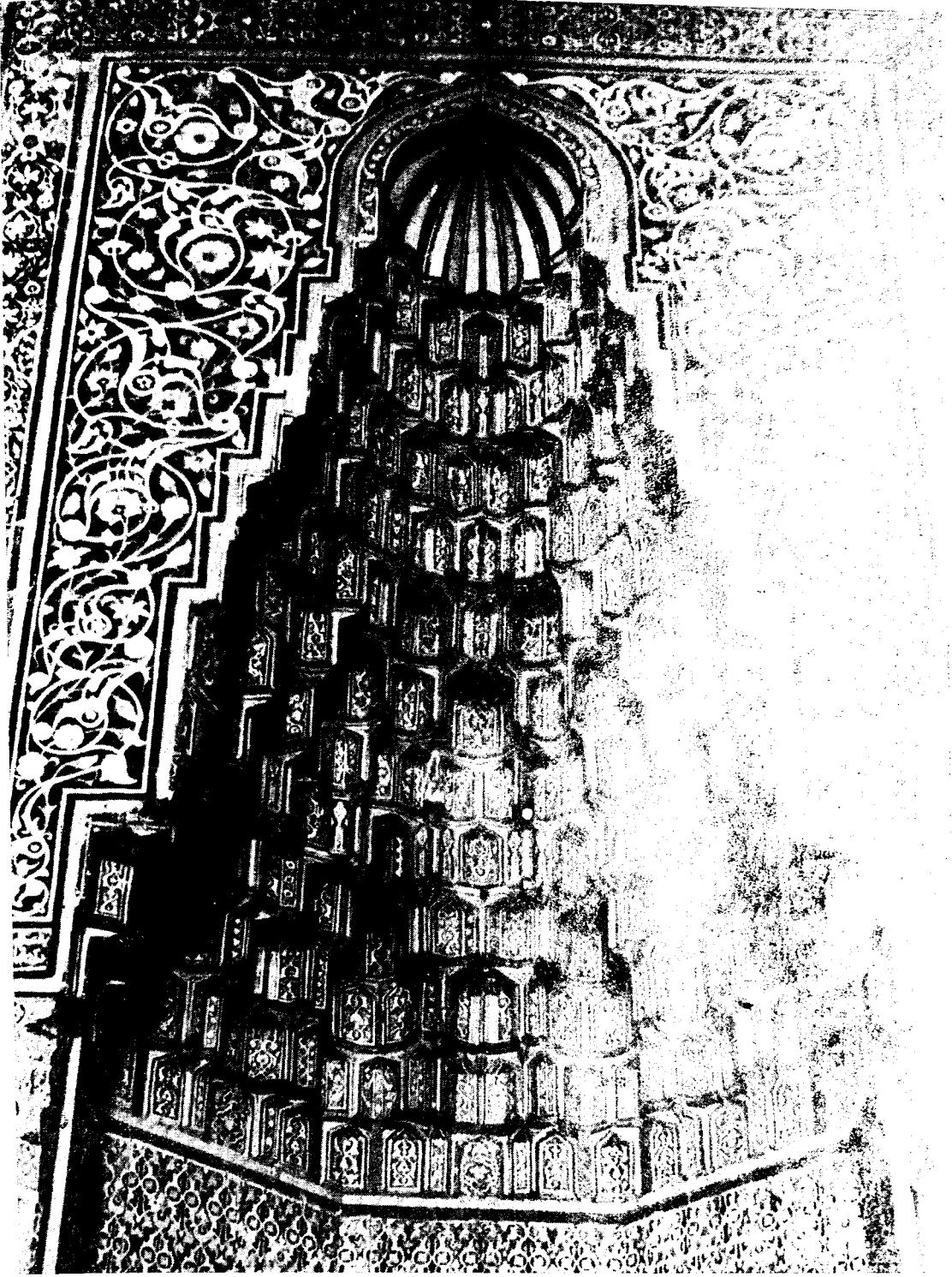
42 — Karamanda Emir Medresesinin kapısı (XV inci asrın b. sı).
(Bu kapı gerek tezyinatı gerek inşa mantığı bakımından Karaman beyliği mimarı görüşünü ve Selçuklulardan ayrılan bu mimarının farikalarını tebarüt ettirmesi itibarıyla çok mühim bir eserdir).

43 — Semerkand: Timur Türbesi.

(Timur Türbesinin harici tuğla çini, dahili mozayik çini kaplamaları gerek renk, gerek tertip itibarile emsalsizdir. XV inci asrın ilk yılları).

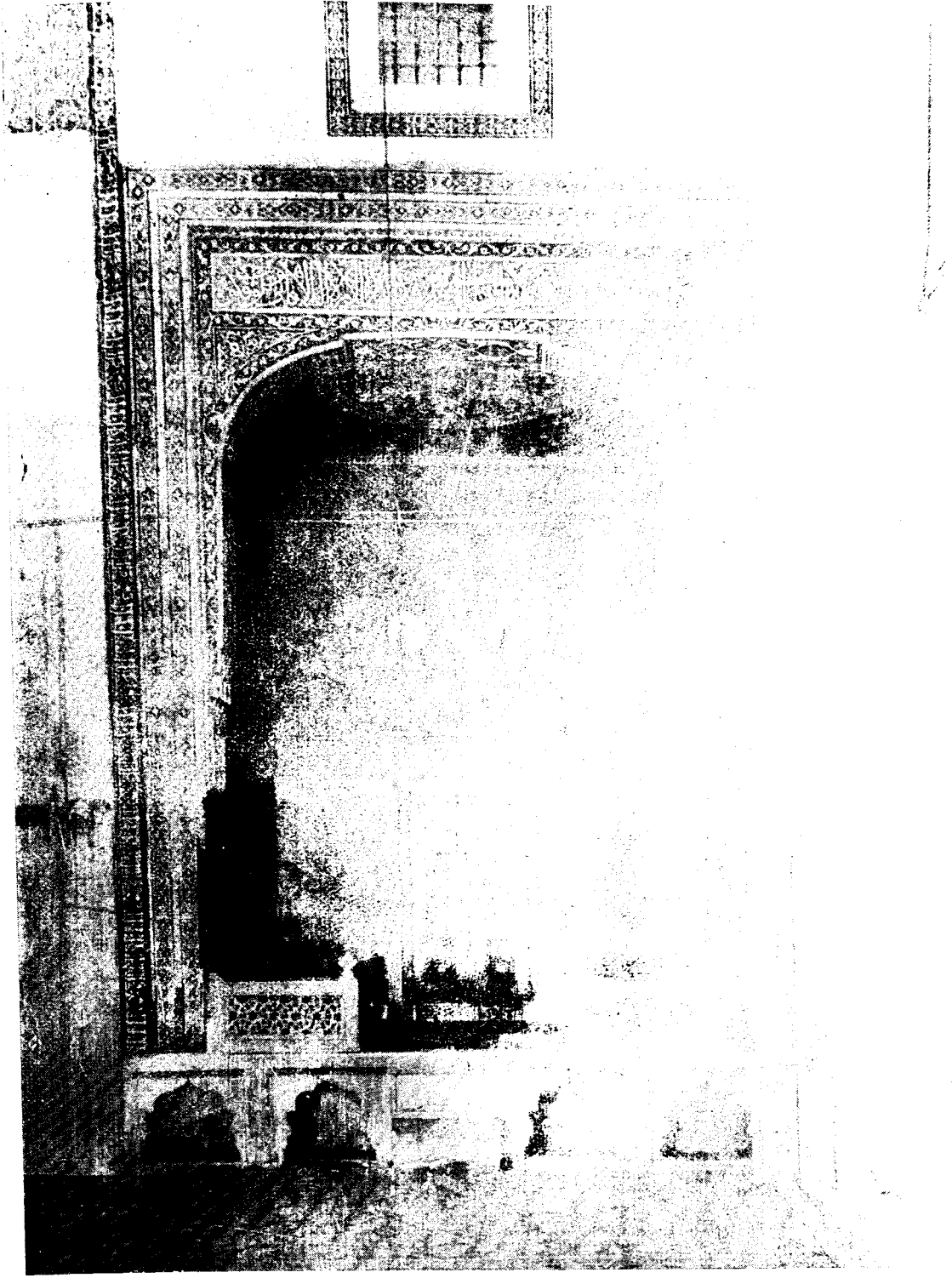

51 — Bursa: Yeşil Camiin istalaktitli çini mihrabı. (XV inci asrın ilk yarısı)

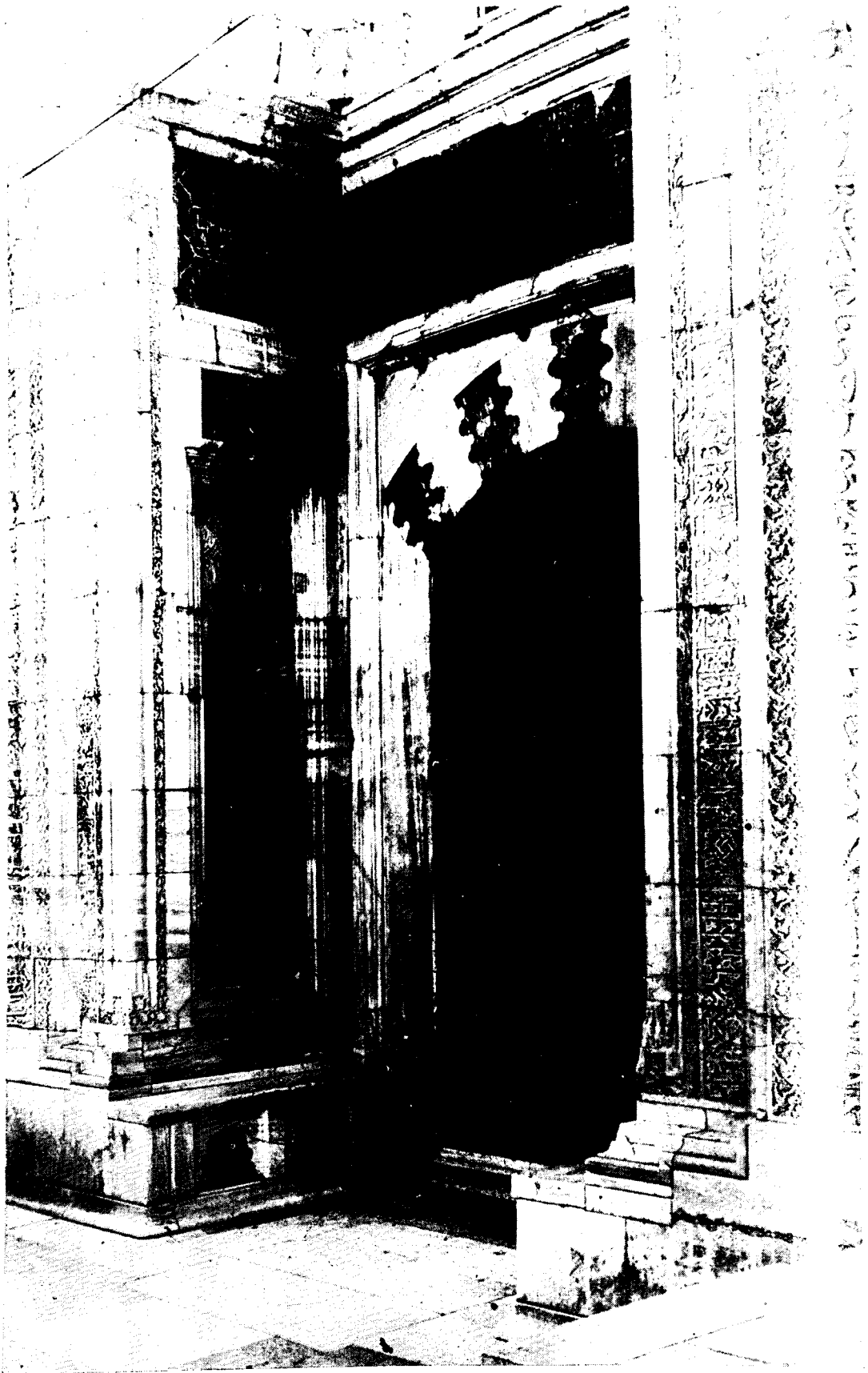

53 — Bursa: Yeşil Camiin dahilini iki ayrı kısma bölen Bursa kemeri ve istinad etmiş olduğu istalaktitli konsollar.

(Plâni iki ayrı murabbadan müteşekkîl olan mabedin içindeki vahdeti bir Bursa kemeri ile temin etmiş olan sanatkâr bu inşa sanatı kudretinin derecei kemalini bize göstermektedir).

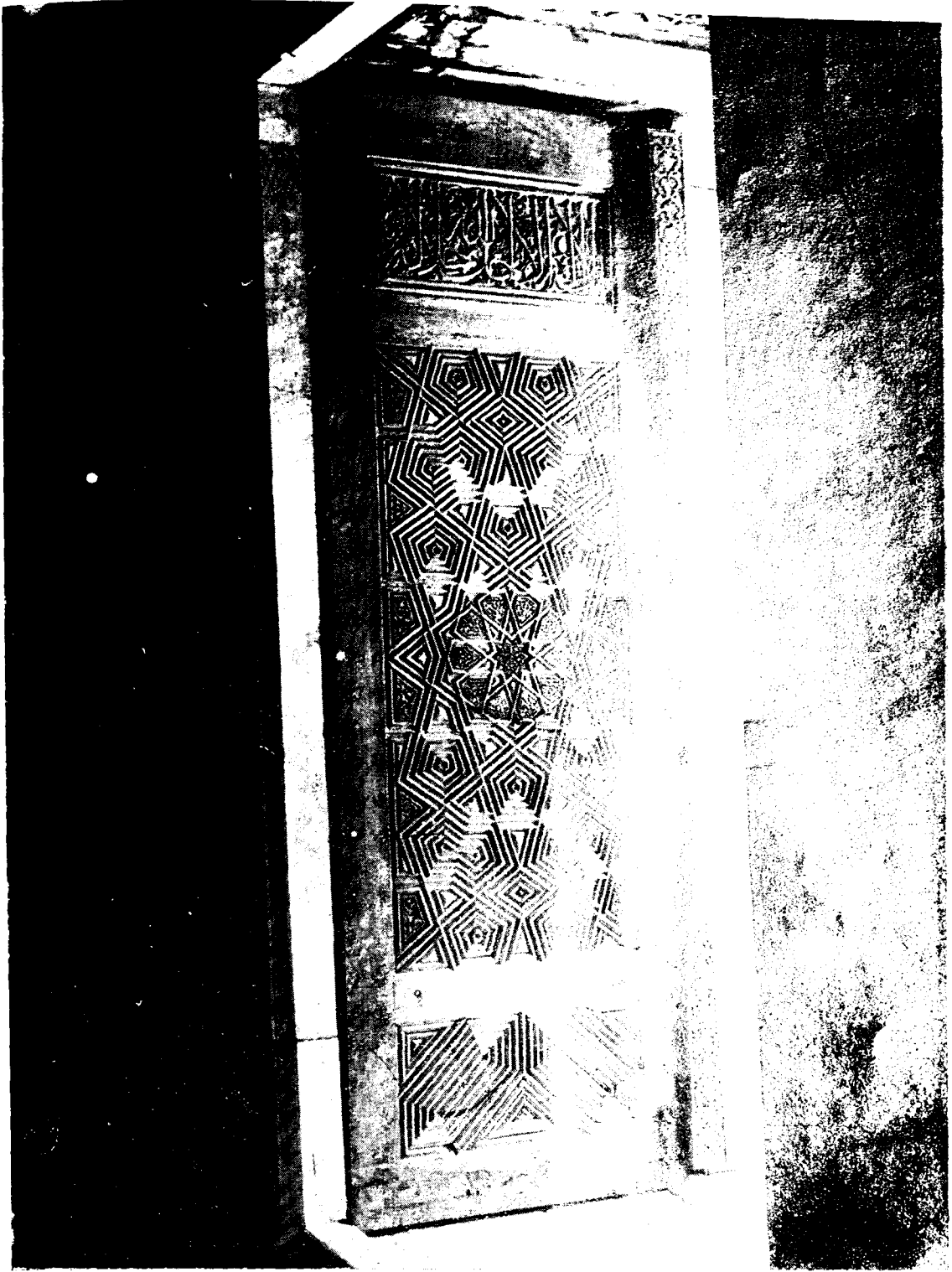

49 — Bursa Yeşil Camide yan maksurcler
Türk mimari tarihinde nisbetleri, tezyinatı ve renkleri itibarile en dikkate
şayan bir köşedir.

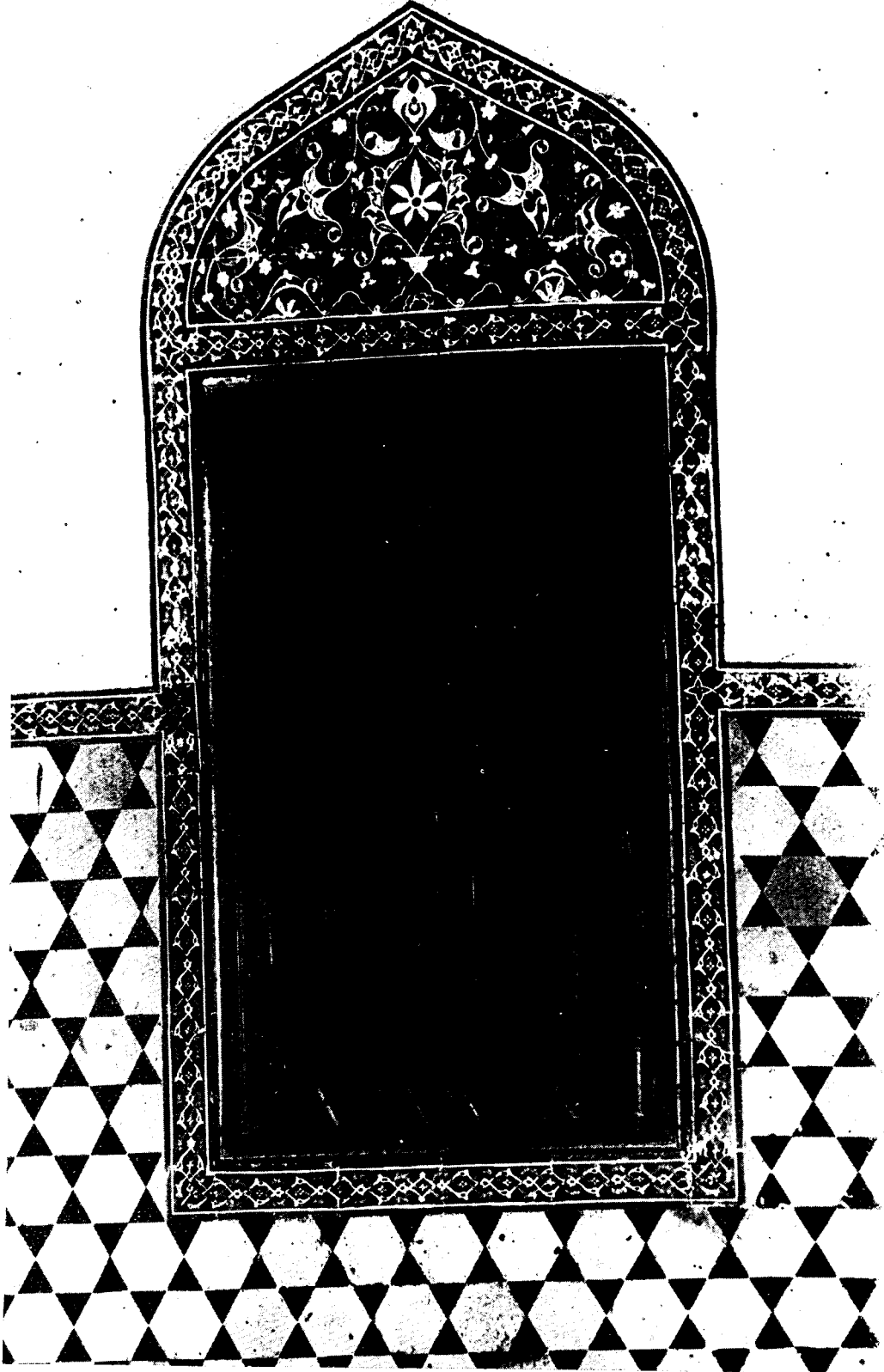

50 — Bursa: Yeşil Camiin kapısı ve kitabesi.

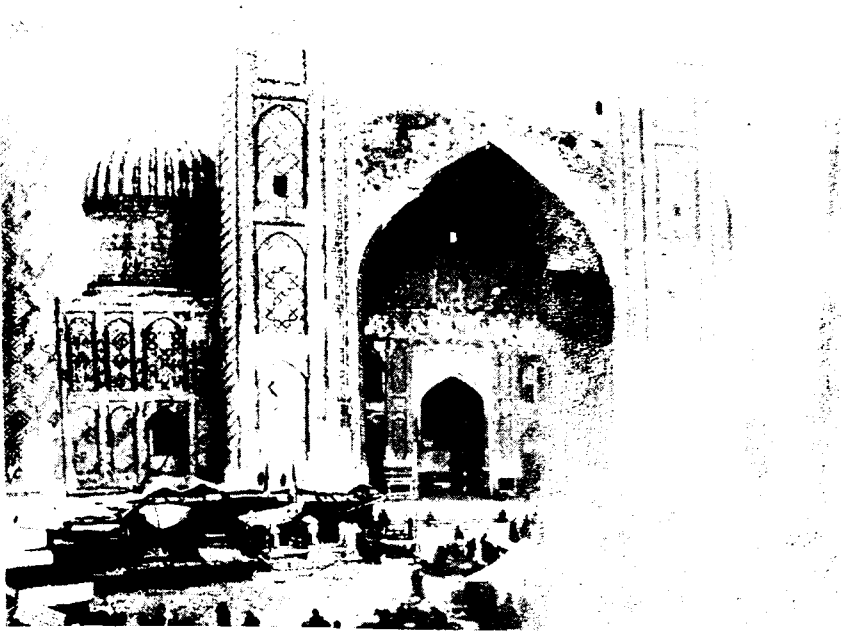
(Bu binayı lâtif cenneti nâim nüshalarından biridir. Takdir ilâhî ile onu biz burada istinsah eyledik...) Mimar Hacı İvaz

47 — Bursa: Yeşil Cami pencere kanadlarından biri
(Beş asır önce yapılmış olan bu ahşap kanadların imtizaamda hiçbir bozukluk yoktur. Ayrı ve geçen çubuklardan yapılmış olan tezyinat kitabelerinin hendesi şekillerini her yerde görmek mümkün değildir. Üç kat geçme olan bu ahşap işçiliği fevkalâde dikkat ve bilgiye mütevakkıftır.

48 — Bursa Yeşil Camide bir dolap: Gerek ahşap işçiliği, gerek çinilerin renkleri çok dikkatle yapılmıştır.

45 — Semerkand'da Şirdar mezarlığı. 16 ncı asrın başında Emir Yalangtuş tarafından yapılmıştır. Bu tür eserler Türkistan eserinin karakterlerindedir.

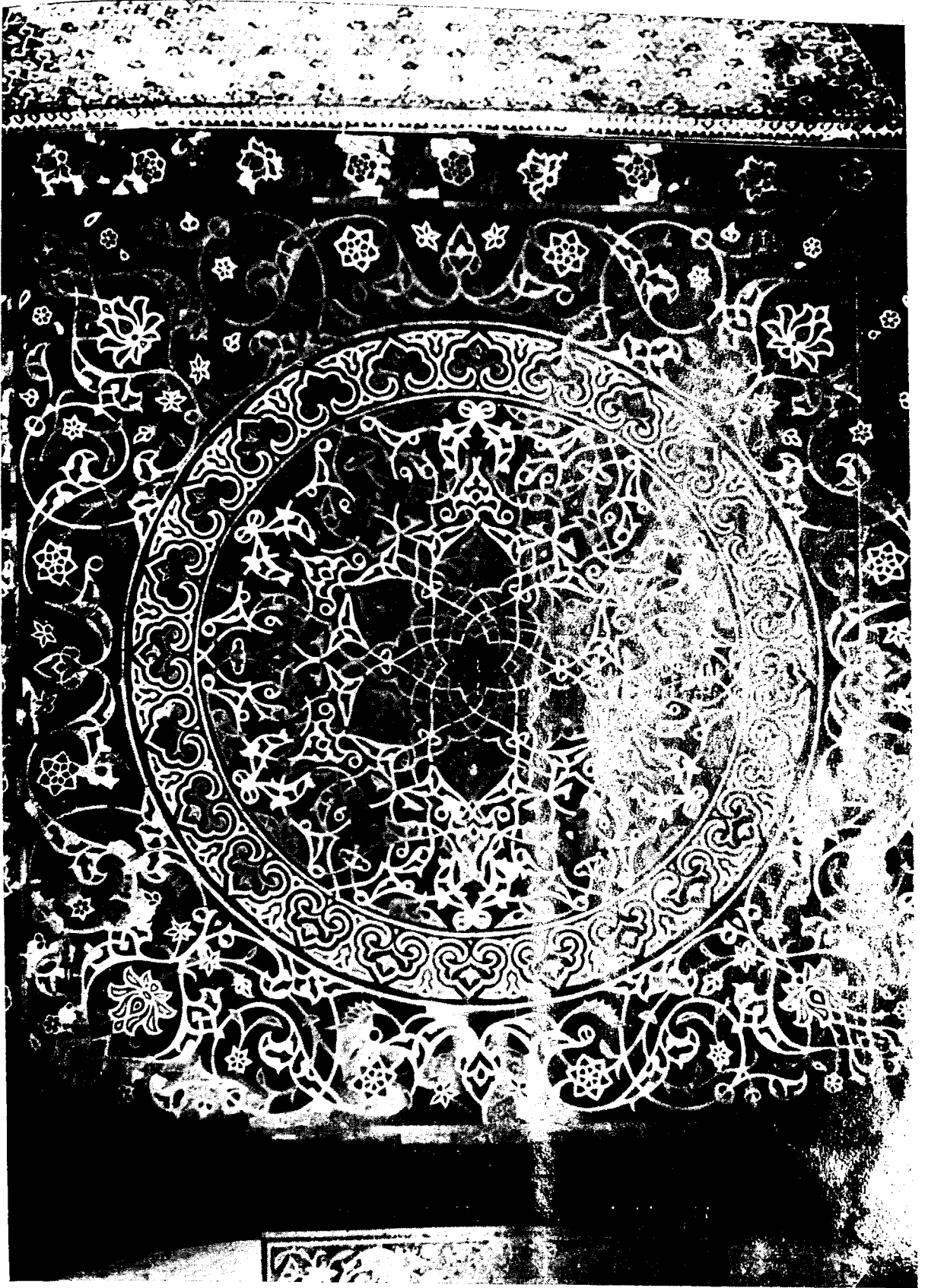
52 — Bursa: Yeşil Cami, içeriden bir görünüş.

(Mimari ve tezyini elemanlar zair üzerinde hem haşmetli hem munis bir tesir icra etmektedir. Renklerinin füsunu bütün dünyanın hayranlığını celbetmiştir. Bu sahanın ortasındaki fışkıran havuzdan, ferah verici bir musiki serpintisi halinde yayılan su sesleri bu emsalsiz köşeye daha şamimi bir güzellik bahşeder.

Hacim ve satih mimarisi itibarile çok muvaffak olmuş vir eserdir. Selçuk mimarisi ile klâsik Türk mimarisi arasında bir geçit olan bu şaheser her nevi elemanile her zaman Türk sanatında iftiharla zikredilebilecek bir âbidedir.

55 — Eski Malatya'da Murad Hanı: XV inci asır Osmanlı - Türk sivil mimari eserlerinden olan bu bina inşa tarzı bakımından tetkike değer bir handır.

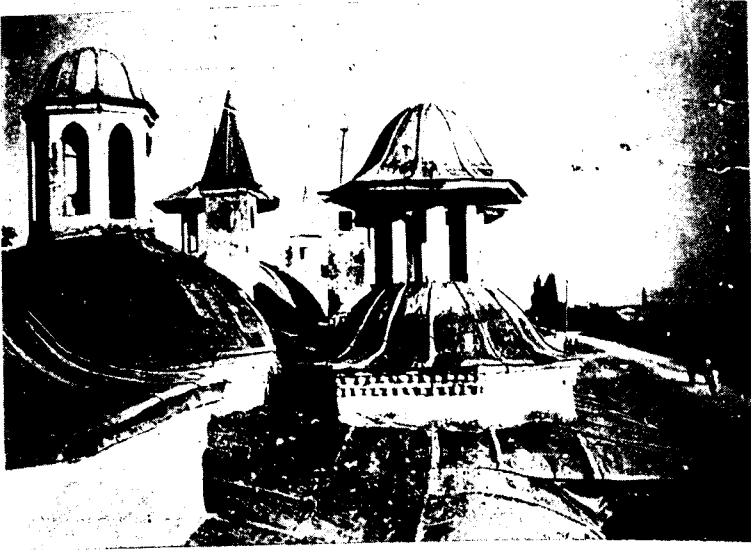
71 — İstanbul: Ayasofya Sebili (XVI ncı asır ikinci yarısı).

57 — Konyada Hasbey Darulhuffazi. XV inci asır ortaları. Mimari tarihimi yönünden çok karakteristik bir âbidedir.

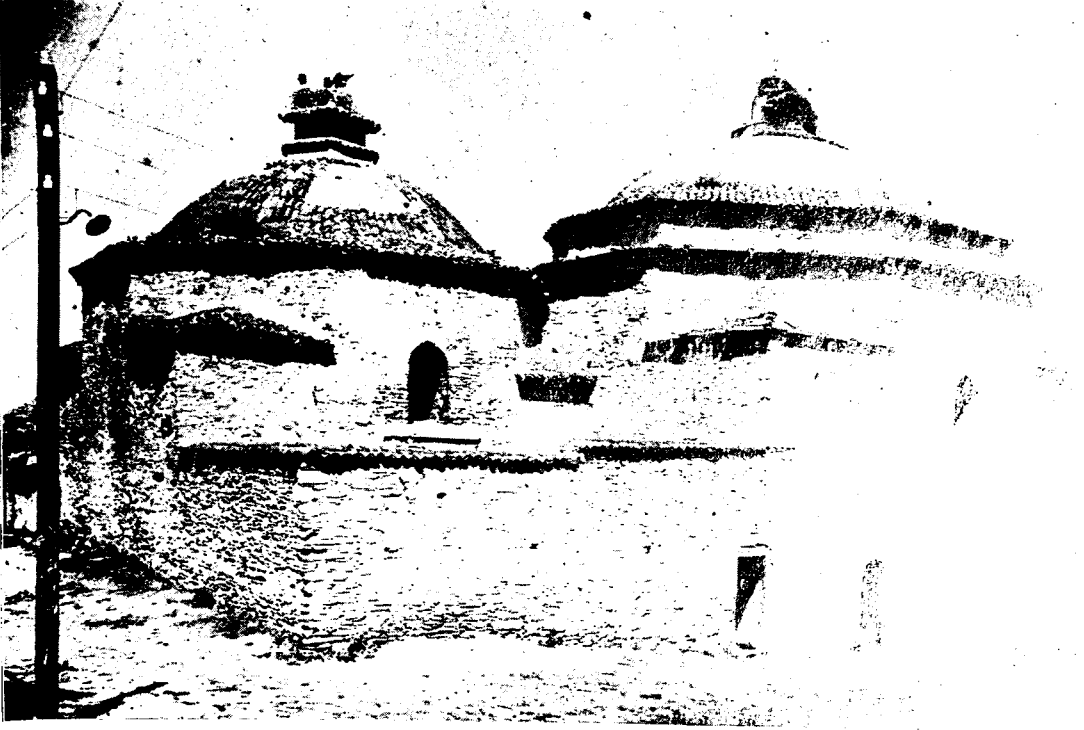
58 — Sarp dağlarda vakfın armağanı bir köprü.
(Havza - Boybat eski yolu üzerinde Kurt köprüsü. XV inci asır).

59 — Gebze: Çoban Mustafa Paşanın meşhur imaretinde ocak ve vantilasyon bacaları. (XVI ncı asır).

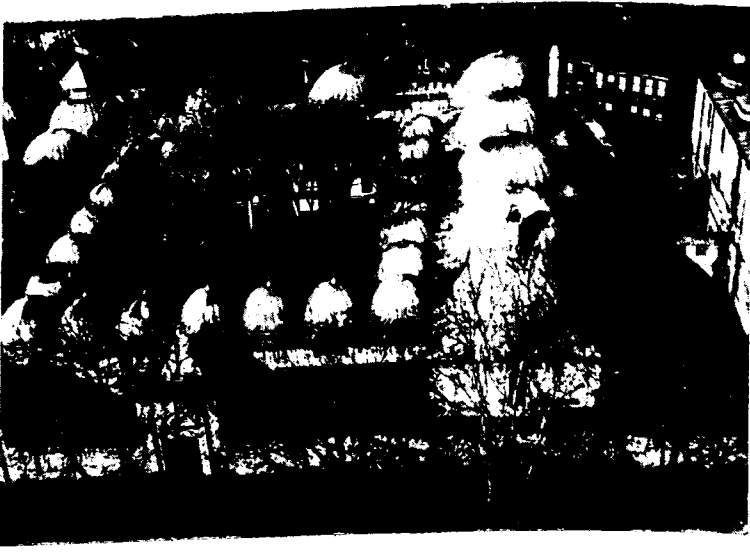
60 — Gebze: Çoban Mustafa Paşa Hanı (XVI ncı asır ilk yarısı).

61 — Lütfü Paşa Hamamı. Tire.

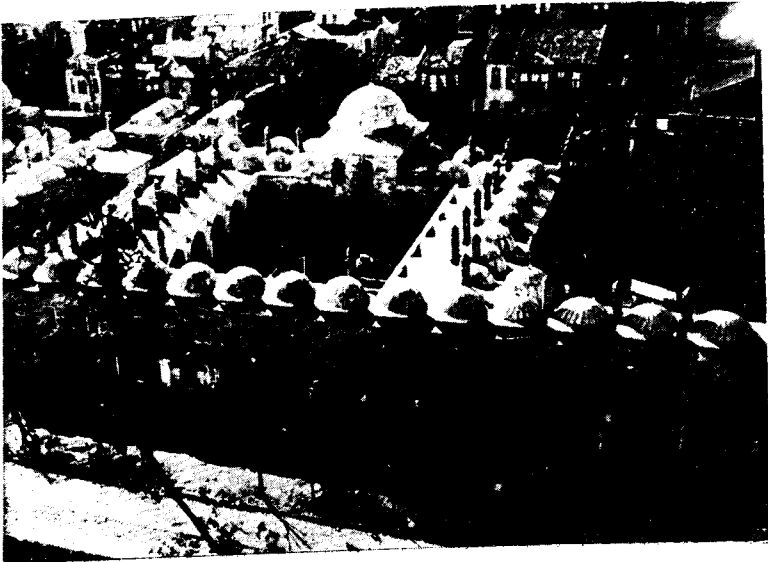
62 — İstanbul: Süleymaniye Darüşşifası. (XVI ncı asır)

63 — İstanbul: Süleymaniye İmaretinin küşbakişı görünüşü
(XVI ncı asır)

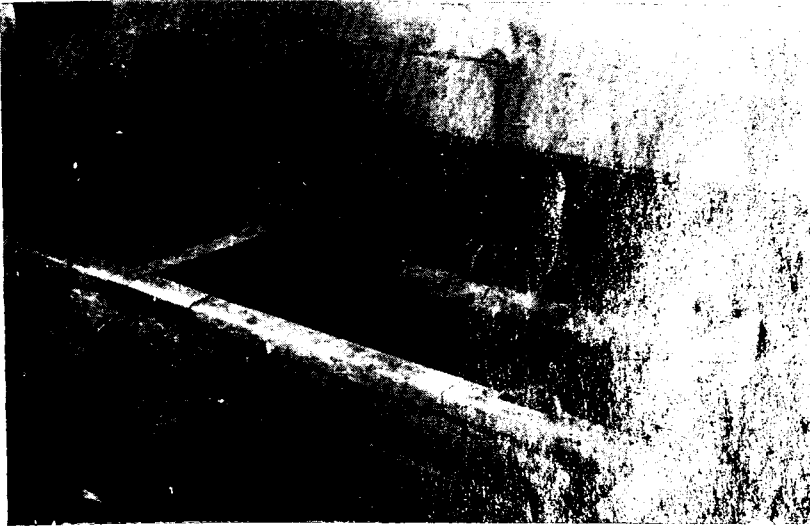
64 — İstanbul: Süleymaniye Tabhanesi. (XVI ncı asır).

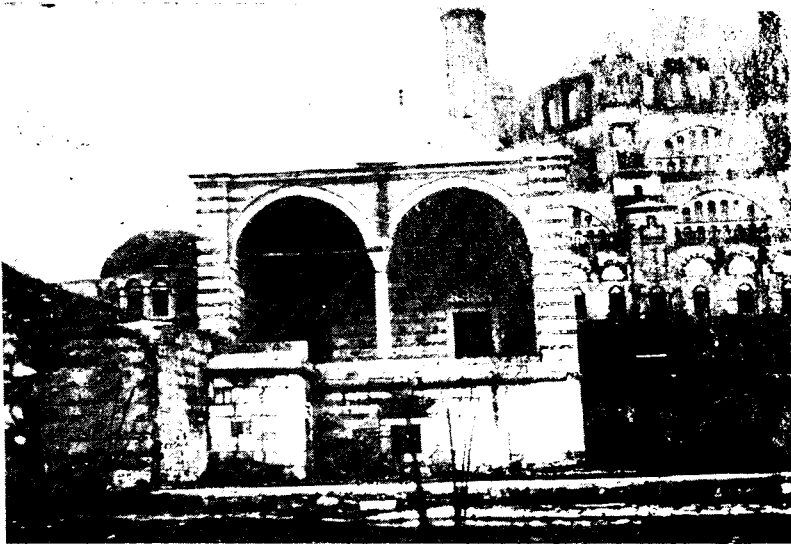
65 — İstanbul: Süleymaniye Medreselerinden biri, (XVI ncı asır).

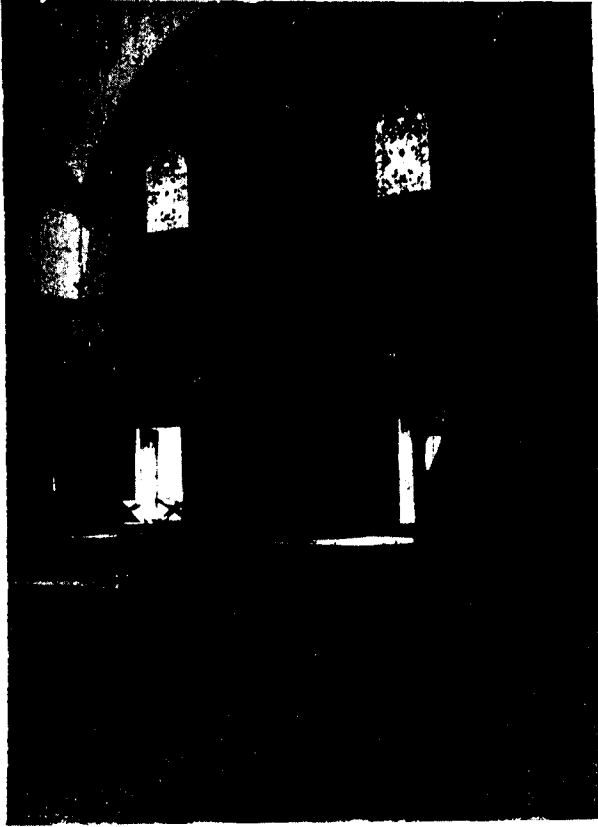
66 — Vakıf Halkalı Sularında Azatlı Su Bendi

67 — Vakıf Kırkçeşme sularının Eğrikapı Savağında su tekniği havuzları. (XVI nci asır).

69 — Edirne: Selimiye Camii avlusunda Sıbyan Mektebi. (XVI nci asır)

56 — Edirne'de Üç Şerefeli Camiinden dahili bir görünüs. (XV inci asır ilk yarısı).

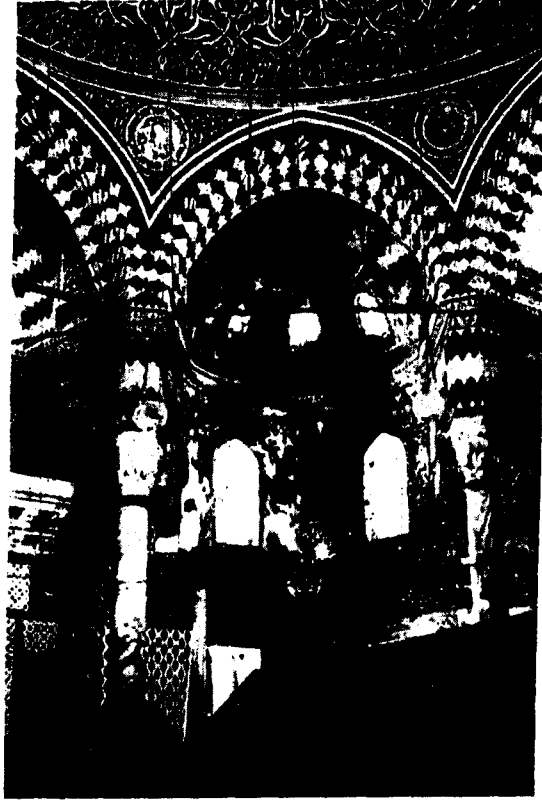
68 — Trakya: Alpulu'da Sinanlı Köprüsü. Tabiatle imtizaç etmesini bile mimarının ve tekniğin en güzel eserlerinden biri. (XVI ncı asır).

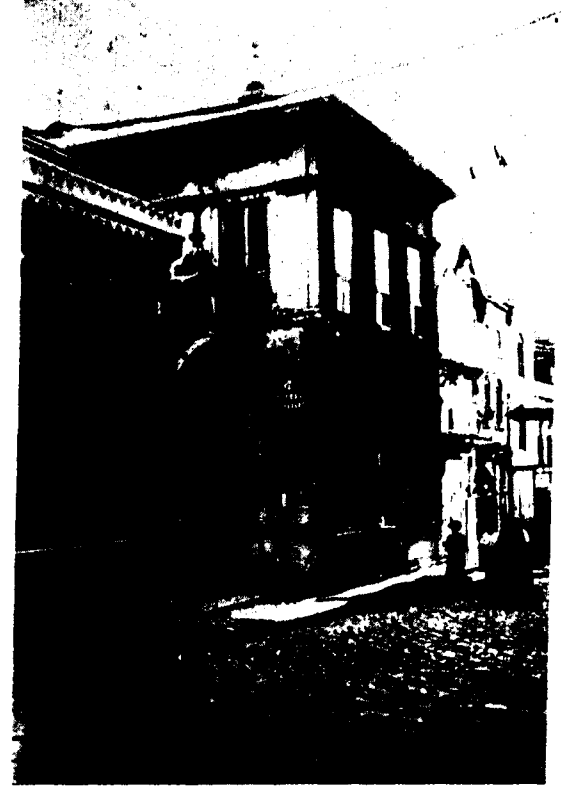
75 — İstanbul: Haseki, Bayran Paşa Medresesinde çıkıklı bir kuyu.

Bu portofazi eser, şekli, nisbetleri, maksada tamamiyle elverişli heyetle mimari bir varlıktır (XVII'nci asrın başları).

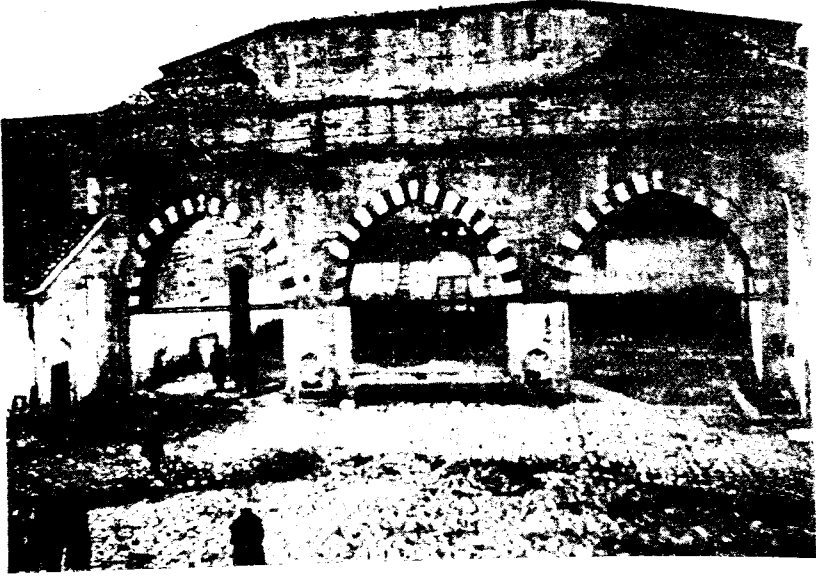

70 — İstanbul: Ayasofya hatiresinde Selim II. Türbesinin dahili tezyinatı..

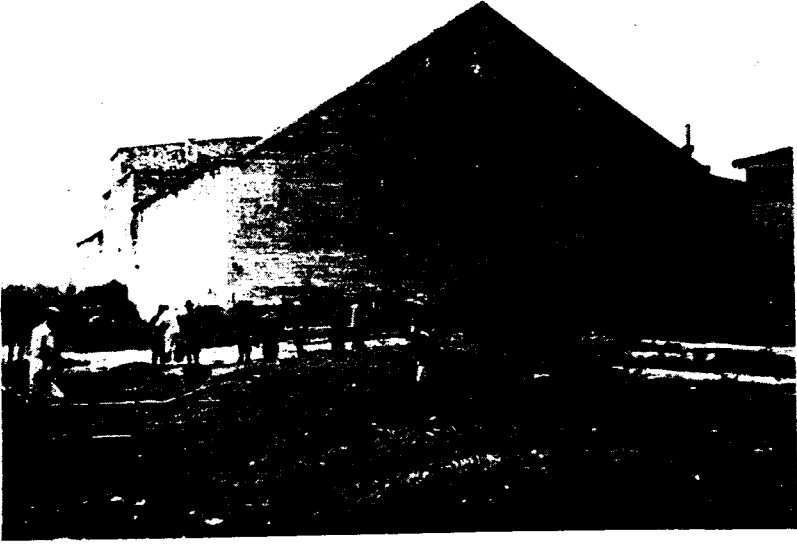
(Renk ve bilhassa desen itibarile mevzua harikulâde intibaki olan bir eser (XVI'nci asır).

79 — Vakıf bir kütüphane.
Beyoğlu - Kuledibi Mevlevihanesinde Halet efendi kütüphanesi (XIX'uncü asır başı).

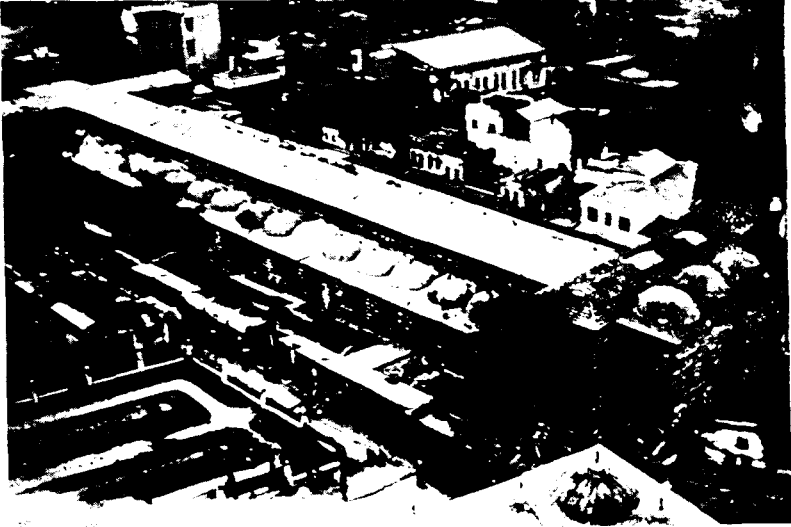
73 — Edirne'de Ayşe Kadın Hanı (XVII nci asır ilk yarısı).

74 — Edirne'de Ayşe Kadın Hanı.
Ekmekçizade Ahmed Paşa Vakfındandır. (XVII nci asır ilk yarısı).

72 — Topkapı dışında XVI ncı asrın sonunda inşası sona ermiş olan Takkeci Camii sebili.
(Pencere, kitabe ve çerçevelerinin müdürlerinin heyeti umumiyesile nisbetleri çok güzel bir mimarî vücutte getirilmiştir. Sadelik içinde meydana gelen son derece karakteristik bir eserdir.)

77 — İstanbul: Yeni Cami V. k'ından Mısır Cursisi. (XVII ncı asrın)

76 — Koca Mustafa Paşa Camii ortasında sütun
seklinde bir çösme. (XVII. yüzyılın III. yarımı).

78 — Koca Mustafa Paşa Camii avlusunda kuş-
seklinde bir çösme. (XVII. yüzyılın III. yarımı).